

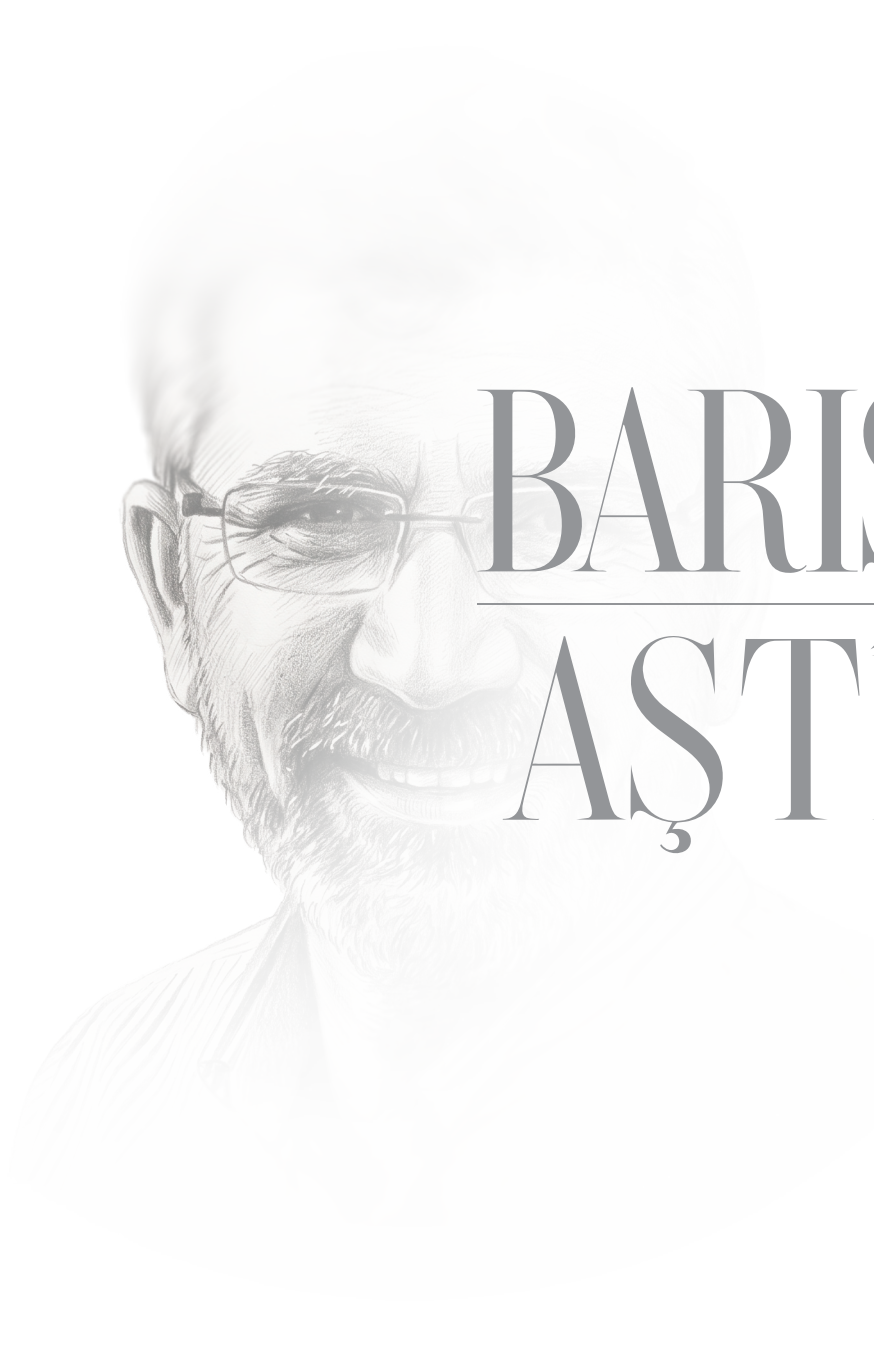

DİYARBAKIR BAROSU BÜLTENİ
BARIŞ ÖZEL SAYISI

BARIŞ AŞTİ

HUKUK • HAKİKAT • ADALET • HAFIZA

1 EYLÜL 2026

BARİŞ AŞTÎ

HUKUK • HAKİKAT • ADALET • HAFIZA

Diyarbakır Barosu Adına**İmtiyaz Sahibi**

Av. Abdulkadir Güleç/Baro Başkanı

Sorumlu Yazı İşleri

Av. Cihan Kaya

Yayın Kurulu

Av. Abdulkadir Güleç

Av. Cihan Kaya

Av. Serhat Kayaoğlu

Av.Yasemin Kan

Editörler

Av. Cihan Kaya - Av. Serhat Kayaoğlu

Yönetim Yeri

Diyarbakır Barosu Adliye Sarayı

Telefon : 444 78 21

Faks: 0850 466 03 21

Web Sitesi

<https://diyarbakirbarosu.org.tr>

Grafik Tasarım

A Grafik

Bu bültende yer alan makale, yazı ve görüşler yazarların kişisel düşüncelerini yansıtmakta olup, Diyarbakır Barosu'nun resmi görüşünü veya kurumsal politikasını bağlamaz. Yayınlanan yazıların her türlü hukuki, cezai ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.”

BARIŞA, HUKUKA VE ADALETE DAİR

Değerli Meslektaşlarım,

Uzun bir aradan sonra Diyarbakır Barosu olarak Bültenimizi/Dergimizi yeniden sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Yaklaşık iki yıllık görev süremiz boyunca bir yandan meslektaşlarımızın sorunlarına çözüm üretmek, mesleğimizin karşı karşıya olduğu sorunlara ilişkin çalışmalar yürütmek için çaba gösterirken; diğer yandan bölgemizde ve ülkemizde yaşanan hukuksuzluklara, hak ihlallerine ve toplumsal sorunlara karşı sorumluluk almaya gayret ettik.

Göreve geldiğimiz dönemde başlayan yeni çözüm ve barış sürecini, ülkemizin uzun yıllardır taşıdığı ağır çatışma ve şiddet ortamından çıkması açısından önemli bir fırsat olarak gördük. Akan kanın durması, çatışmaların sona ermesi ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi için Diyarbakır Barosu olarak üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmeye çalıştık.

Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde oluşturulan Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonuna Diyarbakır Barosu olarak görüşlerimizi sunduk; Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl yollarla çözümüne ilişkin yaklaşımımızı ortaya koyduk. Sürecin önemli aşamalarından biri olan 11 Temmuz 2025 tarihinde Süleymaniye’de gerçekleştirilen silah bırakma törenine katılarak barış iradesine tanıklık ettik. Bunun yanı sıra siyasetçiler, sivil toplum örgütleri ve farklı barolarla görüşmeler gerçekleştirerek ortak aklın ve diyalogun geliştirilmesine katkı sunmaya çalıştık.

Bugün, sürecin hukuki zemininin oluşturulmasına yönelik bir çerçeve yasa taslağının Meclis gündemine geldiği bir aşamadayız. Bizler, kalıcı barışın yalnızca silahların susmasıyla değil; hukuk, adalet, eşit yurttaşlık, özgürlükler ve temel hakların güvence altına alınmasıyla mümkün olabileceğine inanıyoruz.

Elinizde bulunan bu Bülten, Diyarbakır Barosunun barışa ilişkin yaklaşımını, duruşunu ve yürüttüğü çalışmaları paylaşmak; barış hakkını ve toplumsal barışın önemini bir kez daha hatırlatmak amacıyla hazırlandı.

Barolar yalnızca birer meslek örgütü değildir. Barolar; hukuk devletin, yargı bağımsızlığının, savunma hakkının ve temel hak ve özgürlüklerin güvencesi olmanın yanı sıra, toplumsal sorunların çözümünde sorumluluk üstlenmesi gereken kurumlardır.

Diyarbakır Barosu olarak bundan sonra da hukukun üstünlüğünü, yargı bağımsızlığını, insan haklarını ve barış hakkını savunmaya; barışın bu topraklarda kalıcı ve egemen olması için sorumluluk almaya devam edeceğiz.

Bu Bültenin, barışın mümkün ve gerekli olduğunu bir kez daha hatırlatmasını diliyor; emeği geçen tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

Av. Abdulkadir GÜLEÇ
Diyarbakır Barosu Başkanı

İ Ç İ N D E K İ L E R

BARIŞIN DOSYA NUMARASI YOKTUR Av. Ahmet MIZRAK.....	7
IMMANUEL KANT VE EBEDİ BARIŞI ÜZERİNE Av. Barnas KANTARCI.....	9
“KAYIPLAR BULUNSUN, FAİLLER YARGILANSIN” Av. Berfin ELÇİ	14
BÊ CİNÎ CUYE NÊBENA Av. Cemile TURHALLI	17
BARIŞIN TOPLUMSAL SORUMLULUĞU ÜZERİNE Av. Cihan KAYA.....	19
HAKSIZ TAHRİK ALTINDA: HAKİKAT, ADALET, BARIŞ Av. Çiğdem ERTAK.....	23
TARİHSEL HAFIZADAN GÜNÜMÜZE BARIŞ ARAYIŞI: 1921 TEŞKİLAT-I ESASİYE'DEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNE KÜRT MESELESİ VE HUKUK ZEMİNİ Av. Ensar FIRAT.....	25
ÇATIŞMALI SÜRECİN MAĞDURU ÇOCUKLAR, YİTİP GİDEN CANLAR, ÇOCUK HAKLARI VE ANADİLDE EĞİTİM Av. Erdem KAYA	28
AZ GİTTİ, ÇOĞU MU KALDI? Av. Erhan ÜRKÜT.....	31
1 Eylül Dünya Barış Günü: Unutmanın Değil, Adaletin Umudu Stj. Av. Gülbahar DİLEK	33
BARIŞI BİLİYOR MUYUZ? Av. Güler KOÇYİĞİT	35
BARIŞI KİM KURAR? KÜRT MESELESİNE TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK Av. Hatice DEMİR.....	40
BARIŞIN YEŞERECEĞİ TOPRAK Av. Cihan KAYA – Av. Serhat KAYAOĞLU.....	44

BARIŞ, KADINLARIN YAŞAM HAKKIDIR 1 EYLÜL DÜNYA BARIŞ GÜNÜ ÜZERİNE Av. İrem İLHAN	44
HUKUK VE EDEBİYATIN KESİŞİMİNDE ADALET ARAYIŞI Av. Mehmet ERDEM	47
BİR KANUNU BAZEN MADDELERİNDEN ÇOK KELİMELERİ ELE VERİR Av. Mesut DEĞER	50
KÜRT SORUNUNU, TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ VE LGBTİ+ KAPSAYICI BİR BARIŞI ŞİDDETSİZLİKLE DÜŞÜNMEK Av. Okan ALTEKİN.....	55
BARIŞ HAKKININ MEVZUATA ENTEGRE EDİLMESİ Av. Özcan YILDIZ.....	60
CÜBBENİN GÖLGESİNDE BARIŞ Av. Roza İRMAK YAĞMUR.....	66
SAHNEDEN BARIŞA Av. Sedat BENEK.....	68
BİR SINIF MESELESİ Av. Serhat KAYAOĞLU	70
KALICI BARIŞ İÇİN ANAYASAL ÖNLEMLER Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ	72
KADINLARIN BARIŞ DENEYİMİNİN GELECEĞİ Av. Şilan ÇELİK.....	75
BARIŞ, ANAYASA VE “BİZ” Doç. Dr. Vahap COŞKUN	79
BİR DAYANIŞMA HAKKI OLARAK BARIŞ VE “MÜPHEMLİK” Av. Dr. Yargı BİLGİÇ	81
KENDİ İÇ BARIŞINI SAĞLAYAMAYAN HİÇBİR TOPLUM MUASIR MEDENİYETLER SEVİYESİNE ULAŞAMAZ Av. Ali Rıdvan DEMİRKAPI	84

BARIŞIN DOSYA NUMARASI YOKTUR

Adliyelerde her acının bir dosyası, her ölümün bir numarası var. Oysa barış ne bir tutanağa ne de bir mahkeme kararına sığar; insanın yaşama, hatırlama ve birbirinin acısını tanıma iradesinde başlar.

Av. Ahmet MIZRAK

Adliyelerde her şeyin bir numarası vardır. Dosyaların, kararların, soruşturmaların, ölümlerin bile. Bir insan ölür, önce adı sorulur, sonra baba adı, ana adı, doğum tarihi, nüfusa kayıtlı olduğu yer ve en sonunda ölümünün kendisine de bir numara verilir. İnsan gider ve bir numarası kalır.

Biz hukukçular buna alıştık. Belki de mesleğimizin en ağır tarafı budur; insanın başına gelebilecek en büyük felaketleri, bir süre sonra dosya kapağının renginden tanımaya başlarız. Kırmızı dosya, mavi klasör, üçüncü celse, ikinci tanık, birinci maktul, sanık hazır, müşteki gelmedi. Ölümler zaten hiçbir duruşmaya gelmez. Onların yerine otopsi raporları konuşur. Bir kâğıt çıkar önümüze. Soğuk, beyaz ve resmî. Bize bir insanın nereden vurulduğunu, kaç santimetrelik yaranın hangi organa ulaştığını anlatır. Kalbin gramını yazar. Akciğerin rengini tarif eder. Merminin giriş ve çıkış deliğini ölçer ama annesinin o sabah onu hangi cümleyle evden uğurladığını yazmaz. Çünkü hukukun her şeyi yazmaya gücü yetmez. Belki barış tam da hukukun yazamadığı yerde başlar.

Bir annenin kapının önünde biraz daha beklemesinde. Bir çocuğun yüksek bir seste ırkılmasında. Bir insanın, başka bir insanın dilini duyduğunda korkmamasında. Bir şehrin kendi hafızasından utanmadan sabaha uyanabilmesinde. Biz barışı çoğu zaman büyük masalarda aradık. Büyük cümlelerin arasına koyduk. Devletlerin, örgütlerin, liderlerin ve tarih kitaplarının

kelimesi yaptık. Oysa savaş büyüklerin kararıysa, acısı daima sıradan insanların evine düştü. Haritada küçücük görünen bir nokta, birinin bütün dünyasıydı. Bir sokak kapandı. Bir baba dönemedi. Bir çocuk büyüdü. Sonra o çocuğa yıllar sonra ne olduğu soruldu. Anlatamadı çünkü bazı insanların çocukluğu kronolojik değildir. Bir patlama sesiyle biter. Barış hakkında konuşurken en çok kelimelerden korkuyorum. Çünkü bu coğrafyada kelimelerin de sabıkası var. Bir kelimeyi söylediğinizde sizi bir tarafa, başka bir kelimeyi söylediğinizde öteki tarafa yazmaya hazır çok insan var. Belki bu yüzden barışı savunmak, herkesten önce bir yere ait olmamayı göze almaktır. Bir ölünün kimliğine bakmadan üzülme. Bir annenin hangi dili konuştuğunu sormadan gözyaşını anlamaktır. Hakkı olduğumuz yerden biraz çekilip, karşımızdakinin yarasına bakabilmektir. Zordur çünkü insan kendi yarasını ezberler. Başkasının yarasına ise delil ister. Ben bir avukatım. Delilin ne kadar önemli olduğunu biliyorum ama insan kalabilmek için her zaman delile ihtiyacımız olmadığını da biliyorum. Bir annenin ağladığını görmek yeterlidir bazen. Bir çocuğun sustuğunu görmek. Bir mezarın üzerindeki doğum ve ölüm tarihleri arasındaki mesafenin ne kadar kısa olduğunu hesaplamak.

İnsan bazen bütün hukuk kitaplarını kapatıp iki tarihin arasındaki o küçücük çizgiye bakmalıdır. Çünkü bir ömürdür o çizgide savaş, o çizgileri kısaltmak konusunda insanlığın bulduğu en eski

yöntemdir. Biz ise adına tarih dedik, zafer dedik, operasyon dedik, isyan dedik, bastırma dedik ve meşru gerekçe dedik. Her çağ kendi ölümüne uygun bir kelime buldu. Ölenlerin kelime seçme hakkı olmadı. Şimdi barışı konuşacaksak önce bunu kabul etmeliyiz: Kimsenin acısı bizim cümlemizin dipnotu değildir.

Hiçbir çocuk, gelecekte kurulacak güzel bir ülkenin bugünden verilecek bedeli değildir. Hiçbir anneye “ama” ile başlayan bir teselli cümlesi kurulamaz ve hiçbir ölüm, yeterince tekrar edildiğinde normalleşmemelidir. Belki barış, birbirimizi sevmek değildir. Bu fazla romantik olurdu. İnsanlık birbirini sevmeyi binlerce yıldır beceremedi. Belki barış, sevmediğimiz insanın da yaşama hakkını savunabilecek kadar insan kalabilmektir. Aynı türküyü söylemek zorunda değiliz. Aynı dili konuşmak, aynı geçmişi hatırlamak, aynı kahramanlara inanmak zorunda da değiliz ama aynı mezarlıklara yeni insanlar göndermemek konusunda anlaşabiliriz. Bence bu, başlangıç için yeterlidir. Adliyelerde her şeyin bir numarası vardır, demiştim. Barışın yoktur çünkü barış bir soruşturma dosyasına sığmaz. Esas numarası almaz. Tensip zaptı düzenlenmez.

Tanıkları çağrılmaz ve en önemlisi, hüküm kesinleşmeden de uygulanabilir. Belki yıllardır yaptığımız hata buydu. Barış için hep son kararı bekledik. Oysa bazı kararları insanın kendi içinde vermesi gerekir. Bugün, bir sonraki ölüm dosyası açılmadan önce... Çünkü ben artık bir insanın daha adının kalın bir dosya kapağının üzerinde yazılmasını istemiyorum.

İnsanların isimleri şiirlerde geçsin. Nikâh davetiyelerinde, diplomalarda, bir kitabın ilk sayfasındaki ithaflarda, bir babanın telefon rehberinde, bir annenin dilinde ama bir otopsi raporunun ilk satırında değil. Barışın dosya numarası yoktur.

Olmasın da çünkü bazı şeyler kayda geçirilmek için değil, hayatta kalmak için gereklidir.

Belki bir gün, çocuklarımıza bugünleri anlatırken kelimelerimizi dikkatle seçmek zorunda kalmalıyız. Belki onlar bize, insanların birbirlerini hangi dilden konuştukları, hangi mahallede doğdukları, hangi tarafta durdukları için öldürdüğü zamanları sorarlar. Biz de utanarak başımızı öne eğerez. Utanmak güzeldir bazen. İnsanın, geçmişinden daha iyi bir yere vardığının delilidir. Sonra çocuklarımız bize dönüp aynı masumiyetle sorarlar: “Peki, ne zaman bitti?” Keşke onlara bir tarih verebilsek. Bir gün, bir ay, bir yıl. Takvimde parmağımızla gösterebileceğimiz tek bir sabah.

“İşte,” desek, “insanlar o gün birbirlerinin ölülerini saymaktan vazgeçip, yaşayanlarını korumaya başladılar.” Belki o tarih henüz yazılmadı. Belki hiçbir tarih kitabının içinde değil. Belki bir masanın etrafında, bir mahkeme salonunda ya da büyük bir kürsünün arkasında da başlamayacak. Belki barış, tam şu anda, bu satırları okuyan bir insanın içinde başlayacak. Ben yine de inanmak istiyorum. Bir gün silahlar susarsa, ilk başta sessizlik bize yabancı gelecek. Çünkü gürültüye uzun süre maruz kalanlar, sessizlikten de korkar ama alışacağız. Çocuklar daha çabuk alışacak. Onlar sokaklarda oynarken biz pencerelerden bakacağız ve belki ilk defa, geç kaldıkları için kızacağız onlara, öldükleri için değil.

İşte o gün anlayacağız: Barış gelmiş. Kimse tutanak tutmamış. Kimse esas numarası vermemiş. Kimse karar yazmamış ama barış gelmiş ve yıllardır ilk defa, bir annenin kapısı çaldığında aklına ölüm gelmemiş.

Benim barıştan anladığım budur. Gerisi, hukuk kitaplarında da yazılabilir.

IMMANUEL KANT VE EBEDİ BARIŞI ÜZERİNE

Kant'ın "ebedi barış" düşüncesi, savaşı yalnızca geçici olarak durdurmayı değil; barışı hukuk, özgürlük ve ahlaki sorumluluk temelinde kalıcı bir düzene dönüştürmeyi amaçlar. İki yüzyılı aşkın süre önce ortaya konan bu yaklaşım, bugün de uluslararası hukuk ve dünya barışı tartışmalarının temel referanslarından biri olmayı sürdürüyor.

Av. Barnas KANTARCI

Immanuel Kant'ın Yaşamı ve Entelektüel Kimliği

Immanuel Kant (1724-1804), felsefe tarihini kökten dönüştüren ve Aydınlanma Çağı'nın düşünsel zirvesini temsil eden Alman filozoftur. Doğu Prusya'nın Königsberg kasabasında doğan filozof, seksen yıllık ömrünün neredeyse tamamını bu kentte geçirmiştir. Doğumu eski Prusya takviminde Emanuel gününe denk geldiği için kendisine "Emanuel" adı verilmiştir. Ancak Kant, İbranice telaffuzuna sadık kalmak amacıyla babasının vefatından sonra ismini "Immanuel" olarak değiştirmiştir. Babası Johann Georg Kant bir saraç ustası olup, annesi Anna Regina da yine bir saraç ustasının kızıdır. Kant ailesinin dindar yapısı ve dönemin Pietizm hareketi, onun çocukluk eğitimini ve dolayısıyla geliştireceği ahlak felsefesindeki ödev, yasallık ve sorumluluk kavramlarını derinden etkilemiştir.

Kant, Collegium Fridericianum'da aldığı klasik eğitimin ardından 1740 yılında Königsberg Üniversitesi'nde yükseköğrenimine başlamıştır. Mezuniyetinin ardından bir süre özel dersler vermiş, 1755 yılında ise üniversiteye doçent olarak kabul edilmiştir. Yaklaşık on beş yıl boyunca mantık, matematik, metafizik, teorik fizik, coğrafya, etik

ve hukuk felsefesi dersleri veren Kant, kırk altı yaşında nihayet Mantık ve Metafizik profesörlüğüne atanmıştır. Filozofun titizliği ve dakiklığı dillere destandır. Öyle ki Königsberg sakinlerinin saatlerini onun yürüyüş saatine göre ayarladığı rivayet edilir. Bu rutinini bozan nadir istisnalardan biri, Fransız Devrimi'nin haberlerini taşıyan gazeteleri bir an önce edinebilmek için yürüyüş güzergahını değiştirmesidir¹.

Kant, entelektüel dehasının en verimli meyvelerini hayatının görece geç dönemlerinde vermiştir. Ona çağları aşan ününü kazandıran Saf Aklın Eleştirisi'ni yayımladığında 57, ahlak felsefesinin köşe taşlarından Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi'ni yazdığında 61, Pratik Aklın Eleştirisi'ni kaleme aldığı ise 64 yaşındadır. Bir Aydınlanma filozofu olan Kant, akli her şeyin merkezine koymuş ve aklın otonom kullanımı sayesinde insanlığın vesayet zincirlerinden kurtulabileceğine inanmıştır. 12 Şubat 1804'te hayata gözlerini yuman filozofun mezar taşına, beni de derinden etkileyen ahlak felsefesinin özeti niteliğindeki şu ünlü sözü yazılmıştır: *"İki şey, üzerlerine sık sık eğilip ısrarla düşünülürse, insanın ruhsal yapısını hep yeni, hep artan bir hayranlık ve korkunç saygıyla dolduruyor: üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası"*².

1 Vahap Coşkun, Kant: Barış İçin Ebedi Bir Referans, DÜHFD, Cilt: 26, Sayı: 45, Yıl: 2021, ss. 207-223, s. 208

2 Immanuel Kant, Pratik Aklın Eleştirisi, Türkiye Felsefi Kurumu, 6. Baskı, 2016, s. 174

“Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme” Eserinin Analizi ve Özeti

Kant, siyaset felsefesinin en özgün yapıtlarından biri olan *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*³ adlı eserini 1795 yılında, yetmiş bir yaşındayken kaleme almıştır. Eserin yazılmasındaki en somut tarihsel zemin, 5 Nisan 1795 tarihinde Devrimci Fransa Cumhuriyeti ile monarşik Prusya arasında imzalanan Basel Barış Antlaşması’dır. Bu antlaşma, egemen devletlerin hukuk zemininde bir masa etrafında bir araya gelerek savaşı sonlandırabileceğini göstermiştir. Filozofun zihninde, devletlerin hukuk aracılığıyla aralarında kalıcı bir barış kurabileceğine dair güçlü bir umut ışığı uyanmıştır.⁴

Girişteki İroni ve Yöntem

Kant, denemesine bir ironiyle başlar. Hollandalı bir hancının tabelasında, üzerinde bir mezarlık resmi bulunan ve “Ebedi Barış” yazan tabeladan hareket eder. Hancının bu mesajla ebedi barışın ancak ölümün dinginliğinde (mezarlıkta) mümkün olabileceğini ima ettiğini belirten Kant, bu hicvin muhataplarını üç gruba ayırır:

1. Genel olarak bütün insanlar.
2. Dünyayı topyekûn yok ederek barışı bir yıkım alanına çeviren harbe doymayan hükümdarlar.
3. Sürekli barışı yalnızca tatlı bir rüya olarak gören hayalperest filozoflar.

Kant bu karamsar tabloyu reddederek, ebedi barışın ütöpik bir hayal değil, rasyonel ve ahlaki olarak gerçekleştirilmesi gereken pratik bir ödev olduğunu savunur. Eserini bir uluslararası barış antlaşması formatında tasarlayarak altı “ön madde” ve üç “nihai madde” şeklinde sistemleştirmiştir.

Ebedi Barışın Ön Maddeleri (Hazırlık Maddeleri)

Ön maddeler, devletlerin barış ortamını zedelememek adına derhal ya da aşamalı olarak kaçınması gereken yasaklayıcı normları içerir. Kant, bu maddelerin tamamının yasaklayıcı kanunlar olduğunu belirtir. Bu kanunlar kendi içinde ikiye ayrılır⁵:

Bükülmez/Kesin Kanunlar (leges strictae): Birinci, beşinci ve altıncı ön maddeler kesindir. Her şart altında, istisnasız ve derhal yerine getirilmelidir ve ertelenemezlerdir.

Geniş Kanunlar (leges latae): İkinci, üçüncü ve dördüncü ön maddeler ise uygulayıcıya hareket alanı bırakan, mevcut şartlara bağlı olarak aşamalı şekilde yerine getirilebilecek “müsaade edici” nitelikteki esnek düzenlemelerdir.

Birinci Ön Madde: **“İçinde gizlenmiş yeni bir harp vesilesi bulunan hiçbir antlaşma barış antlaşması sayılamaz”.**

Barış, yalnızca düşmanlıkların geçici olarak ertelenmesi (ateşkes) değil, tüm savaş nedenlerinin maddi ve manevi olarak ortadan kaldırılmasıdır. Kant’a göre barış, yalanın sona ermesi ve doğrunun galip gelmesi demektir. Bu nedenle gizli niyetler taşıyan antlaşmalar barışı sarsan birer aldatmacadır. Filozofun ahlak sistemindeki yalan söylememe ödevi, mutlak ve istisnasız bir zorunluluk olarak barışın hukuki ve ahlaki zeminini oluşturur. Barış aynı zamanda insanda ahlaki bir sahicilik gerektiren bir hal de arz eder.

İkinci Ön Madde: *«Bağımsız hiçbir devlet (küçük ya da büyük olması fark etmez) miras, mübadele, satın alma ya da hibe yoluyla bir başka devletin egemenliği altına giremez”.*

Devlet, bir toprak parçası veya mal değil, kendi üzerinde karar verme yetkisine sahip ahlaki bir şahsiyet, bir insan topluluğudur. Bir devletin başka bir gücün elinde bir mülk gibi (patrimonium) araca dönüştürülmesi onun ahlaki ve hukuki varlığını yok saymaktır. Kant bu maddede, hanedan evlilikleri ve miras yoluyla topraklarını genişleten sömürgeci Avrupa devletlerinin keyfi tasarruflarını doğrudan eleştirir.

Üçüncü Ön Madde: *«Sürekli ordular (miles perpetuus) zamanla tamamen ortadan kaldırılmalıdır”.*

Sürekli ordular, devletler arasında bitmek bilmeyen bir silahlanma yarışını tetikler ve savaşı kaçınılmaz kılar. Ayrıca insanlara ölmek ve öldürmek için ücret ödenmesi, insanı bir başkasının elinde araçsallaştırdığı için onun ahlaki değerini ve in-

3 Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 113-95, Ankara 1960

4 Ayşe Yalçınöz, Kant’ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirilmesi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran-2014, s. 35

5 Enver Bozkurt, Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması, *Anayasa Yargısı*, 23(1), 2007, ss. 501-523, s. 509

san haklarını zedeler. Kant, savaşa yol açabilecek üç güç odağı tespit eder: Askeri güç, ittifak gücü ve parasal güç. Kant'a göre bunlar içinde en tehlikelisi, sınır tanımayan borçlanmalarla biriktirilen parasal güçtür⁶.

Dördüncü Ön Madde: *“Devlet, dış menfaatlerini desteklemek için borçlanmalara girişmemelidir”*

Kontrolsüz büyüyen borçlanma ve kredi sistemleri, devletleri askeri maceralara sürükleyen gizli bir savaş fonu işlevi görür. Bu borçlanmalar, devletleri kaçınılmaz bir borç-savaş spiriline ve en nihayetinde hem borçlu devletin bağımsızlığının yitirilmesine hem de küresel finansal çöküşe sürükler.

Beşinci Ön Madde: *“Hiçbir devlet, diğer bir devletin esas teşkilatına veya hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır”*

Bir devletin iç işlerine karışmak, bağımsız bir hal-kın kendi yasadışılığından kurtulma çabasına ve millî egemenliğine yapılmış açık bir tecavüzdür. Bunun tek istisnası, bir devletin kendi içinde iki ayrı parçaya bölünerek iki farklı anayasal düzen iddia ettiği ve anarşiye sürüklendiği iç savaş durumlarıdır; bu durumda dış yardım, meşru bir devlete müdahale sayılmaz.

Altıncı Ön Madde: *“Hiçbir devlet, harpte, ileride barış akdedileceği zaman devletlerin birbirlerine karşılıklı güven duymalarını imkansız kılacak yollara başvurmamalıdır; bu yollardan örnekler şunlardır: Düşman ülkesinde katiller, zehirleyiciler kullanmak, kapitülasyonlara aykırı hareket etmek, düşman tebaasını kendi devletine karşı ihanete kışkırtmak vs.”*

Savaş sırasında bile düşmana asgari düzeyde de olsa bir güven bırakılmalıdır; aksi takdirde savaş, taraflardan birinin tamamen yok edilmesine, yani bir imha savaşına (bellum internecinum) dönüşür. Kant, devletler arasında bir üst-ast ilişkisi bulunmadığı için cezalandırma savaşını (bellum punitivum) ve ahlaki kişiliği yok eden boyun eğdirme savaşını (bellum subjugatorium) kesinlikle reddeder. Savaş durumunda dahi şerefli ve ahlaki sınırlara uygun hareket edilmelidir.

Ebedi Barışın Nihai Maddeleri

Nihai maddeler, ebedi barışın kalıcı olarak kurulabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde inşa edilmesi gereken hukuki ve kurumsal yapıları belirler. Kant, barışı üç aşamalı bir hukuklaşma süreci olarak tasarlar.

Birinci Nihai Madde: *“Her devletin esas teşkilatı cumhuriyetçi olmalıdır”*

Kant'a göre cumhuriyet, toplum üyelerinin özgürlüğü, yasalara bağımlılığı ve eşitliği üzerine kurulu tek meşru yönetim biçimidir. Cumhuriyetçi anayasa, ahlaki ilkelerin hukuka aktarıldığı hukuki bir düzleme sahip olduğu gibi, yurttaşların savaşa karar verme hakkına da sahiptir. Cumhuriyetçi bir düzende savaşa karar verecek olanlar bizzat savaşın yıkımını, borçlarını ve acılarını üstlenecek olan yurttaşlardır. Kant, cumhuriyetle yönetilen devletlerin savaşa girmesinin çok daha zor olduğunu savunur. Bu fikir, çağdaş uluslararası ilişkiler literatüründeki “demokratik barış teorisinin” felsefi temelidir.

İkinci Nihai Madde: *“Devletler hukuku, hür devletlerden kurulu bir federasyona dayanmalıdır”*

Doğal durumda devletler, yasadışı bir vahşet ve sürekli savaş tehdidi altındadır. Devletlerin bu güvensiz doğa durumundan (status naturalis) kurtulmasının yolu, kendi egemenlik bağımsızlıklarını yitirmeden bir araya geldikleri bir “Barış İttifakı” (foedus pacificum) kurmalarıdır. Kant, tüm devletleri tek bir egemen güç altında eritecek bir Dünya Krallığı fikrini reddeder. Bunun yerine, yeni katılımlarla sürekli genişleyecek gevşek bir **özgür devletler federasyonunu** savunur. Ayrıca Kant, güçler dengesine dayalı barış modellerini de reddeder. Kant'a göre kalıcı barış, devletleri zorla hizaya sokarak değil onları kendi özgür iradeleriyle bu küresel cumhuriyet fikrine özendirmeye ve ona dahil olmaya yönelterek mümkündür⁷.

Üçüncü Nihai Madde: *“Dünya vatandaşlığı hukuku, evrensel bir misafirlik şartları ile sınırlandırılmalıdır”*

6 Kaan Harun Öktem, Immanuel Kant'ın “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme” Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedi Barış Fikri ve Bu Fikrin Uluslararası İlişkiler Düşüncesinde Yarattığı Etki, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler (İktisat) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 124vd.

7 Enver Bozkurt, Kant'ın, s. 513vd.

Dünya vatandaşlığı hakkı, hayırseverlik veya insan sevgisiyle ilgili değil, hukuki bir haktır. Bu hak, bir yabancıнын başka bir ülkenin toprağına ayak bastığında düşmanca muamele görmeme hakkını ifade eder. Ancak Kant, burada ziyaret hakkı ile sığınma hakkını birbirinden ayırır. Konukseverlik, kalıcı yerleşmeyi değil, yerkürenin ortak mülkiyetinden kaynaklanan geçici bir ziyaret hakkını içerir. Kant bu maddede, Avrupalı güçlerin Amerika, Afrika ve Asya'daki yerli halkları sömürgeleştirmesini ve topraklarını işgal etmesini eleştirerek evrensel mülkiyetin tüm insanlığa ait olduğunu savunur⁸.

Eserin Ekleri

Birinci Ek: Ebedi Barışın Teminatı Hakkında: Kant, barışın nihai güvencesi olarak Doğa'yı (natura da edala rerum) gösterir. Doğa, teleolojik bir düzen içerisinde, insanları bencil eğilimleri ve çatışmaları (toplumdışı toplumsallık) vasıtasıyla rasyonel ve hukuki bir düzene girmeye zorlar. İnsanlar ahlaken barışı istemeseler dahi, doğanın mekanik işleyişi ve savaşın getirdiği ağır maliyetler onları en nihayetinde hukukun üstünlüğünü kabul etmeye mecbur bırakacaktır.

İkinci Ek: Ebedi Barışın Gizli Maddesi: Bu maddede Kant, devletlerin savaş ve barış kararları alırken filozofların ve akademisyenlerin özgürce beyan ettiği maksimleri dikkate alması gerektiğini belirtir. Filozofların kral olması beklenmemelidir ancak fikirlerinin özgürce duyulmasına izin verilmesi adil bir yönetimin temel koşuludur.

Son Ek: Ahlak ve Siyaset Arasındaki Çatışma Üzerine: Kant, ahlak ve politika arasındaki ilişkiyi transdantal kamusal hak kavramı çerçevesinde ele alır. Siyasetin ahlaka boyun eğmesi gerektiğini savunarak, kendi çıkarlarını ahlaki kılıflarla örten ahlakçı politikacı ile siyaseti ahlaki ilkelere göre yürüten politik ahlakçı arasında keskin bir ayrım yapar. Kant'a göre, aklın kuralları öylesine güçlüdür ki, "yeter ki zekâları olsun, şeytanlardan kurulu bir millet için bile" adil bir anayasal düzen kurmak mümkündür⁹.

Kant'ın Ebedi Barış İdealinin Günümüz Dünyası İçin Önemi ve Sınırları

Immanuel Kant'ın iki yüz yılı aşkın bir süre önce kaleme aldığı ebedi barış tasarısı, çağdaş uluslararası ilişkiler ve küresel hukuk düzeni için bir referans kaynağı olmayı sürdürmektedir. Kant'ın fikirleri, modern dünyayı şekillendiren kurumların ve kuramların felsefi omurgasını oluşturur.

Kant'ın özgür devletler federasyonu ideali, 20. yüzyılda dünya barışını korumak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti ve onun *ardılı* olan Birleşmiş Milletler (BM) örgütlenmesinin en temel entelektüel dayanağıdır. BM Antlaşması'nın yapısı ve uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesi, Kantçı aklın kurumsal yansımalarıdır. Benzer şekilde, üye devletler arasında serbest dolaşımı, ortak pazarı ve egemenliğin bir kısmının ulus üstü organlara devrini öngören Avrupa Birliği (AB) yapılanması, Kant'ın kozmopolit federasyon modelinin bölgesel düzeyde başarıyla uygulanmış en somut örneğidir. Mihail Gorbaçov Nobel Barış Ödülü konuşmasında "İki yüz yılı aşkın bir süre önce Immanuel Kant, insanlığın günün birinde bir ikileme karşı karşıya kalacağı kehanetinde bulunmuştu: Ya gerçek bir uluslar birliği içinde birleşeceğiz ya da insan soyunun büyük mezarlığında son bulacak bir yok oluş savaşı yaşayacağız. Bugün, üçüncü binyıla adım atarken Kant'ın ne kadar haklı olduğunu görüyoruz. İnsanlık, bu uyarının artık soyut bir felsefi önerme değil, doğrudan hayatta kalmaya yönelik bir zorunluluk olduğunu kavramaya başlamıştır" diyerek Kant'ın bu entelektüel mirasın güncelliğini kanıtlar.

Uluslararası ilişkiler teorisinde en çok tartışılan yaklaşımlardan biri olan "Demokratik Barış Teorisi", doğrudan Kant'ın cumhuriyetçi anayasayı öngören birinci nihai maddesine dayanır¹⁰. Günümüz çalışmaları da göstermektedir ki, demokratik kurumlarla yönetilen, hukukun üstünlüğüne inanan ve birbirleriyle güçlü ticari bağları olan devletlerin silahlı çatışmaya girme olasılığı son derece düşüktür. Ayrıca Kant'ın kozmopolit hukuk bağlamında dile getirdiği, "*dünyanın bir yerinde meydana gelen bir hak ihlalinin, dünyanın her yerinde hissedileceği*" önermesi, bugün küresel insan

8 Celal Yeşilçayır, Kant'ın Ebedi Barış Teorisinin Özgünlüğü, Mavi Atlas Dergisi, 7(2) Yıl: 2019, ss. 108-120, s. 113, Ayşe Yalçınöz, Kant'ın, s. 113

9 Zeynep Gültepe, Immanuel Kant'ın Kozmopolit Hukuk İdealine Karşı Carl Schmitt'in Realizmi, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 103

10 Vahap Coşkun, Kant: Barış İçin, s. 216

hakları rejiminin ve uluslararası ceza hukukunun temel felsefesini oluşturur.

Sonuç

Immanuel Kant'ın *Ebedi Barış* tasarısı, insanlığın her an patlak verebilecek bir savaş hali olan “doğa durumu”ndan kurtulabilmesi için aklın ışığında çizilmiş çağları aşan bir yol haritasıdır. Bu tasarım, salt bir uluslararası ilişkiler ya da güvenlik projesi olmanın ötesinde, temeli bireyin ahlaki otonomisine ve transandantal özgürlüğüne dayanan kapsamlı bir **özgürlük felsefesi olarak değerlendirilmelidir**. Barış, Kant için kendinde bir nihai amaç değil, insanlığın özgürlük yetilerini geliştirebilmesi ve ahlaki mükemmelliğe ulaşabilmesi için gerekli olan en temel kurucu zemindir¹¹.

Bugünün dünyasındaki nükleer tehditler, bölgesel savaşlar ve hegemonya mücadeleleri göz önüne alındığında, ebedi barışın tamamen gerçekleştiğini iddia etmek imkansızdır. Bu durum tasarımı kimileri için ütöpik kılabilir. Ancak Kant'ın da belirttiği gibi, barış bir anda ulaşılacak bir nihayet değil, kararlılıkla, sabırla ve ahlaki sorumlulukla her gün yeniden yürünmesi gereken aşamalı bir süreçtir. Ebedi Barış, içi boş bir hayal değil, akıl sahibi her insanın gerçekleştirmek için çaba sarf etmekle yükümlü olduğu evrensel ve mutlak bir **“ödevdir**.

KAYNAKÇA:

Ayşe Yalçınöz, Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirilmesi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran-2014

Celal Yeşilçayır, Kant'ın Ebedi Barış Teorisinin Özgünlüğü, Mavi Atlas Dergisi, 7(2) Yıl: 2019, ss. 108-120

Enver Bozkurt, Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması, Anayasa Yargısı, 23(1), 2007, ss. 501-523

Immanuel Kant, Pratik Aklın Eleştirisi, Türkiye Felsefi Kurumu, 6. Baskı, 2016

Immanuel Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 113-95, Ankara 1960

Kaan Harun Öktem, Immanuel Kant'ın “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme” Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedi Barış Fikri ve Bu Fikrin Uluslararası İlişkiler Düşüncesinde Yarattığı Etki, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler (İktisat) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001

Ünsal Doğan Başkır, Barışın Ötesinde: Bir Özgürlük Felsefesi Olarak Kant'ın Kozmopolitanizmi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 23 (3), ss. 309-345

Vahap Coşkun, Kant: Barış İçin Ebedi Bir Referans, DÜHFD, Cilt: 26, Sayı: 45, Yıl: 2021, ss. 207-223

Zeynep Gültepe, Immanuel Kant'ın Kozmopolit Hukuk İdealine Karşı Carl Schmitt'in Realizmi, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2022

¹¹ Ünsal Doğan Başkır, Barışın Ötesinde: Bir Özgürlük Felsefesi Olarak Kant'ın Kozmopolitanizmi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 23 (3), ss. 309-345, s. 329

“KAYIPLAR BULUNSAN, FAİLLER YARGILANSIN”

Av. Berfin ELÇİ

Zorla kaybetmeler yalnızca geçmişte kalmış ağır hak ihlalleri değil; hakikat ortaya çıkarılmadıkça ve sorumlular yargılanmadıkça devam eden bir adalet meselesidir. Kalıcı barış ise ancak hafızayla yüzleşmek, cezasızlığı sona erdirmek ve kayıp yakınlarının yıllardır sürdürdüğü hakikat arayışını karşılıksız bırakmamakla mümkün olabilir.

Siyasi literatürde ve uluslararası hukukta devletlerin egemenlik güçlerini kötüye kullanma biçimleri tartışılırken en ağır hak ihlallerinin başında *zorla kaybetmeler* gelir. Bu kavram; bir kişinin devlet görevlileri ya da devlet bağlantılı paramiliter yapılar tarafından gözaltına alınması, tutuklanması veya kaçırılması, ardından da akıbetinin gizlenmesi hâlini ifade eder. Eylemin doğası gereği, kişinin fiziksel olarak ortadan kaldırılması kadar geride kalan aileye ve topluma yaşatılan, belirsizlikten doğan travma da bu suçun özünü oluşturur. Tam da bu yapısal yıkıcılığı nedeniyle uluslararası hukuk, zorla kaybetmeleri insanlığa karşı işlenen bir suç olarak tanımlar ve zamanaşımına tabi tutmaz.

Dünya genelindeki otoriter rejimlerde sıkça rastlanan bu yöntem, Türkiye'nin yakın tarihinde de geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda Kürt coğrafyasında yaşanan kayıplar bu fiilin münferit hak ihlalleri olmadığını, aksine Kürtlere yönelik sistematik bir devlet pratiği olarak işletildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye'de zorla kaybetmelerin izini sürmek, devlet aklının çeşitli dönemlerde refleks olarak başvurduğu tarihsel bir yöntemi de görünür kılar. Bu fiilin geniş ölçekli ilk örneği, ittifakatçı rejimin radikal bir tasfiye politikası yürüttüğü 1915 yılına kadar uzanır. 24 Nisan 1915'te İstanbul'da gözaltına alınan yüzlerce Ermeni aydınının, yazarın ve siyasetçinin akıbetinin gizlenmesi bu suçun coğrafyadaki ilk prototipi sayılır. Cumhuriyet öncesi

döneme ait bu köklü refleks, modern cumhuriyet tarihi boyunca da muhalif odakları etkisizleştirmek adına belli dönemlerde tekrarlanmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi, bu yöntemin kurumsallaşmasında ve yasal kılıflara büründürülmesinde ikinci büyük dönüm noktasını oluşturur. Cuntanın ilan ettiği sıkıyönetim şartlarında resmi gözaltı sürelerinin 90 güne kadar çıkarılması keyfi tutuklamalar için kontrolsüz bir zemin hazırlamıştır. Karakollara, emniyet amirlikleri veya askeri kışlalara alınan birçok sol muhalif, sendikacı ve öğrenci liderinden bir daha haber alınamamış; devlet kurumları bu kişilerin gözaltına alındığını dahi inkâr ederek suçu sistematik bir devlet pratiğine dönüştürmüştür. Ancak bu suçun en yoğun ve en yaygın biçimde uygulandığı dönem 1990'lı yıllar olmuştur. Kürt meselesinde şiddetin tırmanmasıyla birlikte OHAL rejimi altındaki Kürt coğrafyası adeta hukukun askıya alındığı bir alana dönüştürülmüştür. Bu dönemde zorla kaybetmeler münferit hak ihlalleri olmaktan çıkmış; JİTEM, koruculuk sistemi ve kontrgerilla gibi yapıların eliyle doğrudan Kürt toplumsallığına, Kürt siyasetçilere ve sivillere yönelen sistematik bir bastırma stratejisi olarak uygulanmıştır. *Beyaz Toroslar* ile simgeleşen bu süreç geride binlerce faili meçhul bedenin yanında devlet ile toplum arasında bugüne kadar onarılamayan bir güvensizlik bırakmıştır.

Gözaltında zorla kaybetme fiili sivil toplumun, özellikle İnsan Hakları Derneğinin ve kayıp yakınlarının direnciyle tarihsel bir hak arama mücadelesine dönüşmüştür. Bu mücadelenin en istikrarlı ve simgesel örneğini 27 Mayıs 1995'ten bu yana her cumartesi günü Galatasaray Meydanında bir araya gelen “*Cumartesi Anneleri / İnsanları*” oluşturmaktadır. Yakınlarının akıbetini devletten sorma ve sorumluları açığa çıkarma amacıyla başlatılan bu oturma eylemleri Türkiye'nin en uzun soluklu sivil itaatsizlik örneği olarak görülmektedir. Bu eylemin tarihsel akışına bakmak hafıza açısından önem arz etmektedir.

12 Mart 1995 tarihinde Gazi Mahallesi'nde başlayan ve kamuoyunda “*Gazi Olayları*” olarak bilinen olaylardan sonra, 21 Mart'ta gözaltına alınan Hasan Ocak'tan bir daha haber alınmadı. 15 Mayıs 1995'te Ocak ailesi, Hasan'ın işkenceyle öldürülmüş bedeninin İstanbul Beykoz ormanlarında bulunup kimsesizler mezarlığına gömüldüğünü öğrendi. Cenaze, Hasan Ocak gözaltına alındıktan beş gün sonra Beykoz Ormanı'nda köylüler tarafından fark edilmişti. Ölüm nedeni tel veya ipe boğulma olsa da yüzü tanınmaması için parçalanmış ve vücudunun her yerinde işkence izleri fotoğraflanmıştı. Bunun üzerine Ocak ailesi ve Kayıp yakınları İHD öncülüğünde 27 Mayıs 1995 Cumartesi günü saat 12.00'de Galatasaray Meydanı'nda (*Kayıp yakınları, seslerini daha geniş kesimlere ulaştırabilmek için İstanbul'un en kalabalık yeri ve zamanını seçmiştir.*) ilk oturma eylemini başlatmıştır. İlk haftalarda eylemde henüz kayıpların fotoğrafları taşınmıyor, sadece sessizce oturuluyordu. Eylemin ilk çıkış amacı, yalnızca kendi yakınlarını aramak değil, yeni kayıpların da önüne geçmektir. Bu yüzden ilk olarak “*Gözaltında kayıplara son verilsin*” sözleriyle yola çıkıldı. Amaç, başka hiç kimsenin aynı kaderi yaşamamasıydı. Zamanla eylemin biçimi değişti; kayıpların fotoğrafları taşınmaya başlandı ve eylem bugünkü yaygın haline evrildi. Talepler ise faillere yönelik yaptırımı da içerecek şekilde genişleyerek «*Kayıplar bulunsun, failler yargılsın*» şiarına dönüştü. Bu eylemsellik bugün İnsan Hakları Derneğinin çabası ile birçok şehirde devam etmektedir.

Zorla kaybetme, niteliği gereği bireysel bir suç değildir. Bu fiil; devletin bilgisi, onayı veya en azından göz yummasıyla gerçekleştiği için tamamen yapısal bir nitelik taşır. Sürecin failleri sıradan kişiler değil; kolluk kuvvetleri, istihbarat ya da askerî birimler gibi doğrudan kamu gücünü kullanan aktörlerdir. Dolayısıyla bu suç, tek bir görevlinin keyfi eylemi olmanın ötesinde; gözaltı işlemleri, sorgulamalar ve resmi kayıtların tutulmaması gibi süreçleri içeren

örgütlü ve sistematik bir uygulamanın parçasıdır. Uluslararası hukuk normları da zorla kaybetmenin, devletin bilgisi, onayı veya sessizliği olmadan mümkün olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Suçun hukuki karakterini belirleyen en önemli unsurlardan biri de kesintisiz olmasıdır; kaybedilen kişinin akıbeti ortaya çıkarılmadıkça hak ihlali devam eder. Bu süreçte etkin soruşturma yapılmaması, faillerin korunması veya yargılamaların sürüncemede bırakılması da münferit ihmaller değil, devletin hukukun dışına çıktığı pratiklerdir. Nihayetinde zorla kaybetmeler mağduru ve ailesini cezalandırmanın yanında tüm toplumu sindirmeyi ve politik muhalefeti bastırmayı hedefler. Bu amaç, suçu bireysel bir adli vaka olmaktan çıkararak doğrudan siyasal bir bastırma aracına dönüştürür.

Siyasi iktidarların zorla kaybetmeler meselesine yaklaşımı dönemsel olarak değişiklik gösterse de fiiliyatta cezasızlık politikasının özü değişmemiştir. Bunun en somut ve hukuki emsali, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından gözaltında kaybedilen Cemil Kırbayır'ın annesi Berfo Kırbayır (*Berfo Ana*) sürecidir. 2011 yılında dönemin başbakanı ile kayıp yakınlarının yaptığı resmi görüşmeye katılan Berfo Kırbayır, oğlunun kemiklerini bulma talebini doğrudan yürütme makamına iletmıştır. Bu görüşmenin ardından TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu bünyesinde bir alt komisyon kurulmuş ve hazırlanan raporda Cemil Kırbayır'ın gözaltında işkence ile öldürüldüğü resmi olarak kabul edilmiştir. Meclis raporuyla suçun ve faillerin kamu görevlileri olduğu açıkça tespit edilmesine rağmen adli merciler harekete geçirilmemiştir. Siyasi iradenin konuyu dönemsel olarak gündeme alması, gerçek manada bir çözüm ya da geçmişle yüzleşme iradesinden ziyade politik söylem düzeyinde kalmıştır. Nitekim açılan soruşturmalar zamanaşımı gerekçesiyle kapatılmış; idari ve adli merciler sorumluluğu üstlenmekten kaçınmıştır. Berfo Kırbayır'ın ömrü oğlunun akıbetini öğrenmeye yetmemiş, hakikat açığa çıkmamış, sorumlular bulunup yargılanmamış ve süreç herhangi bir hukuki sonuç üretmeksizin neticelenmiştir.

Berfo Ana örneği, siyasetin meseleye yönelik söylemsel adımlarının, yerleşik cezasızlık pratiğini ve devlet refleksini aşmaya yetmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Zorla kaybetmeler ve cezasızlık politikalarıyla mücadele etmek, temel insan haklarının korunması adına bugün herkesin kararlılıkla desteklemesi gereken bir süreçtir. Kürt meselesinde “*barış*” kavramını yalnızca çatışmaların son bulması olarak algılamak eksik bir bakıştır. Kürt meselesi aynı za-

manda adaletin sağlanması, hakikatin ortaya çıkarılması ve toplumsal yaraların onarılması anlamına gelir. Geçmişle yüzleşmeden, ihlallerin önü kesilmeden gerçek bir barış ortamı kurulamaz. Bu yüzden kayıplar meselesinin çözümü, eylemin ana sloganı ve özü olan “*Kayıplar bulunsun, failler yargılsın*” cümlesinde saklıdır. Bu talep hem kaybedilen insanların akıbetinin açıklanmasını hem de cezasızlık zırhının kaldırılarak sorumluların yargılanmasını ifade eder.

Hafıza, geçmişte işlenen ihlallerin unutulmamasını, mağdurların ve yakınlarının seslerinin kamusal alanda varlık göstermesini sağlar. Barışın kalıcı olabilmesi

ise bu hafızanın yok sayılmamasına ve resmi düzeyde tanınmasına bağlıdır. Hakikatin ortaya çıkarılması ve yargı sürecinin işletilmesi, gelecekte benzer ihlallerin tekrarlanmaması için şarttır. Toplum olarak “*bir daha asla*” diyeceğimiz bir evreye gelmek, geçmişin karanlığıyla yüzleşmek ve adaleti inşa etmek için biz hukukçulara ve sonrasında tüm yurttaşlara büyük bir sorumluluk düşmektedir. Başta kendimize yüklediğimiz bu sorumlulukla, geçmişteki hak ihlallerinin açığa çıkarılması ve adaletin sağlanması adına tüm meslektaşlarımızı bu arayışa destek olmaya davet ediyoruz.

Not: Bu yazı vesilesiyle tüm insan hakları savunucusu meslektaşlarımızı her cumartesi saat 12:00’de Diyarbakır Koşuyolu Parkı’nda bulunan Yaşam Hakkı Anıtı önünde gerçekleştirdiğimiz kayıplar eylemimize katılmaya, sesimize ses katmaya çağırıyoruz.

BÊ CÎNÎ CUE NÊBENA

Cinî tenê dayîk, waye yan kêna nîya; awankerdiş, pawitiş û dewamkerdişê kulturî de rolê sereke gêna. La dewrê modernî de, cinsîyetperestî û kontrolê komelî na rolê cinîyan talî keno; heq û azadiyê înan zî bi têkoşîn û qerardariye qezenc benî.

Av. Cemile TURHALLI

Cinî heta nika bîyî dayîke, waye û kêna la çi heyf ke nêbîyî cinî. Dapîra mi wexto ke biwazo pesnê xo bida, vatêne ‘Ez kêna mêrdona, cinîya mêrdona, ez waya mêrdon a’ Ma zî vatêne Dazor nika to pesnê xo da yan zî to pesnê camêrdan da’ vatêne ke ez xo ra behs kena kesêkî ra ney.’

Na qale balkeş a. Di hetan ra yena şirove kerdene. Eke şima camêrd kerdox qebul bikerî cinî bena kesêka taliye. Eke şima cinî yewin qebul bikerî o çax cinî nêbena dîyîn bena kerdoxêka sereke.

Her kultur de têkilîya cinî û camerdan de taybetmendîyêka muhîme est a. Na taybetmendîye kulturê ma yê kirdan/zazayan de zî bi şêklêk verê çîman de yo. Helbet ma vernî de eşkenî nê nimûneyan, dewan ser vajî. Seba ke na taybetmendîye qerargirewtîşê keye û komelî ra bigîrî heta kerdîşê karan de xo weş mojneno. Karê keyeyî hertim cinî gêna serê milê xo. No domanpîlkerdişî ra heta pakkerdişê keyeyî û werdişî dewam keno. Labelê karê teberî de mabênê cinî û camêrdan de karbeşî est a. Erdramitişî ra heta citekerdiş û awedayîş têdir yeno kerdene. Heywanweyekerdişî ra heta ditişî na karbeşî reyna dewam kena. Na karbeşî mabênê cinsîyetan de zî karbeşî viraşta. Mavajî cinî û camêrd pîya şîyêne şevbêrk û veyveyan. Mabênê komelî de cayê cinîyanê kokiman cayêko qedrberz bi. Her kes senî ke karê yewbînan de hetkarî dayêne yewbînan, veyveyanê xo de zî destê yewbînan

girewtêne û govendê xo zî kerdêne. No kultur helbet yew hewe de nêbîyo, kulturê xo yo verîn û kulturê bînan, serê înan de tesîr kerdo. Wayîr-vejîyayîşê kulturî zî bi cinîyan, bîyo averşîyayîşê aye zî. Werdişê înan ra bigîrî heta wayîrvejîyayîşê dejan, vatişê deyîran ra heta vatişê estaneke. No zî mojneno ke cinî hem awankerdox a hem zî dewamkerdox/ramitoxa kulturî ya. Cinî hem musnayox a hem zî kontaktê zerrîzî virazena.

La çi heyf ke dewrê modernî de rolê cinîyan vera-vera şîyo bîyo talî. Cinî şaristanan de sey dewan de nêşkena bigêra, nêşkena karê xo yo teber pîya bikera û nêşkena ziwanê xo bi herikbar qisey bikera, estaneke xo yê verênan û deyîranê xo vaja û duyanê(terraqanê) xo cematî de bikera. Dewan de qet rîyê xo bi peçe nêqefilnayêne labelê şaristanan de nika rîyê xo qefilnê, nêşkenî zereyê komelê xo de fikrê xo vajî. Veyveyan de wina bi rehetî kesêk nêşkayêne govenda xo bikerî. Tewr muhîm zî karvînayîş samedê camêrdan hîna rehet o. La samedê cinîyan wina rehet nîyo. Wexto ke cinî şuxulîyaye karê aye gorê ê bînan ra diqat o, qezencê aye zî nêmeyê bînan zî nîyo.

Destêpêkê nuştayê xo de mi vatibi wexto ke dewan de mabênê cinî û camêrdan de karbeşî est bî, na zî têkilîya înan ser zaf tesîr kerdebi. Zereyê şaristanan de têkilîya şar, cinî û camêrdan de çi heyf ke têduştîye çin a. Seba ke şaristan de sistêmê yewperestî û kontrolê bazarî est o. Nê

kontrolî zêde ra cinsîyetperestî dima zî yewperestî û neteweperwerî zî zêde kerdo. Her kes serê sibayî ra heta şanî xebitîyeno la çiyêk nêkeweno destê ci. Sermîyan û milk destê bazirganan de yo û tay karmendan û tay zî karanê meslekan de yo. Nufusê dinya de %90î feqîr û zaf feqîr yenî qebulkerdene. %10î zengîn û zaf zengîn yenî qebulkerdene. La çi heyf ke nê komê îmtîyazdarî, serwetê çimeyanê dinya ra %80î ra cor îstifade kenî.

Sîstemo modern, eke ma awanbîyayîşê dewleta netewan ra bigîrî heta nika 2 şerê dinyayî qewimîyayîbî, nê şeran ra dima bi milyonan merdim koç biyî şerê dinya yo yewin de. 20 milyon merdim, şerê dinya yo dîyin de zî nizdîye 85 milyon merdim merdî. Çimeyanê dinya ra % 45 ameyo xerkerdene.

Helbet nê şeran ra pey dewlete û komelê mîyan-neteweyî zaf ders nêgirewtî. Nê di şeran ra pey semedê kêmineteweyan, weşîya cuye, teda, rêxistinîye, muqaweleyê cinîyanê mîyanneteweyî vejîyayî zî sîstemê modernî, feraset û polîtîkayê xo yê merkezîyetperest û serdestî pawito. Ma nê ferasetî, viraştîşê sebebê şeran û îstifadekerdişê çimeyanê dinya û peynî de zî polîtîkaya cinsîyetperestî de vînenî.

Na polîtîka, ciyakerîye reyde cîya-cîya dewleta neteweyan de xo weş eşkera kena. Nînan ra yew zî dewleta Tirkîya ya. Awanbîyayîşê komara Tirkîya hemwelatîya xo tena yew etnîsîte ser qebul kerde. Na etnîsîte zî etnîsîteya tirkîye bî. Na etnîsîte ra teber, heqê ê bînan nêame qebulkerdene. Herçiqas zî bivajî pênaskerdişê hemwelatîya na dewlete, bi nameyê netewe ameyo qebulkerdene zî rast wina nêbi. Seba ke zıwan, kultur, tarîx, folklorê etnîsîte sey kurd, çerkes, laz, suryan qet nêameyê qebulkerdene eksê ci nasnameyê înan heme ameyî qedexekerdene. Heta bawerî de zî

bawerîya etnîsîteyanê bînan zî nêameyo qebulkerdene. Hetê cinsîyetî ra zî têduştîye çinî bî. Cinî ne heqê înan ê sîyasî ameybî qebulkerdene ne zî heqê înan ê sîvîl ameybî qebulkerdene. Ne raya înan est bî, ne heqê weçînayîşî ne zî heqê xo yê rêxistinkerdîşî est bî. Herçiqas çend serran ra pey nê heqî ameyî dayene zî çi heyf ke nê heme heqî bi manaya xo de sembolîk mendî. Ma nê rastî hûmara meclîsê pêroyî de zî temsîlê sazîyanê warê pêroyîyan de, îdarekerdaxê sazîyanê dewletan de û karsazan de weş vînenî.

Bi şeklê qanûnan de herçiqas têduştîya cinsîyet, ırq, bawerî û kulturî de est o zî rastî de têduştîye çin o. Sebebê ney zî dewlete hema zî polîtîkaya cinsîyetperestî ra fek veranêdaya.

Dewlete senî yewperestî û kontrolê sermîyanî ra fek veranêdayo na polîtîka ra zî fek veranêdana. Têduştîye û heme heqî heta nika bi destê serdestan nêameyî qebulkerdene semedê şaran. Qewetê şaran, motîvasyonê înan û têkoşînê înan reyde ameyo.

Heta nika heqê sîvîlî zî heqê sîyasî zî bi îtiraz, waştîş, qerardarîye resayî amancê xo. Nika ra pey zî ma wazenî nasnameyê ma bibo nasnameyo sereke o çax ma cuya xo de zî înan bipawî û ma înan bikerê motîvasyonê serekeyî. Eke hêriş ça ca de est o ma ey ver bêrî têhet. Eke hêriş zıwanê ma ser bi, o çax ma nasnameyê zıwanî yo kolektîf û motîvasyonê reyde bêrî têhet. Eke hêriş xozaya ma ser bi ma xozaya xo bikerî sey kela dimdimî û wa desê ci ma rê bibo qalxanê pawitişî. Wexto ke hêriş cinîyan ser bi o çax zî bi destê heme cinîyan ganî ma bigîrî ma înan bikerî sergovende. Sênî bê govende veyve nêbena, bê cinîyan zî cuye nêbena.

BARIŞIN TOPLUMSAL SORUMLULUĞU ÜZERİNE

Av. Cihan KAYA

Peşin not: Bu yazı barışa dair bugüne kadar gösterilen çabaları görmezden gelmek, verilen emeği değersizleştirmek ya da uzun yıllardır bu alanda sorumluluk üstlenen kişi ve kurumların hakkını teslim etmemek amacıyla kaleme alınmadı. Aksine, en güç dönemlerde barış talebini ısrarla savunanların, insan hakları mücadelesini sürdürenlerin ve demokratik çözüm ihtimalini canlı tutmaya çalışanların biriktirdiği deneyim bugün üzerine konuşabildiğimiz zeminin en önemli dayanaklarından biridir.

Buradaki itiraz ve temenni daha çok barış meselesini kendisine nispeten uzak gören; önemli bir kısmı ülkenin batısında bulunan, söz söyleme, örgütlenme ve kamusal alan yaratma imkânına sahip olduğu hâlde sürece abartılı bir temkinlilikle yaklaşan kesimlerin tutumuna yöneliktir. Bu temkinliliğin anlaşılabilir sebepleri olabilir. Ancak temkin, sorumluluğu ertelemenin veya bütünüyle siyasal aktörlere devretmenin gerekçesine dönüştüğünde üzerinde durulması gereken baş-

ka bir mesele ortaya çıkar. Barışın yükünün zaten uzun yıllardır bu meselenin ağır sonuçlarını taşıyanların ve bu alanda mücadele yürütenlerin omuzlarında kalmaya devam etmesi toplumsal barış iddiasıyla bağdaşmaz. Bununla birlikte, özellikle sivil toplumun potansiyeli düşünüldüğünde Kürt coğrafyasında da mevcut pratiğin ötesine geçilebileceğini kabul etmek gerekir.

Not içinde not: Alanın ve gündemin dinamikliği ile beraber günceli kaçırmamak ve ayrıca yersiz tartışmalara mahal vermemek adına kişi ve kurum ismi verilmekten olabildiğince kaçınılmış, durum ve olgular üzerinden meram dile getirilmeye çalışılmıştır.

Velhasıl, aşağıdaki satırlar bugüne kadar yapılanların eksikliğine ilişkin bir hükümden ziyade bir şeyler yapabilecek durumda olduğu hâlde kendisini sürecin uzağında tutanlara ve nihayetinde mevcutta her birimizin kendi payına düşen sorumluluğa ilişkin bir tartışma daveti olarak okunmalıdır.

Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl çözümüne ilişkin 1 Ekim 2024'ten itibaren ortaya çıkan imkân -içinde bulunduğumuz ve isminde ortaklaşamayan süreç- uzun yıllardır çatışmanın siyasal, toplumsal ve insani sonuçlarıyla yaşayan toplum açısından önemli bir tarihsel eşik oluşturuyor. Silahların susması, demokratik siyasetin alanının genişlemesi, meselenin diyalog yoluyla çözülebileceğine ilişkin inancın güçlenmesi ve nihayet "çerçeve yasa" gibi bazı yasal adımların atılması kuşkusuz çok kıymetlidir. Bu imkânın korunması ve kalıcı bir barışın toplumsal zemininin inşası ise bugün önümüzde duran en önemli meselelerden

birdir.

Sürece ilişkin tartışmaların büyük bölümü -*hakkı olarak*- siyasal aktörlerin tutumlarına, atılacak hukuki adımlara ve sürecin kronolojik olarak nasıl ilerleyeceğine yoğunlaşmış durumda. Buna karşılık barışın toplumsal boyutunun aynı yoğunlukta tartışıldığını söylemek güç. Uzun yıllara yayılan ve toplumun neredeyse bütününe sirayet etmiş bir *meselenin* gerçek anlamda çözümü, siyasal aktörler arasında kurulacak iradenin toplumsal bir karşılık kazanmasına da bağlıdır. Ezcümle, toplumun kendisini sürecin neresinde gördüğü, barışın kalı-

calığı bakımından neredeyse siyasal müzakerelerin seyri kadar üzerinde durulmayı hak ediyor.

Sürecin gidişatına ve gelişimine bakarak bence artık *sorumluluk* kavramını tartışmaya açmanın vakti gelmiştir. Barışı talep edenlerin barışın kurulmasındaki kendi paylarını da düşünmeleri gerekir. Yurttaşların, demokratik kitle örgütlerinin, baroların, sendikaların, meslek örgütlerinin, kadın hareketinin, insan hakları savunucularının, akademinin, basının, hatta spor ve sanat çevrelerinin sürecin toplumsal zeminine sunabilecekleri katkı, siyasal aktörlerin atacağı adımlardan farklı ve kendine özgü bir değer taşır. Bunların hiçbirinin müzakereyi yürüten aktörlerin yerine geçmesi söz konusu değildir. Fakat bunun karşısında kendi sorumluluk alanlarını büyük ölçüde siyasal alana terk etmeleri de barışın toplumsallaşması bakımından ciddi bir eksiklik yaratmaktadır.

Uluslararası siyasetin çokça kullandığı “vekâlet savaşı” kavramından hareketle bir tür “vekâlet barışı” tehlikesinden söz etmek belki biraz iddialı hatta ironik görülebilir. (*Peşinen belirtmek isterim ki bu kavramı esas bağlamından kopararak ve biraz da akıldan kalması için ortaya atıyorum; yoksa bilinen anlamının tersini kast etmemekte, bir nevi “esas” olmaktan kaçınmayı ifade etmek için bu yazıda geçici olarak kullanmaktayım.*) Fakat işaret ettiği ihtimal bütünüyle yabana atılacak gibi değil. Toplum ve varlığını topluma yaslayan yapılar *-kısacası siyaset dışı yapılar veya çok geniş/işlevsel manada sivil toplum-* barışı güçlü biçimde talep ederken onun inşasına ilişkin sorumluluğu siyasal aktörlere terk ederse bir süre sonra kendi talebinin izleyicisine dönüşebilir. Barışın destekçisi olmakla onun toplumsal zeminini kurmak arasında önemli bir mesafe var.

Kürt meselesinin uzun tarihi bu mesafenin neden önemli olduğunu yeterince gösteriyor. Çatışma yılları doğrudan şiddetin çok ötesine geçen sonuçlar üretti. Güvenlikçi politikalar, cezasızlık, zorla kaybetmeler, köy boşaltmaları, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik müdahaleler, uzun tutukluluklar ve demokratik siyaset üzerindeki baskılar toplumsal hafızada ve yakın tarihte derin izler bıraktı. Aynı yıllar, farklı toplumsal kesimler arasındaki mesafenin büyüdüğü, önyargıların güçlendiği ve ortak bir dil kurmanın giderek zorlaştığı bir döneme de dönüştü. Bu nedenle barışın toplumsal karşılığını yıllar içinde oluşan bu mesafenin nasıl aşılacağı üzerinden de düşünmek gerekiyor.

Sivil toplumun birikimi burada özel bir önem ta-

şıyor. İnsan hakları örgütleri, barolar, sendikalar, meslek odaları ve kadın örgütleri çatışmanın en ağır dönemlerinde hak ihlallerini görünür kılmak, barış talebini korumak ve demokratik çözüm düşüncesinin kamusal alanda varlığını sürdürmesini sağlamak bakımından önemli bir işlev üstlendiler. Bugünkü koşullar ise bu birikimin başka bir biçimde yeniden değerlendirilmesini gerektiriyor. Gelişen aşamada artık barışın toplumsal dayanaklarını güçlendirecek alanları kurmak demokratik toplum gündeminde daha fazla yer almalıdır.

Bunun için çok büyük ve gösterişli işler gerekmiyor. Kürt coğrafyası dışında da bir baronun kendi üyeleriyle Kürt meselesini ve barışın hukukunu konuşması, farklı şehirlerdeki baroların barış gündemi ile ortak toplantılar düzenlemesi, örgütlü bir sendikanın kendi tabanında bu meseleyi tartışmaya açması, meslek odalarının, insan hakları örgütlerinin ve yerel sivil yapıların birbirleriyle temas kurması yıllardır birbirinden farklı toplumsal hafızalar içinde yaşayan kesimlerin birbirlerini sağlıklı bir şekilde duymalarına imkân sağlayabilir. Barışın toplum içerisinde konuşulabildiği, farklı deneyimlerin temas edebildiği ve geçmişin ağır hafızasının hak ve adalet temelinde tartışılabilirdiği kamusal alanların çoğalması barışın en önemli toplumsal güvencelerinden biri olacaktır.

Hukuk çevrelerinin bu tartışmadaki yeri ayrıca önemlidir. Kürt meselesinin yakın tarihini hukuk alanında yaşananlardan bağımsız ele almak mümkün değildir. Olağanüstü yönetim biçimlerinden cezasızlık politikalarına, ifade özgürlüğünden adil yargılanma hakkına kadar *meselenin* pek çok boyutu özellikle Kürt coğrafyasında birkaç kuşak avukatın mesleki hafızasında yer edinmiştir. Aynı tarih, hak ihlallerini belgelemenin, sonuç alma ihtimali son derece zayıfken bile hukuk yollarında ısrar etmenin ve iç hukuk yollarının işlevsiz kaldığı dönemlerde uluslararası hukuk yollarını zorlamanın da güçlü örneklerini ortaya çıkarmıştır.

Bu nedenle barışın hukuk dünyasında siyasal süreç tamamlandıktan sonra önümüze gelecek teknik bir mesele gibi ele alınması yeterli değildir. Geçmişle yüzleşme, hakikat, cezasızlıkla mücadele, adalete erişim, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, eşit yurttaşlık, demokratik katılım ve yargı bağımsızlığı gibi başlıklar ilerleyen süreçte barışın hukuki zemininin ayrılmaz parçaları olacaktır. Baroların ve akademinin bunlar üzerine daha çok düşünmesi, tartışması ve söz üretmesi başka bir alana müdahale

etmek değil, doğrudan hukukun kendi alanından doğan bir sorumluluğu yerine getirmektir.

Akademi açısından mesele ise yalnızca yeterince söz üretilmemesi değildir. İsim kullanmak belki doğru olmayacaktır fakat hukuk fakültelerinde halen ders kitapları okutulan kimi akademisyenlerin özellikle sosyal medya paylaşımlarında sürece ilişkin eleştirilerini akademik üsluplarının sağladığı otoriteyle fakat belirgin milliyetçi saiklerle kurduklarını görmek düşündürücüdür. Elbette sürecin yöntemi, hukuki zemini, şeffaflığı veya atılacak adımlar eleştirilebilir, hatta bunların eleştirilmesi akademinin işlevlerinden biridir. Fakat hukuki eleştiri başka, yerleşik milliyetçi refleksleri hukuk terminolojisiyle tahkim etmek başkadır. Akademik bakışın barış ihtimalinin karşısına yeni duvarlar örmek yerine o duvarların hukuki ve tarihsel dayanaklarını sorgulamak için kullanılmasını beklemek sanırım fazla şey istemek değildir.

Kürt coğrafyasında güçlü bir insan hakları ve hukuk mücadelesi hafızası taşıyan baroların konumu ayrıca dikkate değerdir. En ağır dönemlerde hak ihlallerinin takibinden, cezasızlıkla mücadeleden ve demokratik taleplerin savunulmasından geri durmamış bir mesleki geleneğin barışın esas gündeme dönüştüğü bu dönemde söylemekte olduğu ve daha söyleyeceği sözü kıymetlidir. Bu sözün değeri ve ağırlığı yıllar içinde oluşan hafızadan, toplum ile kurulan bağdan ve hak mücadelesinin sürekliliğinden gelir. Diyarbakır Barosu açısından bu hafızayı Tahir Elçi'den ayrı düşünmek mümkün değil. Onun bıraktığı miras; çatışmanın, baskının ve ağır insan hakları ihlallerinin ortasında hukuktan, hakikatten ve barış talebinden vazgeçmemenin mümkün olduğunu gösteren bir mesleki cesaret mirasıdır. Dört Ayaklı Minarenin önünde çatışmaların sona ermesini isteyen bir sözün ardından yaşamını yitirmiş olması bugün bu konuda konuşurken taşıdığımız sorumluluğu biraz daha ağırlaştırıyor. Diyarbakır Barosunun bugün barış konusunda kurmakta olduğu sözün bir yerinde mutlaka Tahir Elçi'nin etkisi vardır.

...

Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl çözümünün toplumsal sorumluluğunu salt bölgedeki barolara ve demokratik kitle örgütlerine bırakmak bu yazının itiraz ettiği sorunu yeniden üretir. Türkiye'nin batısındaki baroların, Türkiye Barolar Birliğinin, sendikaların merkezi yönetimleri ile batı şubelerinin, meslek odalarının, üniversitelerin

ve diğer demokratik yapıların sürece daha güçlü biçimde katılması meselenin ortak bir demokrasi ve insan hakları meselesi olarak ele alınmasına katkı sağlayacaktır. Popüler, nispeten sığ ve biraz da popülist bir deyişle; barışın Diyarbakır'da, Van'da veya Mardin'de konuşulması kadar İzmir'de, Bursa'da, Denizli'de veya Trabzon'da konuşulması da önemlidir. Belki daha da önemlisi, barışın oralarda konuşulmasının olağanlaşmasıdır.

Sanatın, edebiyatın ve kültür alanının sağlayabileceği katkıyı da bu çerçevenin dışında tutamayız. Uzun çatışma dönemlerinin oluşturduğu toplumsal hafıza yalnızca hukuk, sivil toplum ve siyaset diliyle anlatılamaz. Kayıpların, acıların, yerinden edilmelerin, korkuların ve birbirinden uzaklaşmış toplumsal hayatların *-ya da akademik tabiriyle bölünmüş toplumların-* anlaşılabilmesi farklı ifade biçimlerine de ihtiyaç duyar. Sanatın açtığı alan kimi zaman siyasal dilin sınırlarını aşarak toplumsal yüzleşme ve empati bakımından çok daha güçlü imkânlar yaratabilir.

Önceki çözüm süreci sanat çevrelerinin isterse bu gündemin dışında kalmayabileceklerini göstermişti. O dönemde sanat dünyasından pek çok insan sürece ilişkin açık biçimde söz aldı, oluşturulan heyetlerde aktif görev yaptı, farklı şehirlerde toplumla doğrudan temas kurdu, kimi zaman da kendi sanatsal üretimi ve bilinirliği üzerinden barış fikrinin konuşulmasına katkı sundu. Bugün ise birkaç istisna dışında aynı çevrelerden benzer bir sesin yükseldiğini söylemek çok güç. Önceki sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının yarattığı korku halini ve bunun doğurduğu temkinliliği anlamak mümkün fakat sanatın tarih boyunca iktidarla, korkuyla ve yerleşik kabullerle kurduğu gerilimli ilişki düşünüldüğünde temkin halinin uzun süreli sessizliğin tek açıklaması hâline gelmesi kabul edilebilir değil. Sanatın toplum için olduğu görüşümü de araya sıkıştırarak sanat ile cesaret arasındaki bağı hatırlatıp bu pasajı kapatmak istiyorum.

Bütün bu kolektif sorumlulukların yanında kişisel sorumluluk meselesini de gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim barışın toplumsallaşması nihayetinde kurumların ardındaki insanların kendi konumlarını nasıl değerlendirdikleriyle ilişkilidir. Herkesin aynı siyasal değerlendirmeyi yapması, aynı yöntemi benimsemesi veya aynı sözü söylemesi beklenemez; demokratik toplumun çoğulcu niteliği zaten böyle bir beklentiye izin de vermez. Buradaki temel mesele, farklılıklarımızı korurken barışın sorumluluğunu bütünüyle başkalarına bı-

rakarak kendimizi sürecin dışında konumlandırıp konumlandırmayacağımızdır.

Giderek insicamı bozulan yazıda toparlamak adına diyebilirim ki belki bugün ihtiyaç duyulan temel şey yeni görev tariflerinden çok kalıcı barışa ilişkin sorumluluk duygusunun yaygınlaşmasıdır; bu temel motivasyon doğasında örgütlü eyleme dönüşecektir. Bir avukatın, akademisyenin, sanatçının, sendikacının, insan hakları savunucusunun veya herhangi bir yurttaşın barışa sunacağı katkının biçimi elbette birbirinden farklı olacaktır. Bu farklılık bir eksiklik değildir. Tersine, barışın toplumsal karşılığı farklı alanlardan gelen bu katkı-

rın yan yana gelebilmesiyle güçlenecektir.

Uzun yıllardır barışı talep edenlerin barış ihtimalinin somut biçimde güçlendiği bir dönemde kendilerini bu sürecin edilgen destekçileri olarak görmemeleri gerektiği kanaatindeyim. Siyasal aktörlerden haklı olarak beklediğimiz iradenin yanında kendi sorumluluğumuz üzerine de düşünmek durumundayız. Çünkü barış toplumun gündelik hayatında da karşılık bulması gereken ortak bir yaşam iradesidir. Demokratik, adil ve hak temelli bir barışın kalıcılığı da nihayetinde toplumun farklı kesimlerinin bu sorumluluğu ne ölçüde sahipleneceğiyle yakından ilişkilidir.

HAKSIZ TAHRİK ALTINDA: HAKİKAT, ADALET, BARIŞ

Bir çocuğun ölüm dosyasındaki tek bir cümle, cezasızlık düzeninin bütün yapısını görünür kılabılır. Hakikatle yüzleşmeden, adaleti tesis etmeden ve geçmişin ağır ihlallerini onarmadan kalıcı bir barıştan söz etmek mümkün değildir.

Av. Çiğdem ERTAK

Bazen koca bir meselenin tamamı bir cümlemin içine sıkışır. “Sanığın eylemini haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetin etkisi altında gerçekleştirdiği kanaatine varıldığından...” Bu cümleyi ilk okuduğumda, gözlerimi bir süre kapattığımı anlamak için kendimi sakinleştirmeye çalıştığımı hatırlıyorum. Selçuk Kozagaçlı’nın yıllar önce çarpıcı biçimde dile getirdiği gibi birileri yine hukuk denen o kâğıttan helvayı yemişti; bunun somutlaşmış hali ise karşımda tek bir cümle olarak duruyordu. Cümlemin öznesi, 2015’te Cizre’de bir sokak ortasında öldürülen 12 yaşındaki Nihat Kazanhan’ı vuran polis memuruydu. Haksız tahrik... Nihat, kendi ölümüne bir gerekçe sunmuştu ve suçlu oydu. Üstelik, mahallede arkadaşlarıyla oyun oynarken, yakındaki özel harekât polislerini kendisini öldürecek kadar öfkelenmediği kabul ediliyordu.

Tarihçi Carlo Ginzburg, tarihin büyük anlatılarının gücü elinde bulunduranların, kralların ve devletlerin penceresinden yazıldığını, bu anlatımın da hakikati gizlediğini ya da önemsiz gösterdiğini söyler. Bu gölgede kaybolan tekil bir hayatı yeniden görünür kılmak peşine düşen tarihçi, Peynir ve Kurtlar kitabında bir köylüden yola çıkarak büyük anlatının aksine bir bakış açısı sunar. Mikro tarih kabaca; küçük, tekil, önemsiz sayılan bir izin ardından gidip o izin aslında koca bir düzeni nasıl taşıdığını görmek olarak tanımlanır. Ben de barış ve demokratikleşme tartışmalarının o büyük gürültüsü içinde aynı sabrı göstermek niyetindeyim. Soyut kavramların bulanıklığından sıyrılıp tek bir çocuğun dosyasındaki o cümlemin peşinden giderek koca bir cezasızlık ve adaletsizlik düzenini cam gibi berrak bir yüzeyde

okumayı diliyorum.

Nihat tek değil kuşkusuz. İsimlerine tek tek bu yazıda yer veremeyecek kadar çok çocuk var. Adını bilmediğimiz, ‘güvenlik gerekçesiyle’ sokakta, evinin önünde, yatağında, kırdı vurulan yüzlerce çocuk var. Her birinin dosyası, hukukun kendi diliyle nasıl oyalanabileceğinin, hak olgusunun mevzu Kürt çocuklar olduğunda mahkemelere yansımalarının birer kaydı oldu. Özensiz sürüncemede bırakılan soruşturmalar, adil olmayan yargılamalar, inkâr, ekseriyetle beraatle kapatılan dosyalar, iyi bir ihtimalle indirimli bir ceza ya da fiili cezasızlık, bazen yıllar sonra bir üst mahkemenin ihlal kararı, çoğu zaman failin bulunamayışı. Delilin bolluğunun, suçun/suçlunun açıklığının adalet getirmedikleri hukuksuzluklar...

Nihat Kazanhan’ın öldürülmesi, 2015 yılında, Kürt meselesinin demokratik çözümüne dair umutların yerle bir olduğu dönemin hemen başına denk gelir. Nihat’tan önce ve sonra başka çocuklar da öldürülür. Nihat’ın dosyasının temel farkı öldürülen diğer çocukların soruşturma dosyalarıyla benzer bir akibete uğrayacakken yaşanan beklenmedik gelişmelerdir. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu kendi tabiriyle ‘net olarak’ Nihat’ı vuranın güvenlik güçleri olmadığını, İçişleri Bakanı Efkân Ala ise yaptığı ilk açıklamada bunun bir provokasyon olduğunu söyler. Ancak dosya, basına yansıyan kamera kayıtları ve itiraflarla başka bir boyuta taşınır. Sonuç itibarıyla mahkeme, en başta belirttiğim gibi, Nihat’ın polisi ‘haksız olarak tahrik ettiğini’ belirtir ve öldürülmesini makul bulur, sanığa iyi hal indi-

rimi uygular. Anayasa Mahkemesi ise tetiği çeken polis memuru hakkında uygulanan haksız tahrik indirimini hukuka aykırı bulur ve mealen 12 yaşındaki bir çocuğun ağır silah/eğitilmiş bir polisi tahrik ettiğini hükmetmenin hukukta yeri olamayacağını söyler. Dosya hala yerel mahkemede görülüyor. Ancak sanık yurt dışında ve bugüne kadar görülen 15 duruşma, kırmızı bülten ve yakalama kararının infazının beklenmesi gerekçesiyle erteleniyor.

Adalet fikrinin dilsel ve düşünsel izlerini sürdüğümüzde, Antik Yunancadaki dikē kavramının düzen, hak ve adaletin yanı sıra kimi yorumlarda ‘şeylerin doğasına uygunluk’ anlamıyla ilişkilendirildiğini görürüz. Proto-Hint-Avrupa köklerine ilişkin tartışmalı fakat felsefi açıdan güçlü bir yorum ise adaleti, kopmuş olanı yeniden bağlama, dağılmış olanı bir araya getirme ve bozulan bütünü onarma, yeniden tesis etme fikriyle buluşturur. Kürtçede ise dadmendî ve dadperwerî kavramlarının özünde yer alan dad, tarihsel olarak konulmuş düzen, yasa ve adalet anlam alanına uzanır. Ben burada adaleti, yasa-ceza düzeninden ziyade barışla, özellikle de toplumsal barışla ilişkisi üzerinden ele alacağım. Kültürel olarak farklı anlam ve karşılıkları olan adalet fikri düzeyde var iken ve kime göre adalet nasıl bir adalet gibi özü itibarıyla muğlaklık da içerebilirken zıttı olan adaletsizlik; dokunan, hissedilen, daha rahat görülebilen somutluktur. Nihat’ın adaletsizliğe uğradığı apaçık ortadadır örneğin. Ya da Mehmet Mete’nin öldürülmesinde ve sonrasındaki ‘hukuki süreçteki adaletsizlik’ çıplaktır. Yıldırım kardeşlerin uykularında öldürülmeleri ve yargılama sonucu, adaletsizliğin tanımını belirleyecek ölçüdedir.

Saydığım üç çocuğun ölümü ve yargılamalar aslında sadece adaletsizliğin de değil Kürt meselesinin özünü, ana sütunlarından birini de tanımlayacak niteliktedir. Kürt halkının bireysel ve toplumsal olarak yaşadıklarının son derece basit anlatımında birbirine bumerang gibi bağlı olan bireysel ve toplumsal adaletsizlikler zikredilir. 18 Eylül 2025 tarihli duruşmada oğlunu öldüren ve yurt dışına kaçan sanık ile ilgili olarak Nihat’ın annesi Ayşe Kazanhan ‘Bu kişi nerede, siz mi saklıyorsunuz? Bu kişi neden bulunmuyor? Devlet nerede olduğunu biliyor. Oğlum Kürt olduğu için katledildi. Devlet katili koruyor ve saklıyor. Katil yakalansın. Binlerce kişi cezaevlerinde suçsuz yatıyor, benim oğlumu öldüren dışarıda geziyor.’ der. Ancak binlerce Kürt annenin dilinden düşürmediği şeyi Nihat’ın annesi Ayşe Kazanhan da sık sık söyler: ‘Benim ciğerim yandı, başkalarınınkini yanmasın.’

Devletin en tepesindeki isimlerin inkarıyla başlayan bir cinayet/bir suç karşısında tahrik, iyi hal ile de-

vam ederek adaletsizlik yapısı inşa edilir ve devletin teslim etmediği adalet karşısında acılı bir anne bunu haykırarak her defasında tek bir cümle ile yön gösterir. Barış hukuku kanımca buradadır. Bunun için ihtiyaç duyulan şey ise adalettir.

Onarılmayanın, adil olanı teslim almayan hakkı olanı iade edilmeyenin yükü, bir annenin sesinde taşınıyor hâlâ. Haksız tahrik ile yetersiz delille adaletsizlik içine hapsedilen ölü çocuklar, tozlu raflardaki dosyalardan ziyade bu sesin ısrarında yaşıyor: “Benim ciğerim yandı, başkalarınınkini yanmasın.”

Son iki yıldır süren süreç, tam olarak bu ısrarın bir karşılığı olma iddiasında. Ekim 2024’te başlayan, PKK’nin Mayıs 2025’te feshine ve Temmuz 2025’te silah yakma törenine uzanan, Meclis’te kurulan Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu’nun aylar süren dinlemeleriyle olgunlaşan ‘Barış ve Demokratik Toplum’ sürecinde son olarak çerçeve yasa teklifinin imzalanarak Meclis’e sunulmasının ardından yeni bir aşamaya geçilmiş durumda. Bu yasanın hukuki süreçte bir başlangıç adımı niteliğinde olması, bundan sonra yapılacaklar açısından da çok önemli bir yere taşıyor bizleri. Nihat’ın, Mehmet Mete’nin, Yıldırım kardeşlerin ve devletin güvenlik güçlerince yaşam hakkı ihlal edilen yüzlerce çocuğun, binlerce faili bilinen veya meçhul bırakılan dosyanın aydınlatılması gerekliliği onarıcı adalet mekanizmalarının hayata geçirilmesi gibi hususlar belirleyici olacak. Pozitif ve kalıcı barışın nasıl mümkün olduğu sorusunun önemli cevaplarından biri bu noktada, yani hukukun ve adaletin gerçekten tesis edilip edilmeyeceğinde saklı.

Yüzleşme ve hakikat komisyonları, geçmişle hesaplaşmayı bir siyasi jestten uzakta bir toplumsal zorunluluk olarak gören onarıcı adalet mekanizmaları, kalıcı bir barışın hâkim olduğu bir coğrafyanın mümkün olduğunu gösteriyor dünyanın başka yerlerinde. Ama bu mekanizmalar kendiliğinden gelmiyor ve her seferinde bir mücadelenin, bir ısrarın ürünü oluyorlar. Adalet mücadelesi bu yüzden bir çerçeve yasayla kapanacak bir parantez değil, sürmesi gereken bir çaba olarak kalıyor önümüzde.

Bölgede ve dünyada süren savaşlar, yeni çatışma ve şiddet dalgaları, gerileyen demokrasi ve geri çekilen haklar gibi gelişmeler bazen umudu kırıyor gibi görünse de barışın ve adaletin hâkim olduğu düzenler kurmaktan, yaşamlar inşa etmekten vazgeçmek de kuşkusuz bir seçenek değil. Nihat’ın annesi Ayşe Kazanhan’ın sözleri de bize bunu hatırlatıyor; barış hukukunu ve pozitif barışı tesis etmeyi.

TARİHSEL HAFIZADAN GÜNÜMÜZE BARIŞ ARAYIŞI:

1921 TEŞKİLAT-I ESASİYE'DEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNE KÜRT MESELESİ VE HUKUK ZEMİNİ

Av. Ensar FIRAT

Türkiye’de toplumsal barış ve Kürt meselesi tartışmaları yalnızca bugünün siyasi iklimiyle sınırlı olmayıp kökleri Erken Cumhuriyet Dönemi’nin kurucu metinlerine, devlet anlayışının dönüşümüne ve bu dönüşümün yarattığı tarihsel kırılmalara dayanır. Günümüzde yürütülen barış ve adalet arayışlarını analitik bir süzgeçten geçirmek; kurucu iradenin ilk anayasal metinleri olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile 1924 Anayasası arasındaki makas değişimini ve bu değişimin Şeyh Said İsyanı ile Dersim Hadisesi gibi dönüm noktaları üzerindeki etkisini anlamaktan geçer.

1. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu: Kurucu Çoğulculuk ve Yerel Yönetim Anlayışı

Millî Mücadele dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’nun enkazı üzerinde ortak bir vatan savunması yürütme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu dönemde Birinci Meclis iradesi, Anadolu’daki unsurların özellikle Türkler ve Kürtlerin ortak mücadelesini esas alan kucaklayıcı bir dil benimsemiştir. 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Türkiye meclis tarihinin en kısa fakat yerel özerklik açısından en esnek anayasasıdır. Anayasa’nın getirdiği temel prensipler:

Yerel Yönetim ve Özerklik: Anayasa’nın 11. ile 14. maddeleri arasında vilayetlere geniş bir “muhtariyet” tanınmıştır. Vilayet halkı tarafından

seçilen şuraların; eğitim, sağlık, iktisat ve sosyal yardım gibi alanlarda kendi kararlarını alma yetkisi bulunmaktaydı.

Kapsayıcı Söylem: Metinde katı ve tek tipleştirici bir merkezîyetçilik yerine, ortak kader etrafında kenetlenmiş heterojen bir Anadolu toplumu tanımı hakimdi.

Kürtler Üzerindeki Etkisi: Kürt coğrafyası ve liderliği açısından 1921 metni, yerel dinamiklerin korunduğu, özyönetim hakkının anayasal seviyede karşılık bulduğu ve kurucu ortaklık iradesinin kâğıda döküldüğü bir toplumsal sözleşme niteliğindedir.

2. 1924 Anayasası ile Merkezileşme: Ulus- Devlet İnşası ve Çoğulculuğun Tasfiyesi

Millî Mücadele’nin askeri zaferle sonuçlanması ve Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanması, devletin kurucu kadrolarının önceliklerini değiştirdi. Dış tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte, merkezî otoriteyi mutlak kılma ve tekil bir ulus-devlet inşa etme süreci hız kazandı. 1924 Anayasası ile birlikte 1921’in sunduğu ademimerkezîyetçi model tamamen terk edildi. Vilayetlerin muhtariyeti kaldırıldı ve tüm yetkiler Ankara’daki merkezî idarede toplandı.

Vatandaşlık Tanımı ve Tek Tiplik: Anayasa’nın 88. maddesindeki “Türkiye halkına din ve ırk

ayırımı olmaksızın vatandaşlık bakımından Türk denir” ifadesi, hukuki bir tanım olmanın ötesine geçerek pratikte etnik ve kültürel farklılıkları yok sayan tek tipli politikaların hukuki dayanağı haline geldi.

3. Sorunun Tarihsel Kırılma Noktaları: Şeyh Said Hareketi, Dersim Hadisesi ve Tarihsel Helalleşme İhtiyacı

Kalıcı bir toplumsal barışın inşası, sorunu yalnızca son birkaç on yılın konjonktürel gelişmeleri üzerinden okumak yerine; Cumhuriyet’in kuruluş yıllarındaki makas değişimine, bu değişimin yarattığı toplumsal travmalara ve devlet-toplum ilişkisindeki kırılma noktalarına inmeyi gerektirir. 1921 Anayasası’nın sunduğu kapsayıcı ve ademimerkeziyetçi vaatlerin 1924 Anayasası ile yerini katı merkeziyetçiliğe bırakması, Kürt coğrafyasında derin bir güvensizlik yaratmış; siyasi ve kültürel temsil kanallarının daraltılması, sert reaksiyonları ve devamında devletin güvenlik reflekslerini tetiklemiştir.

a. Şeyh Said Hareketi (1925)

1925 yılında meydana gelen Şeyh Said Hareketi, yalnızca bir asayiş sorunu veya münferit bir ayaklanma olarak değerlendirilemeyecek; Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde benimsenen merkeziyetçi ulus-devlet politikalarına karşı gelişen çok boyutlu bir toplumsal ve siyasal tepkinin en önemli kırılma noktalarından biridir. İsyanın temelinde, Kürt halkının tarihsel varlığının, etnik kimliğinin, dilinin, kültürel değerlerinin dini hassasiyetlerinin ve inanç dünyasının yeni devlet anlayışı içerisinde giderek görünmez hâle getirilmesi; yerel yönetim geleneklerinin ortadan kaldırılması, farklı kimliklerin tek bir ulusal kimlik içerisinde eritmeye çalışılması ve bölgenin toplumsal yapısıyla bağdaşmayan merkezi politikaların uygulanması bulunmaktadır.

Bu nedenle Şeyh Said İsyanı, yalnızca dini saiklerle açıklanamayacağı gibi yalnızca etnik bir hareket olarak da değerlendirilemez; etnik kimliğin, dilin, kültürün ve yerel siyasal yapının inkâr edilmesi ile dini ve geleneksel yaşam biçimine yönelik

müdahalelerin birleşmesi sonucu ortaya çıkan tarihsel bir direniş hareketidir. Bu yönüyle isyan, Kürt toplumunun siyasal, kültürel ve toplumsal taleplerinin görünür hâle geldiği ilk büyük kitlesel kırılmalardan biri olmuş; devlet ise bu gelişmeyi bir güvenlik meselesi olarak değerlendirerek olağanüstü tedbirler, sert askerî yöntemler ve istisnai hukuk mekanizmalarıyla karşılık vermiştir. Böylece 1925 yılı, yalnızca bir isyanın bastırıldığı tarih değil, aynı zamanda Türkiye’de Kürt meselesinin uzun yıllar boyunca güvenlik eksenli politikalar çerçevesinde ele alınmasının başlangıç noktası ve devletin güvenlikçi paradigma üzerine kurulu yapısal dönüşümünün miladı niteliğini kazanmıştır.

Süreci takip eden dönemde çıkarılan idari düzenlemeler ve **1926 Sürgün Kanunu** (554 Sayılı Kanun) ile geniş aileler ve nüfuz sahibi şahsiyetler batı illerine zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. Bu uygulamalar, bölgedeki sosyoekonomik dokuyu çözmeyi ve yerel dinamikleri pasifize etmeyi hedefleyen stratejik adımlar niteliğindedir. Aynı dönemde hazırlanan **1927 Şark Islahat Planı** gibi idari metinlerle zorunlu iskan, dil kısıtlamaları, idari vesayetin sertleştirilmesi ve bölgenin olağanüstü rejimlerle yönetilmesi süreci kurumsallaştırmıştır. Böylece Kürt meselesi, anayasal/siyasi bir müzakere konusu olmaktan çıkarılarak tamamen bir “asayiş ve imha/asimilasyon” parantezine alınmıştır.

b. Dersim Hadisesi (1937-1938)

Cumhuriyet’in mutlak merkeziyetçi yapıyı, hukuki tekdüzeliği ve modernleşme projesini en ücra coğrafyaya kadar tavizsiz bir şekilde uygulama iradesi, Dersim’de ağır bir insani ve toplumsal trajediyle sonuçlanmıştır. 1935 tarihli Tunceli Kanunu ile bölge, genel hukuki normların dışına çıkarılarak doğrudan askeri/idari bir valinin mutlak yetkisine tesis edilmiş; bölge adeta bir “istisna hali” ile yönetilmiştir. 1937-1938 yıllarında gerçekleştirilen askeri hareketler, neticesinde yaşanan kitlesel ölümler, zorunlu sürgünler ve ailelerinden koparılan çocuklar (Dersim’in Kayıp Kızları), bölge halkının hafızasında telafisi güç yaralar açmıştır. Bu süreç, devlet ile bölge insanı arasındaki adalet inancını ve duygusal bağı temelden sarsmıştır.

c. Tarihsel Yüzleşme, Helalleşme ve Kalıcı Barış

Bu tarihsel kesit açıkça göstermektedir ki; Türkiye'deki Kürt meselesinin kökenleri yalnızca yakın dönemde yaşanan çatışmalara değil, Erken Cumhuriyet döneminde verilen kapsayıcı vaatlerin hayata geçirilmemesine ve sonrasında benimsenen güvenlikçi, merkezîyetçi ve tek tipleştirici politikalara dayanmaktadır. Toplumsal barışın kalıcı olarak sağlanabilmesi, bu tarihsel hafızayla cesaretle yüzleşilmesini ve geçmişte yaşanan hak ihlallerinin kabul edilmesini gerektirir. Bu anlamda helalleşme, yalnızca siyasal bir söylem değil; devletin geçmişte uyguladığı hukuk dışı pratikleri, kimlik, dil ve kültürel hakların inkârını kabul ederek bunların yol açtığı toplumsal

yaraları hakikat, adalet ve onarıcı adalet ilkeleri doğrultusunda gidermeyi amaçlayan tarihsel bir yüzleşme sürecidir. Böyle bir helalleşme, ortak geleceğin eşit yurttaşlık anlayışı üzerine yeniden inşa edilmesinin en önemli koşullarından biridir.

Bugün baroların ve sivil toplumun yürüttüğü adalet arayışı da bu tarihsel kırılmaların yol açtığı mağduriyetlerin giderilmesine yöneliktir. Kalıcı barış ise ancak tarihsel kırılmalarla yüzleşilmesi, toplumsal bir helalleşme sürecinin gerçekleştirilmesi, güvenlikçi paradigmaların terk edilerek meselenin demokratik siyaset ve hukuk zemininde ele alınması; evrensel insan haklarını, hukukun üstünlüğünü, çoğulcu demokrasiyi ve eşit yurttaşlığı esas alan kapsayıcı bir anayasal ve toplumsal düzenin inşa edilmesiyle mümkündür.

ÇATIŞMALI SÜRECİN MAĞDURU ÇOCUKLAR, YİTİP GİDEN CANLAR, ÇOCUK HAKLARI VE ANADİLDE EĞİTİM

Barış, yalnızca silahların susması değil; çocukların yaşam, eğitim, dil ve kimlik haklarının güvence altına alınmasıdır. Geleceği korumanın yolu, çocukların kendi diliyle özgürce büyüebildiği eşit ve güvenli bir düzen kurmaktan geçer.

Av. Erdem KAYA

Çocuklar, bir toplumun geleceğini omuzlarında taşıyan en hassas ve en kıymetli özneleridir. Bir toplumun geleceğini inşa etmesinin yolu, o geleceği bünyesinde taşıyan çocukların üstün yararını korumak ve haklarını eksiksiz teslim etmekten geçer. Ne var ki şiddetin hâkim olduğu çatışmalı süreçlerde, bu yıkıcı ortamın en ağır bedelini yine hiçbir sorumluluğu olmayan çocuklar ödemiştir.

Her çocuk; yaşama, gelişme, eğitim, güvenlik, kültür, dil, aile, katılım ve ayrımcılığa uğramama hakkına sahiptir. Ancak Kürt sorunu ve çatışmalı süreçler boyunca yaşanan hak ihlalleri, yalnızca eğitim veya kimlik haklarının kısıtlanmasıyla sınırlı kalmamış; en kutsal hak olan yaşam hakkının elden alınmasına ve çocukluğun çok yönlü tahribatına varan zorunlu göç, şiddete tanıklık, yakınlarını kaybetme ve travma gibi ağır trajedilere yol açmıştır.

Uğur Kaymaz (12), **Ceylan Önkol** (12), **Enes Ata** (8), **Nihat Kazanhan** (12) ve çatışma ikliminin getirdiği ihmallerin simgelerinden **Erdem Aşkan** (5) gibi hayatının baharında yaşamını yitiren

Kürt çocukları, bu sürecin ve cezasızlık politikalarının en ağır bedelini ödemişlerdir. Bütün bu yıkımın ortasında; özgürlüğü kısıtlanan, doğup büyüdüğü topraklardan göç etmek zorunda bırakılan, eğitim hakkı elinden alınan, ebeveynsiz kalarak erken büyüme zorunda kalan binlerce çocuğun yarası da toplumsal hafızada tazeliğini korumaktadır.

Bir çocuğun hayatını veya geleceğini kaybetmesi sadece bir ailenin ya da bir toplumun değil, tüm insanlığın kaybıdır. Onarıcı bir **barışın tesisi; bu acılarla yüzleşmeyi, cezasızlıkla mücadele etmeyi ve güvence altına alınmış bulunan hakların devletçe, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetilmeksizin uygulandığı ve korunduğu bir hukuki güvenceyi şart koşar.**

Çatışmalı süreçlerin bir başka sonucu da yerinden edilmedir. Ailelerin yaşadıkları yerlerden güvenlik politikaları nedeniyle ayrılmak zorunda kalmaları, çocukların eğitim, sosyal çevre

ve kültürel bağlarını doğrudan etkilemiştir. Bir çocuk için göç yalnızca fiziksel bir mekân değişikliği değildir. Kürt çocukları açısından bu durum kimi zaman kültürel çevreden uzaklaşmayı da beraberinde getirmiş; kırsaldan kentlere veya başka bölgelere gerçekleşen **zorunlu göç**, çocukların hem ekonomik hem sosyal hem de kültürel hayatını değiştirmiştir.

Bu nedenle zorunlu göçün çocuklar üzerindeki etkileri yalnızca barınma ve ekonomik sorunlar çerçevesinde değerlendirilmemeli; eğitim, kültür, dil ve kimlik boyutları da dikkate alınmalıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde “çocuğun üstün yararı” temel ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu ilke, çocukları ilgilendiren bütün kararların çocuk üzerindeki etkisinin dikkate alınmasını gerektirir. **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41. maddesi** de çocukların korunmasına ilişkin önemli güvenceler içermektedir. Çocukların yaşadığı yer, ailesinin siyasi görüşü, etnik veya kültürel aidiyeti, kullandığı dil veya toplumsal kimliği onların temel haklarının korunmasına engel olmamalıdır.

Barış, sadece silahların susması değil; bir çocuğun toplumsal yaşamda kendini tamamen güvende ve eşit hissetmesidir. Çocukların dünyayı kavramaya başladığı ilk araç **anadilleridir**. Eğitim hayatına doğduğu dilden koparılarak başlayan bir çocuk, hem pedagojik zorluklarla hem de kimlikel bir yabancılaşmayla karşılaşır. Kürtçenin çocuğun aile ve sosyal çevresinde kullanılan dil olmasına rağmen eğitim sisteminin temel dilinin Türkçe olması, çocukların eğitim deneyimi bakımından ayrıca değerlendirilmesi gereken bir durum yaratmaktadır. Bu mesele yalnızca eğitim politikası açısından değil; çocuk hakları, ayrımcılık yasağı, kültürel kimlik ve dil hakları bakımından da ele alınmalıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 30. maddesi, etnik, dinsel veya dil azınlıklara mensup çocukların kendi kültürlerinden yararlanma ve kendi dillerini kullanma hakkını güvence altına almaktadır.

Sözleşmenin 29. maddesi ise eğitimin çocuğun kültürel kimliğine ve diline saygının geliştirilmesini amaçlaması gerektiğini belirtmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 2. maddesi, çocukların sözleşmede tanınan haklardan **ayrımcılığa uğramaksızın** yararlanmasını öngörmektedir. Dil, ayrımcılık yasağı bakımından açıkça dikkate alınması gereken unsurlardan biridir. Bu nedenle Kürt çocuklarının dilsel özellikleri nedeniyle eğitim, kültür veya sosyal yaşam alanlarında dezavantajlı konuma düşürülmemesi gerekir.

Anadilde eğitim, bireyin zihinsel gelişiminden kimlik inşasına, toplumsal barıştan nitelikli kamu hizmetine erişimine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan temel bir insan hakkıdır. Türkiye’de Kürtçe anadilde eğitim konusu, pedagojik bir zorunluluk olmanın ötesinde, ülkenin demokratikleşme ve toplumsal barış arayışlarının da merkezinde yer almaktadır.

Kürt çocuklarının dünyayı kavradığı, duygu ve düşüncelerini şekillendirdiği kendi anadillerinde eğitim alabilmeleri; özgüvenli, kendi kültürüyle barışık ve topluma uyumlu bireyler olarak yetişmelerinin önkoşuludur. Anadili bir tehdit değil, en doğal insan hakkı olarak görmek; devletin vatandaşıyla kurduğu aidiyet ve güven bağı kuvvetlendirir.

Anadilinde eğitim almayan çocuklar, okula başladıklarında hem yeni bilgileri öğrenmek hem de hiç bilmedikleri bir dili çözmek zorunda kalırlar. Kürt çocuklarının yaşadığı bu durum, öğrenme süreçlerinde aksamalara ve akademik potansiyellerini tam olarak sergileyememelerine yol açmaktadır.

Yine eğitim hayatında anadilin yok sayılması veya yasaklanması, çocukta kendi kimliğine ve ait olduğu topluma karşı değersizlik hissi yaratır. Eğitimin anadilde sunulması, çocuğun okula olan bağlılığını ve özsaygısını artırır.

T.C. Anayasası Madde 42: “*Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.*” hükmü, Kürtçe eğitimin önündeki en doğrudan ve bağlayıcı **hukuki engeldir**.

Yapılan yasal reformlarla ortaokullarda “Yaşayan Diller ve Lehçeler” adı altında Kürtçe ve Zazaca seçmeli ders imkânı getirilmiş olsa da bu adım bir dilin kısmi öğretilmesi ile sınırlı kalmakta; derslerin Kürtçe işlendiği tam kapsamlı bir anadilde eğitim modeli sunmamaktadır.

Toplumsal barışın kalıcı hale getirilmesi, tüm yurttaşların kendilerini eşit hissettiği bir hukuki ve sosyal düzenin kurulmasına bağlıdır. Kürt meselesinin çözümünde ve barış sürecinde anadilde eğitim hakkının tanınması, yapıcı, güven artırıcı önlemdir.

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak, her çocuğun kendi diliyle geleceğe hazırlanmasına imkân tanımakla mümkündür. Kürtçe anadilde eğitimin önündeki engellerin kaldırılması, Türkiye'nin toplumsal bütünleşmesini pekiştirecek ve demokratik barışı sağlayacaktır.

Türkiye, 1990 yılında kabul edilen ve 1995'te yürürlüğe koyduğu **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'yi onaylarken son derece kritik üç maddeye şerh koymuştur:

17. Madde: Kitle iletişim araçlarına erişim ve azınlık gruplarına mensup çocukların dilsel ihtiyaçlarının gözetilmesi.

29. Madde: Eğitimin çocuğun kendi kültürüne, diline ve değerlerine saygısını geliştirecek şekilde düzenlenmesi.

30. Madde: Azınlık veya yerli halklara mensup çocukların kendi kültüründen yararlanma ve kendi dilini kullanma hakkı.

Sözleşmenin bu maddelerine konulan çekinceler, uygulamada milyonlarca Kürt çocuklarının dil, kültür ve eğitim haklarının uluslararası güvence dışında kalmasına neden olmuştur.

Çocuk hakları temelli ve kalıcı bir çözüm süreci şu somut adımlarla mümkündür:

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 17, 29 ve 30. maddelerindeki çekincelerin kaldırılması, kapsayıcı bir barış iradesinin en güçlü beyanı olacaktır.

Anayasa'nın 42. maddesi ve ilgili eğitim mevzuatı, İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye uygun olarak kapsayıcı ve çok dilli eğitimi olanaklı kılacak şekilde **yeniden düzenlenmelidir**. Anadilde eğitimin bir kamu hizmeti olarak müfredata dâhil edilmesi ve çift dilli eğitim modellerinin uygulanması barış zeminini güçlendirecektir. Anadilde eğitimin hayata geçirilmesi için çocukların ilköğretime anadillerinde başladığı, ilerleyen kademelerde Türkçe ve diğer dillerin dengeli biçimde müfredata dahil edildiği çift dilli/çok dilli eğitim modelleri geliştirilmelidir.

İspanya/Katalonya, Kanada/Quebec, Finlandiya modelleri çift dilli veya çok dilli eğitim modellerinin başarıya ulaştığı dünya örnekleridir.

Üniversiteler bünyesindeki Kürt Dili ve Edebiyatı bölümlerinin kontenjan ve akademik kapasitesi artırılmalı, okul öncesinden itibaren Kürtçe eğitim verecek nitelikli pedagojik formasyona sahip öğretmen kadroları istihdam edilmelidir.

Fen, matematik, sosyal bilimler ve edebiyat alanlarında Kürtçe ders materyalleri, çağdaş eğitim standartlarına ve çocuk gelişimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

Yaşam hakkı ihlallerinde şeffaf yargı süreçleri işletilmeli; zorunlu göç, ebeveyn kaybı ve eğitimden yoksun kalma gibi travmalar yaşayan **tüm çocuklar için rehabilitasyon ve sosyal adalet mekanizmaları hayata geçirilmelidir**.

Çözüme ve barışa olan inancımızın yoğunlaştığı şu günlerde yaşanan çocuk hakları ihlallerinin son bulması, kamuoyunun yaralarının sarılması ve çocuklarımızın yarınları endişe içinde geçirmemesi tüm çocuk hakları savunucularının ortak temennisidir. Savaşların ve krizlerin faturasını her zaman çocuklar öder. Oysa bir çocuğun elinden dilini, ailesini, yerini yurdunu ve hayallerini almak, geleceğin barışını karartmaktır. Kürt sorununun barışçıl ve kalıcı bir zeminde çözümü; yitirilen ve mağdur edilen tüm çocukların anısına sahip çıkarak, onların kendi dillerinde okuduğu ve özgürce büyüdüğü bir geleceği inşa etmekten geçmektedir.

AZ GİTTİ, ÇOĞU MU KALDI?

Silahların bırakılması barış için önemli bir eşik olsa da asıl mesele, bu iradeyi kalıcı bir hukuk düzenine dönüştürmektir. Sürecin devamlılığı; anayasal güvence, kurumsal muhataplık ve toplumsal katılımı esas alan ortak bir çerçeveye mümkün olabilir.

Av. Erhan ÜRKÜT

27 Şubat Deklarasyonu'ndan sonra Kürtler, Barış Süreci'ni hızlandırmak için Temmuz sıcaklığında silahlarını yaktı ve sürece yeni bir ivme kazandırdı. Bu aşamadan sonra taraflar arasındaki görüşmeler, kamuoyuna yansıyan kısmıyla zaman zaman duraksadı. Devlet ise 27 Şubat Deklarasyonu sonrasında beklenen somut adımları atmaktan imtina etti. Bakınız hasta mahpuslar ve Kobani davasındaki tutsaklar gibi.

Kürt meselesinin demokratik ve kalıcı bir zeminde ilerleyebilmesi için kritik yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini, 10 Mart 2025'te Gazete Duvar'daki köşe yazımda geniş bir şekilde kalem almıştım ("Turpun Büyüğü Barış")¹. Ancak barış sürecinin hukuki bir zemine oturması adına devlet kanadında sarsıcı veya somut bir adım hala atılmış değil.

Yaklaşık altı aydan bu yana, çerçeve bir yasanın Meclis kapanmadan önce yasallaşacağı kulislere konuşuluyor. Ne var ki taslağın içeriğine dair DEM Parti dahil hiçbir aktörün ve kamuoyunun bilgisi yok.

Peki, biz hukukçular veya barolar neden kendi çerçeve metnimizi sunmuyoruz?

Neden sadece geçmişte yaşanan hak ihlallerini dile getirmekle yetiniyor, geleceği inşa edecek kurumsal bir metni taraflara deklere etmiyoruz?

Neden bu hayati eşikte Türkiye Barolar Birliği öncülüğünde bir çalıştay düzenlenip, negatif barıştan pozitif barışa geçişi sağlayacak sivil bir çerçeve yasa metni hazırlanmıyor?

Madem kimse tek bir kelam etmiyor, ben de bugüne kadar ettiğim kelimelere dayanarak, sürecin tikanıklığını aşmaya aday kısa bir çerçeve yasa önerisi sunmak isterim.

Öncelikle kabul etmek gerekir ki; dünyadaki geçmiş müzakere deneyimleri ile Türkiye'deki barış süreci aynı düzlemde başlamadı. Dünya örneklerinde genellikle yasal ve anayasal güvenceler sağlandıktan sonra örgütler silah bıraktı. Türkiye'de ise fiili olarak silah bırakıldı ve şimdi yasal düzenleme yapılması bekleniyor. Sözü daha fazla uzatmadan, müzakere ve geçiş dönemi sürecine ilişkin yasa önerilerimi sıralıyayım:

Yasanın Adı: Barışın Çerçevesi ve Toplumsal Mutabakat Kanunu

1- Siyasi ve Anayasal Güvence: Siyasi aktörlerin veya hükümetlerin değişmesi durumunda dahi, barış sürecinin bir devlet politikası olarak kesin-tisiz devam edeceği taahhüt edilir ve bu süreç yasal güvence altına alınır.

2- Kurumsal Statü ve Muhataplık: Müzakere sürecinin tarafları devlet adına TBMM Başkanı'dır. Kürtler adına müzakereci Abdullah

¹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/turpun-buyugu-baris-haber-1762326>

Öcalan ve yetkilendirilmiş kişilerdir. Ayrıca Yasa; müzakerecilerin fiziki koşullarını, statüsünü, müzakereleri yürütecek heyetleri, İzleme Komitelerini, Hakikat Komisyonlarını ve Akıl İnsanlar Heyeti gibi yapıları resmi ve hukuki bir statüye kavuşturup, yasal güvence altına alınır.

3- Uluslararası Gözetim ve Silahsızlanma:

PKK'nin kendini feshettiğini deklare etmesiyle birlikte; örgütün Türkiye sınırlarındaki varlığının resmen sona erdiği ve “terör örgütü” listelerinden çıkarıldığı kabul edilip yasal güvence altına alınır. Bu çerçeve metin kapsamında tarafların taahhütlerine uyup uymadığını denetleyecek bağımsız izleme komiteleri 1 ay içinde kurulması mutabakat altına alınmıştır.

4- Doğrudan Topluma Katılım: PKK militanlarının, kurulacak bir hakikat komisyonu aracılığıyla kimlik tespitleri yapılarak kayıt altına alınması; herhangi bir adli veya idari yaptırıma maruz bırakılmadan toplumsal hayata katılımları yasal güvenceye bağlanır.

5- Geçici Tedbirler ve Hukuki Muafiyetler:

PKK militanlarının topluma adaptasyonu için devlet tarafından tedbirler alınır; müzakereci tarafların yasal olarak suçlanmasını önleyecek geçici dokunulmazlıklar, güvenli geçiş ve temas kolaylıkları sağlanır. Kişilerin süreç boyunca hem cezai hem de hukuki (tazminat) olarak mahkemeler önünde mutlak bir korumaya sahip olacağı yasal olarak güvence altına alınır.

6- Üst Düzey Kadroların Durumu: Örgütün üst düzey yöneticileri bu süre zarfında yürürlüğe girecek bütüncül bir «Toplumsal Barış Yasası» ile bu kadroların da uzun vadede topluma geri dönüşü ve katılımı yasal güvenceye bağlanır.

7- Siyasi Katılım Önündeki Engellerin Kaldırılması: Siyasi parti faaliyetleri, düşünce açıklamaları veya örgüt üyeliği iddiasıyla yurt içinde ya da yurt dışında bulunan yurttaşlar haklarındaki davaların düşürülmesi ve siyasete tam katılımlarının önündeki tüm engellerin kaldırılması yasal güvenceye kavuşturulur.

8- Sosyo-Ekonomik Güvenceler ve Teşvikler:

Toplumsal barışın sürdürülebilir kılınması adına devlet; geri dönen yurttaşların, tarımsal, ekonomik, akademik ve ticari hayata katılımı için her türlü teşvik, kolaylık ve ekonomik güvenceyi sağlar ve yasal güvenceye bağlanır.

9-Deklarasyonun Anayasal Statüsü: 27 Şubat Deklarasyonu'nun temel ilkelerinin, Anayasa'ya

“Geçici Madde” olarak ekleneceği, bu metnin kök yasa olacağı ve anayasal mimarının bir parçası kılınacağı güvence altına alınır.

Bu çerçeve dahilinde tartışmalar genişletilebilir; ancak Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 221. maddesini ima veya referans alacak tek bir cümle dahi kurulması barışın özünü ve ruhunu zedeleyer. Türkiye'ye özgü bir çerçeve yasayı elbette çokça tartışabiliriz; fakat adını anmayı dahi zul gördüğüm TCK 221 gibi odaklı maddeler bu masada tartışmaya tamamen kapalıdır.

Dünya örneklerinde de çerçeve yasalar sadece siyasi birer mutabakat metni değil; çatışmanın taraflarına hukuki güvenlik sağlayan, toplumun adalete olan güvenini koruyan ve barışı kişilerin iki dudağı arasından çıkarıp devletin kurumsal yapısına emanet eden anayasal/yasal şemsiyeler olmuştur. Dünya örneklerinde yasalar veya metinler şöyle olmuştur;

Kolombiya, FARC ile yürütülen barış sürecini anayasal ve yasal bir zemine oturtmak için 2012 yılında 01 sayılı Anayasa Reformu ile bir “Barış İçin Çerçeve Hukuk” mekanizması kurdu.

Apartheid rejiminin sona ermesinin ardından Güney Afrika, geçiş sürecini yönetmek için *Promotion of National Unity and Reconciliation Act* (Ulusal Birlik ve Uzlaşmanın Teşvik Edilmesi Yasası) adlı çerçeve yasayı çıkardı.

Birleşik Krallık, 1998 Hayırlı Cuma Anlaşması'nı (Good Friday Agreement) iç hukuka entegre etmek için bir dizi çerçeve yasa (örneğin *Northern Ireland Act 1998*) çıkardı.

Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) ile yürütülen barış sürecinin sonucunda 2018 yılında Bangsamoro Organik Yasası (BOL) ile çatışmayı bitiren temel çerçeve metin çıkardı.

Dünya örneklerinde de görüldüğü üzere ortak mutabakata varılmış yasal ve anayasal güvenceler amasız, fakatsız Barış'ı sürdürülebilir hale getirmiştir.

Kısacası; Barış ile Adalet arasındaki o ezeli ikilemi (Ceza mı, barış mı?) çözmek adına bu öneriyi bir barış belgesi olarak buraya bırakıyorum. Esnek, pragmatik, uluslararası hukukun sınırlarını zorlayan ama aynı zamanda mağdur haklarını ve “hakikati öğrenme hakkını” merkezine alan anayasal bir yol haritası protokolü olarak da okunabilir.

Barış içinde yaşayacağımız, bir damla kanın akmadığı yarınlara...

1 EYLÜL DÜNYA BARIŞ GÜNÜ: UNUTMANIN DEĞİL, ADALETİN UMUDU

Barış yalnızca silahların susması değil; hakikatin konuşması, kayıpların bulunması ve adaletin yerini bulmasıdır. Unutmak değil yüzleşmek, susmak değil hesap sormak, kalıcı barışın gerçek başlangıcıdır.

Stj. Av. Gülbahar DİLEK

1 Eylül Dünya Barış Günü, bize ‘barış’ denince yalnızca bir barış çağrısı değil, aynı zamanda bir yarım kalmışlığın tamamlanması gerektiğini hatırlatır. Çünkü bazı coğrafyalarda barış, kelimelerle değil, bekleyişle, sessiz çığlıklarla, yılların yüküyle ölçülür. Diyarbakır gibi bir yerde barış; kaybedilenlerin geride bıraktığı boş sandalye, adı söylenemeyen acılar ve karanlıkta kalan sorularla birlikte anılır.

Diyarbakır’ın faili meçhulleri... Bu ifade yalnızca bir hukuki kavram değildir; aynı zamanda bir hafızadır. Bir annenin kapısını çalmaya devam eden umudu, bir eşin ‘belki bir gün’ diye büyüttüğü ihtimali, bir kardeşin ‘o gün bir yerde mutlaka’ diye içinden geçirdiği hayali taşır. Faili meçhuller, yalnızca geçmişin karanlığı değil; aynı zamanda hakikatle yüzleşilmediğinde büyüyen bir toplumsal yaradır. Barışın en çıplak ihtiyacı da burada başlar: Unutmakla değil, araştırmakla; kabullenmekle değil, aydınlatmakla; susmakla değil, adaletle.

Barış; şiddetin geçici olarak durması değil, şiddetin yeniden üretilmesini önleyen bir düzen kurmaktır. Bu düzen; hukukun tarafsızlığını, yargının bağımsızlığını, soruşturmanın etkinliğini ve hakikatin bir gün mutlaka ortaya çıkma ihtimalini gerektirir. Barışın inşası, hiçbir şey olmamış gibi davranmayı değil; olan biteni görünür kılmayı, mağdurların sesini merkeze almayı ve toplumsal

vicdanın onarıcı bir hakikat arayışına dönüşmesini ister.

Bu nedenle 1 Eylül’de barıştan söz etmek, Diyarbakır’ın acılarına bir saygı duruşu yapmakla birlikte aynı zamanda bir taahhüttür: Adalete yürümek, hakikati aramak ve mağduriyetleri telafi etmek.

Barışın en güçlü sesi, bazen en sessiz olandır.

Cumartesi Anneleri... Her hafta aynı gün aynı bekleyişle büyüyen bir vicdan, ‘nerede’ sorusunu bir slogan değil bir yaşam biçimi haline getirmiş bir direniştir. Kaybolanların bulunması, anlatılamayanların anlatılması, yaşanmış olanın inkar edilmemesi için sürdürülen bu emek; barış sürecinin en temel ahlaki zeminini oluşturur.

Çünkü onların bekleyişi bize şunu söyler: Hakikat olmadan barış kurulmaz. Acı konuşulmadan, sorumluluk netleştirilmeden, adalete giden yol açılmadan huzurdan bahsetmek eksik kalır. Cumartesi Anneleri’nin her bir haftası, aslında birer çağrıdır: Biz, unutmayacağız; biz, susmayacağız; biz, adalet isteyeceğiz.

Bugün Türkiye’de barış süreci konuşulurken, duygularımızın yanında sorumluluklarımızın da farkında olmalıyız. Barış süreci, yalnızca siyasi bir çerçeve değil; toplumsal hafızanın yaralarını sarabilen, geleceğe dair güven inşa eden bir yoldur. Bu yolun üzerinde yürürken, ‘geçmişin

yükünü' yok saymak değil, onu adaletin ışığında taşımak gerekir.

Her barış girişimi, bir anlamda şu soruyu da beraberinde getirir: Acıların hesabı ne zaman sorulacak? Mağduriyetler nasıl giderilecek? Hakikat nasıl ortaya çıkacak? Özgürlükler nasıl güvenceye alınacak? Yargıya güven nasıl yeniden inşa edilecek?

Türkiye'de barışın kalıcı olabilmesi, konuşmaların ötesinde somut adımların atılmasına bağlıdır. Bu adımlar; soruşturma ve yargı süreçlerinin etkin işlemesi, kayıpların akıbetinin araştırılması, ifade ve savunma hakkının güçlendirilmesi, hak ihlallerine karşı yaptırımın işletilmesi ve toplumsal ayrışmayı besleyen nefret dilinin geriletilmesidir. Çünkü barış, bir bekleme değil, bir inşa sürecidir.

Sonuç: Barışa Giden Yol Adaletten Geçer

1 Eylül Dünya Barış Günü'nde şunu yeniden söylemek gerekir: Barış, yalnızca silahların değil, korkunun da yerini değiştirmektir. Barış, bir toplumun kendini yeniden kurabilmesidir. Bunun yolu da Diyarbakır'da kalan karanlık soruları aydınlatmaktan; faili meçhullerin üstündeki sis tabakasını dağıtmaktan, Cumartesi Anneleri'nin bekleyişini bekleyiş olmaktan çıkaracak hakikat ve adalet kapılarını açmaktan geçer.

Bu duygularla 1 Eylül Dünya Barış Günü'nü; Diyarbakır'ın hafızasına, Cumartesi Anneleri'nin vicdanına ve adalet isteyen herkesin umuduna ithaf ediyorum.

Barışın yolu adaletten geçer. Kaybedilenlerin bulunması, hakikatin ortaya çıkması ve tüm toplumun güven içinde yaşayabilmesi için mücadele etmek, barışın en samimi şeklidir.

1 Eylül Dünya Barış Günü kutlu olsun.

BARIŞI BİLİYOR MUYUZ?

Barış, yalnızca silahların susması değil; korkunun, adaletsizliğin ve ötekileştirmenin de geride bırakıldığı bir yaşam biçimidir. Gerçek ve kalıcı barış, farklılıklarla birlikte yaşayabilmeyi, başkasının acısını da kendi acımız kadar gerçek kabul etmeyi ve geleceği ortak bir güven duygusuyla kurmayı gerektirir.

Av. Güler KOÇYİĞİT

Bir ülkenin barışa kavuşması, yalnızca silahların susmasıyla mı mümkündür? Bir kelime düşünün. Dünyanın neresinde söylerseniz söyleyin, insanın içinde aynı duyguyu uyandırır: Barış. Ne kadar kısa, ne kadar sade ve ne kadar büyük bir kelime. Fakat üzerine düşünmeye başladığınızda, bir kelimeden çok daha fazlası olduğunu fark ediyorsunuz. Barış bir sonuç mudur, yoksa bir süreç mi? Bir durum mudur, yoksa bir kültür mü? Bir anlaşma mıdır, yoksa bir yaşam biçimi mi? Silahların susması mıdır, yoksa insanların birbirinden korkmamaya başlaması mı? Ve belki de en önemlisi, biz barışı gerçekten biliyor muyuz? Yoksa onu yalnızca yokluğunda mı tanıyoruz? Birine mikrofon uzatıp “Barış nedir?” diye sorsak, özellikle çatışmanın acısını yaşamış coğrafyalarda cevap büyük ihtimalle çok hızlı gelir: “Silahlar sussun.”, “İnsanlar ölmesin.”, “Analar ağlamasın.”, “Çocuklar ölmesin.” Bu cevapların hiçbirine itiraz edilemez. Çünkü savaşın ortasında yaşayan insan için barış, önce hayatta kalmaktır. Bir annenin çocuğunu uğurlarken “Acaba geri dönecek mi?” diye düşünmemesidir. Bir babanın telefon çaldığında kötü bir haber almaktan korkmamasıdır. Bir çocuğun geceleri patlama sesiyle uyanmamasıdır. Bir askerin, bir polisin, bir gerillanın, bir sivilin evine sağ dönmesidir. Bir cenaze evinin daha açılmamasıdır. Bu anlamıyla barışın ilk ve en yalın hali, ölümün durmasıdır. Fakat barış burada bitmez. Asıl mesele belki de burada başlar. Çünkü silahların susması, henüz

toplumun barıştığı anlamına gelmez. Savaşın bitmesi ile barışın kurulması arasında kocaman bir mesafe vardır.

Barış araştırmaları literatüründe Johan Galtung’un ortaya koyduğu önemli ayrımlardan biri burada karşımıza çıkar: negatif barış ve pozitif barış. Negatif barış, doğrudan şiddetin ve silahlı çatışmanın sona ermesidir. Pozitif barış ise bunun çok ötesindedir. Adaletin, eşitliğin, insan haklarının, özgürlüğün, güvenin ve toplumsal katılımın güçlendiği; şiddeti doğuran yapısal nedenlerin azaltıldığı bir toplumsal düzeni ifade eder. Bu ayrım aslında hepimizin üzerinde düşünmesi gereken çok önemli bir gerçeği anlatıyor: Silahların susması barış için gereklidir; ama tek başına yeterli değildir. Çünkü bir toplumda silahlar susmuş olabilir ama insanlar birbirinden nefret etmeye devam edebilir. Ayrımcılık devam edebilir. Yoksulluk devam edebilir. Adaletsizlik devam edebilir. Korku devam edebilir. Ötekileştirme devam edebilir. Ve bütün bunlar, uygun şartlar oluştuğunda yeni bir çatışmanın zeminini yeniden hazırlayabilir. Bu nedenle gerçek barış, yalnızca savaşın yokluğu değil, savaşı yeniden mümkün kılacak koşulların da ortadan kaldırılmasıdır.

Birleşmiş Milletler ve UNESCO’nun “barış kültürü” yaklaşımı da tam olarak bu noktaya işaret eder. Barış; özgürlük, adalet, demokrasi, insan hakları, hoşgörü ve dayanışmayı esas alan; şid-

deti reddeden, çatışmaların kök nedenlerini diyalog ve müzakere yoluyla ele alan bir toplumsal kültürdür. Bu çok önemli. Çünkü barış bir gün bir masada imzalanıp ertesi gün topluma dağıtılacak bir paket değildir. Barışın bir hukuku vardır. Bir siyaseti vardır. Bir ekonomisi vardır. Bir psikolojisi vardır. Bir dili vardır. Bir ahlakı vardır. Hatta bir gündelik hayatı vardır. Peki Norveç'te barış ne demektir? Belki bir Norveçli için barış, hayatın olağan akışıdır. Çocuğunu okula gönderirken ölüm ihtimalini düşünmemektir. Bir akşam arkadaşlarıyla buluştuğunda güvenlik kaygısı taşımamaktır. Geleceği planlayabilmektir. Bir ev almak, üniversiteye gitmek, seyahat etmek, bir iş kurmak, yaşlanmak... Yani barış, onun için belki de üzerinde hiç düşünmediği bir "normal hayat"tır. Brüksel'de yaşayan bir insan için de benzer biçimde barış, günlük hayatın görünmez zemini. Barış olduğu için insanlar siyasetten çok sanattan, ekonomiden, eğitimden, aşktan, spordan, gelecekte konuşabilir. Çünkü hayatlarının bütün enerjisini hayatta kalmaya harcamak zorunda değillerdir. Peki Diyarbakır'da barış ne demektir? Belki çok daha ağır bir kelimedir. Çünkü burada barış yalnızca bir siyasi kavram değildir. Bir hafızadır. Bir özlemdir. Bir annenin duasıdır. Bir çocuğun geleceğidir. Bir esnafın dükkânını güven içinde açmasıdır. Bir gencin doğduğu şehirden korkmadan geleceğini burada kurabilmesidir. Bir öğretmenin öğrencilerine ölümden değil, hayattan söz edebilmesidir. Bir hukukçunun dosyalarında şiddetin değil, yaşamın çoğalmasını görmesidir. Diyarbakır'da barış belki de en basit haliyle şudur: Yarın ne olacağını korkmadan düşünebilmek. Bir Kürt için barışın anlamı ne? Bir Türk için? Bir Arap için? Bir Laz için? Bir Ermeni için? Bir Alevi için? Bir Sünni için? Bir kadın için? Bir erkek için? Bir asker annesi için? Bir gerilla annesi için? Bir şehit yakını için? Bir çatışmada yakını kaybetmiş sivil için? Burada çok zor ama çok önemli bir soruyla karşılaşıyoruz: Acılarımız farklı olsa bile barışımız ortak olabilir mi? Bence olmak zorundadır. Çünkü barışın etnik kimliği yoktur. Barışın mezhebi yoktur. Barışın dini yoktur. Barışın cinsiyeti yoktur. Barışın doğusu, batısı, kuzeyi, güneyi yoktur. Bir insanın hayatının değerli olduğu fikri hangi kimliğe ait olabilir? Bir annenin çocuğunun yaşamasını istemesi hangi etnik kimliğe göre değişebilir? Bir çocuğun babasına sarılarak büyümek istemesinin milliyeti var mıdır? Yoktur. O halde barışın da olmamalıdır. Fakat Türkiye'de belki de en büyük

sorunlarımızdan biri şudur: Barışı aynı kelimeyle söylüyor, fakat aynı anlamla yaşamıyoruz. Bir tarafta yıllarca süren çatışmaların ortasında yaşayan ve "Yeter artık, insanlar ölmesin" diyen bir anne vardır. Diğer tarafta aynı ülkenin başka bir yerinde evladını kaybetmiş ve "Vatan sağ olsun" demek zorunda bırakılmış başka bir anne vardır. İki annenin acısı birbirinden üstün değildir. İki annenin gözyaşının rengi farklı değildir. Birinin çocuğu daha değerli, diğerinin çocuğu daha değersiz değildir. Tam tersine, belki de gerçek barış tam burada başlar: Kendi acımız kadar başkasının acısını da anlayabilmekte. İşte barışın en zor tarafı budur. Kendi yarana dokunmak kolaydır. Başkasının yarasına dokunmak zordur. Kendi ölünü hatırlamak kolaydır. Karşındakinin ölüsünün de bir annenin evladı olduğunu kabul etmek zordur. Kendi acımı haklı görmek kolaydır. Karşındakinin acısını da gerçek kabul etmek zordur. Ama barış tam da bu zor yerde başlar. Bu nedenle barış, unutmak değildir. Barış, "Hiçbir şey yaşanmadı" demek değildir. Barış, acıları inkâr etmek değildir. Barış, geçmişi silmek değildir. Tam tersine, gerçek barış geçmişle yüzleşmeyi gerektirir.

Güney Afrika bunun çarpıcı örneklerinden biridir. Apartheid rejiminin ardından kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, toplumun geçmişte yaşadığı ağır insan hakları ihlalleriyle yüzleşebilmesi, mağdurların hikâyelerini anlatabilmesi ve toplumun ortak bir geleceğe yönelebilmesi için tasarlanmıştı. Buradaki fikir son derece önemlidir: Barış için geçmişi unutmak değil, geçmişin içinden geleceğe bir yol açmak gerekir. Çünkü unutilan acılar yok olmaz. Bazen sessizce bir sonraki kuşağa aktarılır. Kuzey İrlanda'da da benzer biçimde barış, bir gecede ortaya çıkmadı. 1998 tarihli Belfast/Good Friday Agreement, yaklaşık otuz yıl süren "Troubles" döneminin ardından yeni bir siyasi düzen ve güç paylaşımı mekanizmaları kurdu; kimlik, vatandaşlık ve anayasal geleceğe ilişkin meselelerin demokratik yollarla ele alınmasına zemin hazırladı. Fakat İrlanda deneyimi de bize şunu hatırlatır: Barış bir imza günü değildir. Barış, o imzadan sonraki yıllardır. Çocukların artık çatışmayı yaşamadan büyüdüğü yıllar... İnsanların eski düşmanlarının çocuklarıyla aynı okulda okuduğu yıllar... Birbirinin kimliğinden korkmamayı öğrendiği yıllar... Ve belki en önemlisi, yeni kuşağın kendisinden önceki kuşağın düşmanlıklarını miras almamayı seçtiği yıllar... İspanya'nın Bask bölgesinde ETA'nın silahlı faaliyetlerine 2011'de

son verme kararı da başka bir örnektir. Fakat Bask deneyimi de bize şunu hatırlatır: Şiddetin sona ermesi, toplumdaki bütün soruların sona ermesi değildir. Çünkü çatışmalar yalnızca insanları öldürmez. Toplamların hafızasına da yerleşir. Ve hafızada kalan şey bazen öfkedir. Bazen korkudur. Bazen intikam duygusudur. Bazen suskunluktur. Bu nedenle barışın en zor aşaması silahları susturmak değil, zihinlerdeki savaşı bitirmektir. Çünkü savaş yalnızca kurşunla yapılmaz. Bir dil de savaşılabılır. Bir bakış da. Bir gazete manşeti de. Bir siyasi konuşma da. Bir sosyal medya paylaşımı da. Bir çocuğa öğretilen nefret de. Bir insanı yalnızca kimliği nedeniyle “öteki” ilan etmek de. İşte bu yüzden barışın yalnızca silahlara değil, dile de ihtiyacı vardır. Barış dili kurmadan barış toplumu kuramayız. Savaşın toplumlara verdiği zarar yalnızca ölenlerin sayısıyla ölçülemez. Belki de en büyük tahribat, ölmeyen insanların hayatlarında ortaya çıkar. Çatışma ekonomiyi bozar. Yatırımları azaltır. İstihdamı daraltır. Eğitimi aksatır. Sağlık hizmetlerini zorlaştırır. Göçü artırır. Aileleri parçalar. Çocukların eğitim hayatını kesintiye uğratır. Toplumsal güveni aşındırır. İnsanların birbirinden şüphe etmesine neden olur. Ve zamanla ahlaki sınırları da aşındırır. Çünkü sürekli tehdit altında yaşayan toplumlarda şiddet sıradanlaşabilir. Ölüm haberleri olağanlaşabilir. Çocuklar ölümün dilini yetişkinlerden önce öğrenebilir. İnsanların birbirine güvenme kapasitesi zayıflayabilir. Bütün bunların toplamı ise yalnızca “çatışma” değildir. Toplumsal bir travmadır. Ve travmalar, çatışma bittikten sonra da yaşamaya devam eder. Ekonomiyi de yalnızca para üzerinden düşünmemek gerekir. Barışın olduğu yerde insan geleceğe yatırım yapar. Savaşın olduğu yerde insan bugünü kurtarmaya çalışır. Barış insana “yarın” duygusu verir. Savaş ise “şimdi hayatta kal” duygusunu büyütür. İşte bu nedenle barış aslında bir kalkınma meselesidir. Bir eğitim meselesidir. Bir sağlık meselesidir. Bir hukuk meselesidir. Bir kadın meselesidir. Bir çocuk meselesidir. Bir gençlik meselesidir. Ve nihayetinde bir insan hakları meselesidir.

Bir ülkenin barış içinde yaşaması, yalnızca cenaze sayısının azalması anlamına gelmez. Belki de barışın gerçek ekonomik göstergesi şudur: İnsanların hayal kurmaya başlaması. Çünkü hayal kurmak, geleceğe güvenmenin en sade biçimidir. Barış ortamında bir genç “Ben burada ne yapabilirim?” diye düşünür. Çatışma ortamında ise “Buradan nasıl giderim?” diye düşünebilir.

Aradaki fark, bir toplumun geleceğiyle kurduğu ilişkinin farkıdır. Peki hukuk nerede duruyor? Tam da burada. Çünkü hukuk ile barış arasında sanıldığından çok daha güçlü bir bağ vardır. Hukuk, yalnızca suç işlendiğinde devreye giren bir mekanizma değildir. Hukuk, insanların kendisini güvende hissetmesini sağlayan toplumsal sözleşmenin temelidir. Adalet yoksa barış kırılgandır. Eşitlik yoksa barış eksiktir. Hak yoksa barış sürdürülemez. Özgürlük yoksa sessizlik, barış zannedilebilir. Oysa sessizlik her zaman barış değildir. Bazen sessizlik korkudur. Bazen baskıdır. Bazen çaresizliktir. Gerçek barışta insan yalnızca susmaz. Konuşabilir. İtiraz edebilir. Eleştirebilir. Hakını arayabilir. Mahkemeye gidebilir. Siyasete katılabilir. Kimliğini saklamadan yaşayabilir. Çocuğuna kendi dilini öğretebilir. İncancı yaşayabilir. İncanmayabilir. Farklı düşünebilir. Ve bütün bunları yaparken hayatından korkmaz. İşte hukuk ile barışın kesiştiği yer burasıdır. Bir hukukçu için barış belki de şu cümlede özetlenebilir: Barış, insanın yalnızca yaşama hakkının değil, insan onuruna yaraşır biçimde yaşama hakkının da güvence altına alınmasıdır. Bu nedenle barış yalnızca silahların bırakılması değildir. Silahların bırakılması başlangıçtır. Sonrasında hukuk gelir. Adalet gelir. Hakikat gelir. Onarım gelir. Güven gelir. Eşitlik gelir. Birlikte yaşama iradesi gelir. Ve bütün bunların üzerine yeni bir toplumsal hafıza kurulur. Belki de bizim en büyük yanılgımız, barışı hep büyük insanların işi zannetmemizdir. Devlet başkanlarının... Hükümetlerin... Siyasetçilerin... Diplomatların... Oysa barışın asıl sahibi toplumdur. Bir baba çocuğuna başka bir halktan nefret etmeyi öğretmezse barışa katkı sunar. Bir öğretmen sınıftaki çocuğu kimliği nedeniyle ayırmazsa barışa katkı sunar. Bir gazeteci öfkeyi değil gerçeği büyütürse barışa katkı sunar. Bir siyasetçi karşısındakini düşmanlaştırmadan eleştirebilirse barışa katkı sunar. Bir hukukçu adaleti kimliğe göre değil hakka göre savunursa barışa katkı sunar. Bir vatandaş kendi acısının yanında başkasının acısına da gözyaşı dökabiliyorsa barışa katkı sunar. Barış böyle büyür. Yukarıdan aşağıya ilan edilmez. Aşağıdan yukarıya yaşanır. Ve belki burada hepimizin kendimize sorması gereken çok zor bir soru vardır: Gerçekten barış mı istiyoruz, yoksa yalnızca kendi tarafımızın kazanmasını mı istiyoruz? Çünkü “barış” kelimesini herkes sever. Ama gerçek barış, herkesin biraz vazgeçmesini gerektirebilir. Öfkeden vazgeçmek. İntikamdan vazgeçmek. Düşmanlaştırmacı dilden

vazgeçmek. Geçmişin bütün yükünü çocuklarımızı bırakmaktan vazgeçmek. Kendi acımızı inkâr etmeden, başkasının acısını da tanımak. İşte asıl cesaret burada başlar. Barış, zayıfların değil, geçmişin ağırlığına rağmen geleceği seçebilenlerin cesaretidir. Bu nedenle “Kürt-Türk kardeşliği” diyorsak, bu sözün en ağır sınavı barış zamanında değil, barış ihtimali ortaya çıktığında verilir. Kardeşlik yalnızca düğünde halay çekmek değildir. Kardeşlik, cenazede de yan yana durabilmektir. Kardeşlik, kendi evladının acısını kutsarken başkasının evladının ölümünü sıradanlaştırmaktır. Kardeşlik, “Benim acım gerçek, seninki de gerçek” diyebilmektir. Kardeşlik, aynı ülkenin insanların birbirinin hayatını korumayı kendi hayatını korumak kadar değerli görebilmesidir. Aksi halde kardeşlik sözcüğü yalnızca güzel bir temenni olarak kalır.

Ben barışın, insanların bütün farklılıklarını ortadan kaldıracığına inanmıyorum. Tam tersine. Gerçek barış, farklılıklarla birlikte yaşayabilme sanatıdır. Herkesin aynı düşünmesi değildir. Aynı dili konuşması değildir. Aynı kimliğe sahip olması değildir. Aynı siyasi görüşte birleşmesi hiç değildir. Barış, farklı insanların aynı gökyüzünün altında birbirinin hayat hakkını tanımasıdır. Çünkü demokrasi de zaten biraz budur: Benim gibi olmayanın da benim kadar yaşama, konuşma ve var olma hakkını kabul etmek. Belki de bu yüzden barışın en güzel tanımı bir anlaşmada değil, gündelik hayatın içinde saklıdır. Barış; çocuğun okul çantasını hazırlamaktır. Bir annenin gece telefonunu korkmadan açmasıdır. Bir gencin geleceğini başka bir ülkede değil, kendi ülkesinde kurmayı istemesidir. Bir esnafın yarını düşünerek dükkânına yatırım yapmasıdır. Bir öğretmenin dersine korkmadan gitmesidir. Bir doktorun hastasını savaşın yaralarından önce hayatın sıradan hastalıkları nedeniyle tedavi etmesidir. Bir hukukçunun adliyeye giderken yeni bir ölüm haberi beklememesidir. Bir çocuğun hangi etnik kimlikten olduğunu sormadan başka bir çocukla arkadaş olmasıdır. Bir insanın karşısındaki kişiye önce “Sen kimsin?” değil, “Nasılsın?” diye sormasıdır. Barış biraz da budur. Hayatın yeniden sıradanlaşmasıdır. Ve belki insanlığın en büyük başarısı, sıradan bir hayatı mümkün kılabilmesidir. Belki Norveç’teki insanla Diyarbakır’daki insanın barıştan beklentisi bugün aynı kelimelerle ifade edilmiyor. Belki Brüksel’deki insan için barış, hayatın olağanlığı. Belki Güney Afrika’daki in-

san için geçmişle yüzleşme ve yeniden birlikte yaşayabilme cesareti. Belki İrlanda’daki insan için yıllarca imkânsız görülen bir ortak geleceğin mümkün olduğuna dair umut. Belki Bask bölgesindeki insan için silahların sustuğu bir dönemin ardından geçmişin yüküyle yaşamayı öğrenmek. Belki Diyarbakır’daki insan için yıllardır ertelenmiş bir hayatın yeniden başlaması. Ama bütün bu farklı deneyimlerin altında tek bir ortak cümle vardır: İnsan ölmek istemez. İnsan çocuğunu kaybetmek istemez. İnsan korkmak istemez. İnsan nefret ederek yaşamak istemez. İnsan geleceğini savaşın gölgesinde kurmak istemez. İnsan, sadece insan olarak yaşamak ister. İşte barışın evrenselliği belki de tam burada başlar. Bu nedenle barışa ihtiyacımız var. Ama yalnızca silahların susmasına değil. Barışın kendisine ihtiyacımız var. Çocuklarımızın hafızasına savaş değil, hayat bırakmak için... Birbirimizin acısını inkâr etmeden aynı geleceğe bakabilmek için... Kürt’ün de Türk’ün de, Arabın da Lazın da, inananın da inanmayanın da, doğulunun da batılının da aynı güven duygusuyla yaşayabilmesi için... Ve belki de en önemlisi, birbirimize “hangi taraftasın?” diye sormadan önce “iyi misin?” diyebileceğimiz bir ülke için... Çünkü savaşın kazananı olmayabilir. Ama barışın kazananı mutlaka vardır: İnsan.

Belki de artık bu ülkenin en fazla ihtiyaç duyduğu şey, birbirimizin haklılığını tartışmak değil, birbirimizin hayatına sahip çıkmaktır. Çünkü bu topraklarda yaşayan Kürtlerin de Türklerin de daha fazla zaman kaybetmeye, daha fazla evladını toprağa vermeye, daha fazla acıyı miras almaya tahammülü kalmamıştır. Yıllardır süren çatışmanın kimseye bir şey kazandırmadığını; aksine hepimizden hayatlar, gençlikler, umutlar, kardeşlikler, ekonomik imkânlar ve geleceğe dair nice güzel ihtimali alıp götürdüğünü artık cesaretle kabul etmeliyiz. Barışın kaybedeni olmaz; ama çatışmanın bu topluma çok şey kaybettirdiği açıktır. Yazık oldu bize. Yazık oldu bu güzel ülkeye. Yazık oldu bu kadim topraklara. Yazık oldu birbirine kardeş olması gereken insanların yıllarına. Artık birbirimizin acısına sırtımızı dönmeden, geçmişin bütün kırgınlıklarını ve öfkelerini yok saymadan ama onların esiri de olmadan, onurlu, kalıcı ve gerçek bir barışın yolunu birlikte açmanın zamanıdır.

Ben, bu ülkede yaşayan her insanın bir gün barışı yalnızca bir kelime olarak değil, hayatının içinde hissederek yaşayabilmesini bütün kal-

bimle diliyorum. Çocuklarımızın silah sesleriyle değil, okul zilinin sesiyle büyüdüğü; annelerin evlatlarını korkuyla değil, umutla uğurladığı; insanların kimliğinden, dilinden, düşüncesinden, memleketinden dolayı birbirinden çekinmediği bir Türkiye'yi görmek istiyorum. Ve bu ülkeye böyle bir barışı kazandırmak için elini taşın altına koyan, bedel ödemeyi göze alan, cesaret gösteren, konuşan, dinleyen, birbirine yaklaşan ve barış için emek veren herkesin hakkını hiçbir zaman unutmayacağım. Yaşadığım müddetçe, bu ülkenin çocuklarına daha huzurlu bir gelecek bırakmak için barışa emek veren herkese minnet duyacağım. Çünkü artık hepimizin yapması gereken şey

çok açık: Bu güzel ülkenin insanlarına daha fazla acı değil, daha fazla hayat borçluyuz. Daha fazla geçmiş değil, daha fazla gelecek borçluyuz. Ve artık bu ülke, barışı yalnızca konuşmayı değil, barışı yaşamayı hak ediyor. Sevgiyle...

BARIŞI KİM KURAR? KÜRT MESELESİNE TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK

Av. Hatice DEMİR

Türkiye’de barış tartışmaları uzun yıllardır ağırlıklı olarak güvenlik politikaları, silahlı çatışmalar ve siyasal müzakere süreçleri üzerinden yürütülüyor. Oysa çatışmaların en ağır sonuçlarını yaşayan kadınların deneyimleri bu tartışmalarda çoğu zaman görünmez kalıyor. Çünkü kadınlar açısından savaşın etkileri, silahların sustuğu anda sona ermiyor; yoksulluk, zorunlu göç, ağırlaşan bakım emeği, ekonomik dışlanma ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, çatışma sonrasında da gündelik yaşamı belirlemeye devam ediyor. Bu nedenle toplumsal barış, yalnızca çatışmanın sona ermesiyle değil; kadınların ve diğer kırılgan grupların şiddetten uzak, eşit haklara sahip ve demokratik yaşama tam katılabildiği bir düzenin kurulmasıyla anlam kazanır.

Bu çerçevede, Türkiye’de Kürt meselesine ilişkin yeniden gündeme gelen müzakere sürecini de yalnızca güvenlik ve siyasal aktörler ekseninde değil, toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirmek gerekiyor. Son dönemde yaşanan gelişmeler, uzun yıllardır süren çatışmanın siyasal yollarla çözülebileceğine ilişkin umutları yeniden canlandırdı. Ancak bu sürecin henüz belirsizlikler taşıdığı da açık. Belki de bugün sormamız gereken en önemli soru, müzakerelerin devam edip etmeyeceğinden önce, nasıl bir barışın kurulacağı ve bu barışın kimlerle birlikte inşa edileceğidir. Çünkü kalıcı bir barışı belirleyen yalnızca varılan sonuç değil, o sonuca hangi yöntemlerle ulaşıldığıdır.

Feminist barış çalışmaları uzun yıllardır tam da bu soruya cevap aramaktadır. Cynthia Cockburn, militarizm ile patriyarkanın birbirini besleyen iki iktidar biçimi olduğunu söyler. Bu nedenle savaşın sona ermesi, militarist zihniyetin ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kendiliğinden ortadan kalktığı anlamına gelmez. Benzer biçimde Johan Galtung’un doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet ayrımı da bize önemli bir çerçeve sunar. Çatışma sona erdiğinde doğrudan şiddet azalabilir; ancak eşitsizliği üreten yapılar ve ayrımcı kültürel kodlar varlığını sürdürüyorsa, şiddet yalnızca biçim değiştirmiş olur. Kadınların, LGBTİ+’ların, göçmenlerin ve diğer kırılgan grupların gündelik yaşamlarında hissettikleri güvensizlik tam da bu nedenle devam eder. Kalıcı barış ise, yalnızca çatışmaların sona ermesiyle değil, şiddeti yeniden üreten bütün mekanizmaların dönüştürülmesiyle mümkündür.

Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları hukukunda da açık biçimde karşılık bulmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararı, kadınların çatışmaların önlenmesi, çözümü ve barışın inşasının her aşamasına tam ve eşit katılımını uluslararası toplumun temel ilkelerinden biri olarak kabul etmektedir. Ardından gelen kararlar bu yaklaşımı daha da güçlendirmiş; CEDAW Komitesi’nin 30 No’lu Genel Tavsiyesi de çatışma ve çatışma sonrası süreçlerde kadınların karar alma mekanizmalarına etkin katılımını devlet-

lerin yükümlülükleri arasında değerlendirmiştir. Dolayısıyla kadınların barış süreçlerine katılımı yalnızca siyasal bir tercih ya da iyi niyet göstergesi değil, uluslararası insan hakları hukukunun da bir gereğidir.

Kadınların müzakere masasında yer alması, yalnızca temsil eşitliği açısından değil, barışın başarısı bakımından da önem taşır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, bunun aynı zamanda barışın sürdürülebilirliği açısından belirleyici olduğunu göstermektedir. Thania Paffenholz ve çalışma arkadaşlarının araştırmaları ile Laurel Stone'un çok sayıda barış anlaşmasını inceleyen çalışması, kadınların müzakere süreçlerine anlamlı biçimde katıldığı anlaşmaların uygulanma ve uzun vadede yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. UN Women tarafından paylaşılan veriler de kadınların etkili katılımı ile barış anlaşmalarının kalıcılığı arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedeni kadınların yalnızca "kadın meselelerini" gündeme taşımaları değildir. Kadınlar; bakım emeğini, zorunlu göçü, yoksulluğu, eğitime ve sağlığa erişimi, kayıpların akıbetini, cezasızlıkla mücadele ve gündelik yaşamın yeniden kurulmasını müzakerenin asli unsurları hâline getirmektedir. Böylece güvenlik kavramı devlet güvenliğinden çıkarak insan güvenliğini esas alan bir içeriğe kavuşmaktadır.

Türkiye açısından bu tartışma, uzun yıllara yayılan çatışmalı sürecin deneyimleri nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Yaklaşık kırk yılı aşan çatışmalı süreç, kadınları çok katmanlı biçimde etkiledi. Zorunlu göçün, yoksulluğun, yakınlarını kaybetmenin, ağırlaşan bakım emeğinin ve ekonomik kırılganlığın yükünü de büyük ölçüde kadınlar taşıdı. Buna rağmen kadınlar, çatışmanın pasif mağdurları olarak kalmayıp barış talebini kamusal alanda en güçlü ve en istikrarlı biçimde dile getiren toplumsal özneler oldular. Kürt kadın hareketi ile Türkiye kadın hareketi, farklı siyasal deneyimlerden beslenmekle birlikte uzun yıllardır demokratik çözüm ve müzakere talebini kamusal alanda ısrarla savundu.

Son dönemde yaşanan gelişmeler bu tartışmayı yeniden gündeme taşıdı. Abdullah Öcalan'ın 2025 yılında yaptığı silah bırakma çağrısı, PKK'nin sonraki açıklamaları ve silahsızlanmaya ilişkin adımları ile TBMM bünyesinde bir komisyon kurulması yönündeki gelişmeler yeni bir

siyasal zeminin oluşabileceğine ilişkin beklentileri artırdı. Buna karşın tartışmaların hâlen büyük ölçüde güvenlik ve siyasal aktörler ekseninde yürüdüğü görülüyor. Kadın örgütlerinin ve feminist hareketin bu sürecin kurucu özneleri olarak nasıl yer alacağı ise yeterince tartışılmıyor.

Geçmiş çözüm deneyimleri, kadın örgütlerinin raporlar hazırladığını, politika önerileri geliştirdiğini ve izleme mekanizmaları önerdiğini; buna karşın karar alma mekanizmalarında yeterince yer bulamadığını göstermektedir. Kadınların müzakereye katılımını sembolik bir temsil meselesine indirgemek yanlış olur. Kadınların temsili, yalnızca görünürlük değil, hakların güvence altına alınmasının da ön koşullarından biridir. Kadınların olmadığı masalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin, bakım ekonomisinin, cezasızlıkla mücadelenin ya da çatışmanın kadınlar üzerindeki özgül etkilerinin tali başlıklar olarak kalması kaçınılmazdır. Oysa kalıcı bir toplumsal barış, tam da bu deneyimlerin müzakere masasına taşınmasıyla mümkündür.

Bugün ihtiyaç duyulan, yalnızca müzakerelerin sürmesi değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini kurucu ilkelerinden biri olarak benimseyen demokratik bir müzakere anlayışının da yerleşmesidir. Kadınların resmî ve gayriresmî müzakere heyetlerinde, izleme kurullarında, hakikat mekanizmalarında ve anayasal reform tartışmalarında eşit biçimde yer almadığı bir süreçten, toplumsal barışı bütün boyutlarıyla kurmasını beklemek gerçekçi değildir. Çünkü barış, yalnızca devletler ya da siyasal aktörler arasında kurulan bir mutabakat değil; toplumun tüm kesimlerinin kendisini ait hissedebildiği ortak bir yaşam sözleşmesidir.

Sürecin nasıl ilerleyeceğine ilişkin belirsizlikler kuşkusuz sürüyor. Ancak bu belirsizlik, toplumsal cinsiyet eşitliğini barış tartışmalarının dışına itmenin gerekçesi olmamalı. Aksine, barışın kimler için, hangi koşullarda ve nasıl inşa edileceğine ilişkin tartışmaların merkezinde kadınların deneyimleri, talepleri ve siyasal katılımı yer almalıdır. Kalıcı bir toplumsal barış, yalnızca silahların susmasıyla değil; hakların güvence altına alındığı, eşit yurttaşlığın güçlendirildiği ve demokratik katılımın bütün kesimler için mümkün olduğu bir düzenin kurulmasıyla anlam kazanır.

BARIŞIN YEŞERECEĞİ TOPRAK

Bariş yalnızca insanların değil, üzerinde yaşadığımız doğanın da yeniden nefes alabilmesi anlamına geliyor. Çatışmaların sona erdiği bir dönemde asıl mesele; toprağı, suyu, ormanları ve tüm canlı yaşamını yeni bir tahribat döngüsünden koruyarak birlikte yaşamın ekolojik zeminini kurabilmek.

Av. Cihan KAYA – Av. Serhat KAYAOĞLU

Uzun yıllar çatışmanın yaşandığı bu coğrafyada barışın ilk karşılığı elbette insan yaşamıdır. Ölümlerin sona ermesi ve insanların tek bir ömürlerini huzur içinde yaşayabilmesi her şeyden önce gelir. Bugün en azından bu yazı kaleme alınırken toplumun ciddi bir kesiminde Kürt meselesi bağlamında barış ihtimalinin kuvvetli olduğu konusunda genel bir kanaat oluşmuş durumda. Ancak çatışmaların geride kalacağı ve kalıcı bir barışın konuşulmaya başlandığı bir dönemin doğa için ne ifade edeceği üzerinde de durmak gerekiyor.

Çatışma yılları insanlarla birlikte ekolojik yaşamı da etkiledi. Kırsal yaşam zayıfladı, insanların topraklarıyla kurduğu bağ kesintiye uğradı, ormanlık alanlar zarar gördü. Güvenlikçi politikaların Kürt coğrafyasında bıraktığı zarar insandan ibaret kalmadı, doğayı da önemli ölçüde tahrip etti. Ancak yaşanan ekolojik tahribatı salt çatışmayı besleyen güvenlikçi politikalarla açıklamak yeterli değildir. Daha genel ve köklü bir sorunla karşı karşıyayız. Uzun yıllardır uygulanan kalkınma, enerji ve madencilik politikalarında doğanın korunmasına öncelik verildiğini söylemek güç. Nehirler, ormanlar, meralar ve dağlar ekonomik değerleri üzerinden ele alındı hep. Doğal varlıkların korunması ise yatırım kararları ve rant karşısında kolaylıkla geri plana düşebildi.

Bu nedenle çatışmasızlık ve sosyopolitik barış doğa açısından kendiliğinden bir iyileşme anlamına gelmeyecektir. Hatta önümüzde başka

bir risk bulunuyor. Uzun yıllar çatışmanın etkisi altında kalan alanlar bu kez yoğun madencilik, enerji ve yapılaşma faaliyetleriyle karşılaşabilir. Bu coğrafyanın ağır bir ekolojik tahribatın konusu hâline gelmesi kuşkusuz kimsenin arzu edeceği bir sonuç değildir. Tam tersine bu yeni dönem ekolojik açıdan önemli bir fırsata çevrilebilir. Kırsal yaşam yeniden güçlendirilebilir. İnsanların toprakla ilişkisi yeniden kurulabilir. Ormanların ve su kaynaklarının korunmasına daha fazla önem verilebilir. Bölgeye ilişkin ekonomik planlamalarda doğanın taşıma kapasitesi belirleyici hâle getirilebilir.

Bunun için ekolojiyi çevre sorunlarına ilişkin dar bir başlık olarak görmekten vazgeçmek gerekiyor. Ekoloji bize insanın yaşadığı doğadan bağımsız olmadığını, onun bir parçası olduğunu hatırlatır. Su, toprak, orman ve canlı yaşamı birbirine bağlıdır. Bir yerde meydana gelen tahribat zamanla bütün bu ilişkiyi etkiler. Doğanın korunması bu nedenle barışla beraber kurulacak yeni yaşamın da korunmasıdır.

Hayvanların yaşam hakkı da kuşkusuz bu bütünün içindedir. Ormanların yakılması, sulak alanların kuruması veya doğal alanların madencilik faaliyetleriyle parçalanması orada yaşayan hayvanların da yaşam alanlarını ortadan kaldırıyor. Kentlerde yaşayan hayvanların, yani sokak hayvanlarının durumu ise insanın diğer canlılarla nasıl bir ilişki kuracağına dair başka bir sınavı

önümüze koyuyor. Son dönemde 5199 sayılı yasa-da yapılan değişiklikler sonrasında sahipsiz hayvanlara ilişkin tartışmalar ve yerel yönetimlerin pratikleri bu açıdan önemli. Yıllar boyunca etkili kısırlaştırma ve doğru sahiplendirmenin yeterince uygulanmamasının ortaya çıkardığı sorunun çözümünü hayvanların doğal yaşam alanı adı altında doğal olmayan ve yaşama elverişli bulunmayan alanlarda yaşam hakkını zayıflatarak aramak adil değildir.

Hayvanların yaşam hakkını insanlardan korumak ekolojik mücadelenin ve doğa ile barışın gereğidir. Hayvan hakları bu nedenle merhamet meselesinden ibaret görülemez. Adaletin ve barışın güçlü olanla güçsüz olan arasındaki ilişkiye dair de söyleyecek sözü vardır. İnsan dışındaki canlıların acı çekebildiğini ve kendi yaşamlarını

sürdürme iradesine sahip olduğunu biliyoruz. Bu bilgi karşısında onların yaşamını korumak artık bir iyilik değil adalet anlayışımızın gereğidir.

Ekoloji mücadelesi burada önemli bir kapı açıyor. İnsanı doğanın sahibi olarak değil, onun bir parçası olarak görmemizi sağlıyor. Doğayla ve hayvanlarla kurduğumuz ilişkinin merkezine hâkimiyet yerine birlikte yaşamı koyuyor. Barış ortamının sağlayacağı imkânlardan biri de bu anlayışı güçlendirmek olabilir. Barışın geleceğini konuşurken içinde bulunduğumuz doğanın geleceğini de konuşmak gerekiyor.

Barışı kurarken barışın yeşereceği toprağı da koruyabiliriz.

BARIŞ, KADINLARIN YAŞAM HAKKIDIR

1 EYLÜL DÜNYA BARIŞ GÜNÜ ÜZERİNE

Barış, kadınlar için soyut bir temenni değil; yaşamsal bir haktır. Kadınların özgürce karar verebildiği, şiddetten korunabildiği ve eşit yurttaşlar olarak söz sahibi olduğu bir toplum kurulmadan gerçek ve kalıcı barıştan söz edilemez.

Av. İrem İLHAN

Barış denildiğinde çoğu zaman akla silahların susması, çatışmaların sona ermesi ve ölüm haberlerinin gelmediği bir hayat gelir. Oysa kadınlar açısından barış, bundan çok daha geniş, çok daha derin ve gündelik hayatın tamamına yayılan bir anlam taşır. Barış; evde, sokakta, işyerinde, kampüste, adliyede, karakolda ve siyasette korkmadan var olabilmektir. Bir kadının yaşamına ilişkin karar verdiği için öldürülmediği; boşanmak istediğinde, ayrılmak istediğinde, “hayır” dediğinde, çalışmak, okumak, sokağa çıkmak, siyaset yapmak ya da yalnızca kendi hayatını kurmak istediğinde şiddet tehdidiyle karşılaşmadığı bir düzenin adıdır. Bu nedenle kadınların barış talebi yalnızca savaşıklık talebi değildir; eşit, özgür, güvenceli ve şiddetsiz bir yaşam talebidir.

Savaşın, çatışmanın, militarizmin, zorunlu göçün, yoksulluğun ve toplumsal kutuplaşmanın kadınlar üzerindeki etkileri hiçbir zaman “ikincil” değildir. Çatışma dönemlerinde kadınlar doğrudan şiddetin hedefi olurken, aynı zamanda bakım emeğinin, yoksulluğun, yerinden edilmenin, güvencesizliğin ve toplumsal baskının ağırlaşan sonuçlarını taşırlar. Çatışma sona erse dahi onun yarattığı eşitsizlikler, travmalar, kayıplar ve cezasızlık biçimleri kadınların hayatında devam edebilir. Bu nedenle kalıcı bir barış, yalnızca silahlı şiddetin sona ermesiyle değil; hakikatin ortaya çıkarılması, adaletin sağlanması, demokratik alanın genişletilmesi, eşit yurttaşlığın güvence altına alınması ve kadınların karar süreçlerine etkin

katılımıyla mümkündür. Kadınların olmadığı bir barış masası eksiktir; kadınların eşit olmadığı bir toplum ise gerçek anlamda barış içinde değildir.

Bugün Türkiye’de kadınların yaşam hakkı hâlâ sistematik bir tehdit altındadır. Her yıl yüzlerce kadın; erkekler tarafından öldürülmekte, yüzlerce kadın ise şüpheli biçimde yaşamını yitirmektedir. Bu ölümler münferit vakalar değil; kadınların hayatı, bedeni ve iradesi üzerinde kurulan tahakkümün sonucudur. Kadınlar ayrılmak istedikleri, boşanmak istedikleri, barışmayı reddettikleri, çalışmak ya da kendi hayatlarına ilişkin karar vermek istedikleri için öldürülmektedir. Kadının özgür iradesinin hâlâ ölümlerle cezalandırılabilirdiği bir ülkede barışı konuşmak, kadın cinayetlerini ve erkek şiddetini de barış meselesinin merkezine koymayı gerektirir. Çünkü bir toplumda kadınların yaşam hakkı güvencede değilse, o toplumun “barış” iddiası eksik kalır.

Kadın cinayetleri kadar ısrarla üzerinde durmamız gereken bir başka alan da şüpheli kadın ölümleridir. Bir kadının yüksekten düşmesi, evinde ölü bulunması, suda bulunması ya da ölümünün ilk anda “intihar” olarak değerlendirilmesi, soruşturma makamlarının gerçeği bütün yönleriyle araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Tam tersine, kadına yönelik şiddetin yaygınlığı karşısında bu ölümler toplumsal cinsiyete duyarlı, etkin, süratli ve bütünlüklü bir soruşturmayı gerektirir. Delillerin zamanında

toplanması, olay yerinin korunması, dijital materyallerin incelenmesi, önceki şiddet öyküsünün araştırılması, yakınların ve tanıkların beyanlarının alınması ve tüm ihtimaller tüketilmeden dosyanın kapatılmaması devletin yükümlülüğüdür. “Şüpheli ölüm” ifadesi, gerçeğin üzerini örten kalıcı bir dosya başlığına dönüşmemelidir. Kadınların nasıl öldüğünü bilmek, failleri ve ihmali görünür kılmak yalnızca adaletin değil, toplumsal barışın da gereğidir.

Devletin sorumluluğu, şiddet meydana geldikten sonra faili cezalandırmakla sınırlı değildir. Kadına yönelik şiddeti önlemek, riskleri zamanında tespit etmek, koruma taleplerini etkili biçimde karşılamak, kamu görevlilerinin ihmalini denetlemek ve kadınların adalete erişimini sağlamak devletin pozitif yükümlülüğüdür. Koruma kararlarının kâğıt üzerinde kaldığı, uzaklaştırma kararlarının etkin biçimde denetlenmediği, kadınların defalarca başvurmasına rağmen korunamadığı, soruşturmaların eksik yürütüldüğü veya cezasızlık algısının güçlendiği her durumda şiddet yeniden üretilir. Bu nedenle 6284 sayılı Kanun’un eksiksiz uygulanması, İstanbul Sözleşmesi’nin ortaya koyduğu önleme, koruma, kovuşturma ve bütüncül politika yaklaşımının esas alınması ve kadınların kazanılmış haklarının tartışmaya açılmaması barışın hukuk devleti boyutunun vazgeçilmez parçalarıdır.

Tam da bu noktada, 18 Ağustos 2026 tarihinde yürürlüğe giren 7595 sayılı Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun, diğer adıyla “çerçeve yasa”, barış tartışması bakımından önemli bir eşik oluşturmaktadır. Silahlı çatışmanın ve şiddetin kalıcı biçimde sona erdirilmesini hedefleyen her hukuki adım, kadınlar açısından da yaşamsal önemdedir. Ancak barışın hukuki çerçevesi kurulurken kadınların yalnızca çatışmanın mağduru olarak değil, barışın kurucu öznesi olarak görülmesi gerekir. Toplumsal bütünleşmeden söz edilecekse bu bütünleşmenin kadınların eşit yurttaşlığı, özgür iradesi, güvenliği ve kamusal yaşama eşit katılımı temelinde inşa edilmesi zorunludur.

Çerçeve yasa ile açılan yeni dönemin gerçek anlamda demokratik ve kalıcı bir barışa dönüşmesi, yalnızca silahların devreden çıkmasına değil; hukuk devletinin güçlendirilmesine, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına, geçmişin ve bugünün hak ihlalleriyle yüzleşilmesine,

cezasızlıkla mücadele edilmesine ve toplumun bütün kesimlerinin sürece katılabilmesine bağlıdır. Kadınların deneyimlerinin, taleplerinin ve örgütlü sözünün bu sürecin dışında tutulduğu bir model eksik kalacaktır. Barışın toplumsallaşması için kadınların karar mekanizmalarında eşit temsili sağlanmalı; çatışmadan doğrudan etkilenen kadınların, kadın örgütlerinin, hukukçuların ve hak savunucularının sözleri sürecin kurucu unsurlarından biri haline gelmelidir. Barış, kadınlar adına kurulamaz; kadınlarla birlikte kurulabilir.

Aynı nedenle, barış sürecinin devlet açısından yalnızca güvenlik politikalarının yeniden düzenlenmesi anlamına gelmemesi gerekir. Devlet; yaşam hakkını korumak, eşitliği sağlamak, ayrımcılığı ortadan kaldırmak, kadınların ekonomik ve sosyal hayata eşit katılımının önündeki engelleri kaldırmak ve şiddetin her türüne karşı etkili politikalar üretmek zorundadır. Çatışmanın sona ermesiyle birlikte toplumsal barışın derinleşmesi hedefleniyorsa, kadın cinayetlerinden şüpheli kadın ölümlerine, çocuk yaşta ve zorla evlendirmelerden ekonomik şiddete, dijital şiddetten ısrarlı takibe kadar kadınların hayatını kuşatan tüm şiddet biçimleri kamusal bir mesele olarak ele alınmalıdır. Barışın ölçüsü, yalnızca çatışmanın sona ermesi değil, kadınların hayatlarının ne kadar özgür ve güvende olduğudur.

Biz kadınlar yeni hakların yanında, yıllar süren mücadeleyle elde ettiğimiz haklardan geri adım atılmamasını da istiyoruz. Nafaka hakkımızın, medeni hukuk güvencelerimizin, eşit yurttaşlık talebimizin ve şiddete karşı koruma mekanizmalarının “aileyi koruma” söylemi altında aşındırılmasını kabul etmiyoruz. Kadını yalnızca aile içindeki rolü üzerinden tanımlayan değil, bağımsız bir hak öznesi olarak gören bir hukuk düzeni istiyoruz. Kadınların kendi yaşamları hakkında karar alabildiği, ekonomik olarak bağımsızlaşabildiği, kamusal ve siyasal alanda eşit biçimde var olabildiği bir düzen istiyoruz. Çünkü eşitsizliğin korunduğu yerde sessizlik olabilir; ama barış olmaz.

Diyarbakır’dan barışı konuşmanın ayrıca güçlü ve tarihsel bir anlamı vardır. Bu coğrafya çatışmanın, kaybın, zorunlu göçün ve yasın ne demek olduğunu kuşaklar boyunca deneyimledi. Fakat aynı zamanda kadınların bütün bu ağır koşullar içinde nasıl yan yana geldiğini, birbirinin sesine nasıl ses kattığını, hakikatin ve adaletin peşinden

nasıl vazgeçmeden yürüdüğünü de gördü. Kadın dayanışması tam da bu nedenle yalnızca zor zamanlarda birbirimize uzattığımız bir el değildir; başka bir yaşamın mümkün olduğuna dair politik bir iradedir. Bir kadının yalnız olmadığını bilmesi, adliye koridorunda yanında başka kadınları görmesi, şiddete karşı sesinin çoğalması, kaybedilen bir kadının dosyasının unutulmaması, cezasızlığa karşı ortak söz kurulması barışın gündelik hayatta inşa edilen biçimleridir.

1 Eylül Dünya Barış Günü vesilesiyle bir kez daha söylüyoruz: Barış kadınlar için soyut bir temenni değil, yaşamsal bir haktır. Barış; öldürülmeden yaşamak, korkmadan ayrılmak, özgürce karar vermek, eşit olmak, adalete ulaşmak, anadilinde ve kimliğiyle özgürce var olmak, kamusal yaşama eşit biçimde katılmak ve geleceğini kurabilmektir. Kadınların yaşam hakkını güvence altına almayan

hiçbir düzen barışçıl değildir; kadınların sözünü dışarıda bırakan hiçbir barış kalıcı değildir.

Biz kadınlar yaşamdan, özgürlükten, eşitlikten, adaletten ve demokratik bir gelecekte yanayız. Şiddetin her türüne, cezasızlığa, ayrımcılığa, haklarımızın geriye götürülmesine ve kadınların iradesinin yok sayılmasına karşı yan yana durmaya devam edeceğiz. Çünkü barış bize bahşedilecek bir lütuf değil; hakikatle, adaletle, eşitlikle ve ortak mücadeleyle kurulacak bir yaşamdır. Ve o yaşam, kadınların yalnızca hayatta kaldığı değil, eşit ve özgür yaşayabildiği gün gerçekten barış içinde olacaktır.

HUKUK VE EDEBİYATIN KESİŞİMİNDE ADALET ARAYIŞI

Hukuk eylemi ve sonucu yargılarken, edebiyat insanı o eyleme götüren nedenlerin peşine düşer. İnce Memed'den Kırmızı Pazartesi'ye, Suç ve Ceza'dan Victor Hugo'ya uzanan bu karşılaşma; adaletin yalnızca kanunlarda değil, vicdanda ve toplumsal koşullarda da şekillendiğini gösterir.

Av. Mehmet ERDEM

İlk bakışta bir hukukçunun edebiyatla ilgilenmesi çelişki gibi görünebilir. Zira hukuk ve edebiyat varlık amaçları birbirinden farklı olan iki disiplin olarak karşımıza çıkar. Öyle ki hukuk, varlığını neden-sonuç ilişkileri üzerine kuran, somut verilerle sonuca varmayı amaçlayan bir disiplin olarak karşımıza çıkarken edebiyat ise eylemin perdesini aralayarak insanın iç dünyasına, duygularına, çelişkilerine ve çoğu zaman görünmeyen sebeplere yönelir. Bu iki alan görünürde birbirinden uzak gibi görünseler de derinlerde aynı sorunun etrafında dolaşır; **adalet...**

Nitekim bir makalede karşılaştığım “Hukuk eylem ile ilgilenirken, edebiyat saik ile ilgilenir.” ifadesinin bu ayrımı oldukça çarpıcı biçimde ortaya koyduğunu düşünmekteyim. Belki de bu sebeple, edebiyatla uğraşan hukukçuların sayısı hiç de azımsanmaz. Zira dünya edebiyatında Franz Kafka, Victor Hugo, Voltaire ve Thomas More hem edebiyatçı hem de hukukçu kimlikleri ile dikkat çeken isimlerden sadece birkaçıdır. Çünkü hukukçu çoğu zaman hukukun katı kuralları ve sınırları içinde ilerlemek zorunda kalırken edebiyat ile o sınırların ötesine geçme imkânı bulur. Hukukçu kimliği ile ulaşmadığı adalete, kalemi ve kelimeleri ile ulaşmaya çalışır. Edebiyat dünyasında hukukun, kuralların, normların sustuğu yerde edebiyat konuşur; hükmün bittiği yerde insan başlar. Bu yüzden pek çok edebi metinde, hukukun değil adaletin izine rastlarız.

Zira adalet, yalnızca kanun metinlerinde değil; insanın vicdanında da şekillenir.

Biraz daha yakından bakıldığında görüleceği üzere bir olayda hukuk için önemli olan eylemin kendisidir. Yani failin gerçekleştirdiği fiilin varlığı, yokluğu, hukuki karşılığı ve kanundaki tanıma uygun olup olmadığıdır. Fail hakkında hüküm vermek için hukukta bu ölçüler yeterlidir. Çünkü hukuk salt görünenler ile ilgilenir ve buradan yola çıkarak sonuca gider. Hukukun temel işlevi de budur. Bu işlevin her zaman adaleti sağladığını söylemek çok güçtür. Halbuki edebiyat o eylemi doğuran sebeplerin peşine düşer. Bireyi o eyleme iten toplumsal baskıları, ekonomik, psikolojik kırılmaları ve kültürel kodları anlamaya çalışır. Bu yönüyle edebiyat yalnızca olanı anlatmaz, olanın nedenini de sorgular. Bu yaklaşımla bireyin eylemlerinin altındaki saikleri ortaya çıkararak okura gerçek adaleti değerlendirme noktasında bir pencere açar. Bu yaklaşım akıllara TBB kurucu Başkan Av. Prof. Dr. Faruk EREM'in tarihe not düşmüş sözünü getirir: “Suçluyu kazıyınız, altından insan çıkar.”

Charles Dickens, Bleak House romanında Chancery Mahkemesini anlatırken hukukun yavaşlığını ve insan hayatını nasıl tükettiğini edebi bir eleştiriye dönüştürmüştür. Yine Victor Hugo, Bir İdam Mahkûmunun Son Günü ve Sefiller gibi eserlerinde yazarlık görevini sadece hikâye anlat-

mak olarak görmemiş, yasaların insan hayatı üzerindeki acı sonuçlarını da gözler önüne sermiştir.

Doğal olarak edebiyat, hukuk ve adalet ilişkisi üzerine Türkiye ve dünya edebiyatında çok sayıda eser görebiliriz. Bu eserlerin içeriklerinde karakterlerin hukuk zemininde suç olarak sayılabilecek eylemlerinin arkasındaki saikler irdelenerek okuyucunun vicdan muhasebesine sevk edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda ilk durağımız Çukurova'nın yakıcı topraklarıdır. Yaşar Kemal'in ölümsüz eseri İnce Memed, adalet arayışının en çarpıcı örneklerinden biridir. Roman serisinde 1930'lu yıllarda başlayan Anadolu halkının yaşadığı geri kalmış ve cahil bırakılmış durumları ele alınmaktadır. Aynı zamanda köy hayatında yaşanan sefalet ve köy ağalarının kurdukları feodal yapı ile tüm yöreye hâkim olmaları sonucunda ortaya çıkan isyan öyküsü romanın ana konusunu oluşturmaktadır. Romanda, Anadolu insanının yoksulluğu, çaresizliği ve köy ağalarının kurduğu tahakküm düzeni anlatılır. Bu düzen içinde ezilen köylünün sesi, İnce Memed'in isyanında vücut bulur.

Abdi Ağa'nın zulmü karşısında devletin ve hukukun sessiz kaldığı bir ortamda İnce Memed kendi adaletini kurmaya yönelir. Onun gözündeki bu bir suç değil, zorunluluktur. Ancak hukuk perspektifinden bakıldığında, yaptığı eylemler açıkça suç teşkil eder. İşte tam bu noktada edebiyat devreye girer ve okura şu soruyu sordurur: Bir insanı suça iten koşullar göz ardı edilerek adalet sağlanabilir mi? Tam bu anda Victor Hugo'nun Sefiller romanındaki "Eğer bir insan suç işliyorsa, asıl suçlu o suçu işleyene bu imkânı tanıyan karanlıktır." cümlesi ile kanunların toplumsal adaletsizliği görmezden gelmesine eleştirisi İnce Memed'in varlık amacını açıklar gibi karşımıza çıkmaktadır. Ve İnce Memed romanında da "Bir insanı suça iten, nefessiz kılan o ağır yapısal koşullar göz ardı edilerek mahkeme salonlarında okunan kararlara adalet diyebilir miyiz?" sorusunu okura sorar. Burada göz ardı edilmemesi gereken bir hususu vurgulamak gerekir; edebiyatın amacı suçu ve suçluyu aklamak değildir.

Edebiyatın bize farklı bir pencere açtığı ikinci durağımız ise coğrafi olarak oldukça uzak, fakat tematik olarak bir o kadar tanıdık: Kolombiya. Gabriel García Márquez'in Kırmızı Pazartesi adlı eserinde, herkesin gerçekleşeceğini bildiği bir cinayetin hikâyesi anlatılır. Santiago Nasar'ın

ölüme giden yolu, toplumun gözleri önünde adım adım örülür.

Bayardo San Roman zengin, varlıklı bir kişidir ve düğün gecesi evleneceği kızın bakire olmadığını öğrenir. Dönemin toplumsal yargıları açısından çok önemli olan bu durum üzerine damat, gelinin iki kardeşine gelinin bakire olmadığını haber eder. Gelini bir meta gibi ailesine geri yollar. Kardeşleri geline, yani Angela'ya baskı yaparak gelinin bakire olmama nedeninin Santiago Nasar olduğunu ortaya çıkarır. Bunun üzerine gelinin iki erkek kardeşi geleneğe göre Santiago Nasar'ı öldürmek durumunda kalır. Çünkü toplumsal değer yargıları bunu emreder. Belki buna engel olan birileri çıkar düşüncesi ile İki kardeş, Santiago'yu öldürmek için aradıklarını kamuoyuna açıklar ancak bu durumu kimse ciddiye almaz. Bu plandan habersiz tek kişi ise Santiago'nun kendisidir. Cinayet işlenecektir ve bunu herkes bilmektedir. Ancak kimse müdahale etmez. Çünkü toplum, işlenen suçtan çok işlenmesi gerektiğine inanılan "ceza" ile meşguldür. Namus kavramı, bireysel yaşamın önüne geçer ve toplumsal bir yargıya dönüşür. Böylece hukuk susar, toplumsal değer yargıları konuşur. Bu durum, "eylemsizliğin" de bir suç olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. Vicario kardeşler, cinayeti işleyen doğrudan faillerdir; ancak onları bu eyleme iten şey toplumun "namus" kavramı etrafında şekillenen değer yargılarıdır. Bu anlamda roman, hukuki sorumluluğun ötesine geçerek ahlaki ve toplumsal sorumluluğu tartışmaya açar. Edebiyat burada hukukun sormadığı bir soruyu sorar: Eylemi sadece gerçekleştirenler mi suçlu, yoksa bireyi bu eyleme iten toplumun yıkıcı değer yargıları ve eylem karşısında susanlar da mı? Edebiyat gerçek adaletin değer yargıları ile bu değer yargılarını oluşturan toplumsal yapıyı da sanık sandalyesine oturtur.

Son durağımız 19. yüzyıl Rusya'sında geçen Fyodor Dostoyevski'nin dünya edebiyatında yer etmiş ünlü romanı Suç ve Ceza. Romanda, romanın ana karakteri Rodion Raskolnikov'un işlediği cinayet ve sonrasında yaşadığı vicdani hesaplaşma anlatılır. Raskolnikov, maddi sıkıntılar içinde yaşayan ve ailesine destek olma sorumluluğu hisseden bir gençtir. Ekonomik sıkıntı yaşamaktadır. Raskolnikov bu amaçla bir tefeci kadından para alır. Ancak zamanla bu kadını toplum için zararlı ve değersiz bir varlık olarak görmeye başlar. Kendi zihninde geliştirdiği bu düşünceler doğrultusunda kadını

öldürür. Ne var ki asıl süreç bu eylemden sonra başlar.

Fyodor Dostoyevski, Raskolnikov karakteri üzerinden suç ve ceza kavramlarını derinlemesine sorgular. Raskolnikov, işlediği suçu bir teoriye dayandırarak meşrulaştırmaya çalışır; ancak vicdanı bu meşruiyeti reddeder. Bu noktada Sonya karakteri, merhametin ve ahlaki saflığın temsilcisi olarak öne çıkar. Raskolnikov'un dönüşümünde önemli bir rol oynar. Roman, hukukun veremeyeceği bir cezayı vicdan azabı ile okuyucuya hissettirir. Böylece adalet, yalnızca dışsal bir yaptırım olmaktan çıkar; insanın iç dünyasında işleyen bir mekanizma hâline gelir.

Rodion Raskolnikov, edebiyat tarihinin en karmaşık karakterlerinden biridir. Onu yalnızca bir "katil" olarak tanımlamak, romanın derinliğini göz ardı etmek olur. Raskolnikov, kendi zihninde geliştirdiği teorilerle suçu meşrulaştırmaya çalışan, ancak bu teorilerin ağırlığı altında ezilen bir karakterdir. Onun "üstün insan" düşüncesi, hukukun üzerinde bir ahlaki yetki iddiasıdır. Ancak roman, bu iddianın pratikte nasıl çöktüğünü gösterir. Çünkü Raskolnikov'un en büyük karşıtı ne polis ne de mahkemedir; kendi vicdanıdır.

Bu noktada Sonya karakteri de önem kazanır. Sonya, ahlaki saflığı ve merhameti temsil eder.

Raskolnikov'un içsel dönüşümünde bir katalizör görevi görür. Onun varlığı, adaletin yalnızca ceza ile değil, aynı zamanda merhamet ve bağışlama ile de ilişkili olduğunu gösterir. Raskolnikov'un yaşadığı içsel çatışma, aslında insanın kendi kendini yargılama kapasitesinin bir göstergesidir. Bu da edebiyatın hukuka sunduğu en güçlü katkılardan biridir: İnsanın iç dünyasında işleyen bir adalet mekanizması olduğunu hatırlatmak.

Bu üç eser, farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde geçse de ortak bir gerçeği gözler önüne serer; adalet, her zaman hukukla sınırlı değildir. Bazen bir isyanda, bazen bir vicdan muhasebesinde, bazen de sessiz kalan bir toplumun gölgesinde kendini gösterir. Ve biz bunları edebiyatın penceresinde görebiliyoruz ancak.

Sonuç olarak hukuk, eylemi yargılar; edebiyat ise o eylemi doğuran insanı anlamaya çalışır. Ve belki de gerçek adalet, bu ikisinin kesiştiği yerde, yani insanın hem yaptıklarıyla hem de neden yaptıklarıyla birlikte değerlendirildiği noktada ortaya çıkar. Bu sebeple yalnızca hukuk kurallarına değil; insanın iç dünyasına, toplumsal yapıya ve tarihsel koşullara da bakmak gerekir. Bu noktada edebiyat, hukukun ulaşamadığı derinliklere ulaşarak adaletin gerçek anlamını görünür kılan vazgeçilmez bir alan olarak karşımıza çıkar.

BİR KANUNU BAZEN MADDELERİNDEN ÇOK KELİMELERİ ELE VERİR

Milli Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin
Güçlendirilmesine Dair Kanun Teklifi Üzerine
Hukuki Bir Okuma

Av. Mesut DEĞER

Bir kanun metnini anlamamanın yolu her zaman yalnızca maddelerine bakmak değildir. Bazen bir kanunun gelecekte nasıl uygulanacağını, hangi tartışmalara yol açacağını ve hangi davaların önünü açabileceğini birkaç kelime belirler.

Milli Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun Teklifi'ne baktığımda benim açımdan en dikkat çekici noktalardan biri tam da budur. Metinde hukuk açısından alışılmış anlamının dışında sonuçlar doğurma potansiyeli taşıyan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bunların başında “tespit”, “erteleme” ve “organik bağı kesmiş olma” ifadeleri geliyor. Bunlara bir de kanunun oluşturduğu Milli Dayanışma Kurulu ekleniyor. Bu kavramların her biri, yalnızca teknik bir kelime değildir. Çünkü bir kanunda “kim karar verecek?”, “hangi ölçüt uygulanacak?” ve “bu kararın hukuki sonucu ne olacak?” sorularının cevabı açık değilse, kanunun sahadaki uygulaması en az kanunun kendisi kadar tartışmalı hale gelebilir. Buradaki temel mesele şudur: Kanun açıkça “af” demiyor olabilir. Ancak hukukta bir düzenlemenin adından çok, ortaya çıkardığı sonuç önemlidir. Dolayısıyla “af değildir” demek tek başına tartışmayı bitiriyor. Eğer belirli suçlardan dolayı yürütülen soruşturma, kovuşturma veya verilen cezaların belirli şartlarla uzun süre ertelenmesi ve şartların yerine getirilmesi halinde dosyanın sonuçlandırılması öngörülüyorsa, bunun hukuki niteliğinin çok açık biçimde ortaya konulması gerekir. Tür-

kiye'nin önündeki en büyük sınavlardan biri de burada başlayacaktır.

“Tespit” Kelimesi Kime Yetki Veriyor?

Kanun teklifindeki en fazla tartışma yaratabilecek kavramlardan biri “tespit”. PKK/KCK'nin fiili varlığının sona erdiğinin ve silah bırakma sürecinin gerçekleştiğinin MGK tarafından tespit edilmesi öngörülüyor. Burada ilk bakışta güvenlik açısından anlaşılabilir bir yaklaşım vardır. Devlet, silahlı bir örgütün gerçekten silah bırakıp bırakmadığını elbette kendi güvenlik kurumları aracılığıyla değerlendirmek zorundadır. Ancak hukuki açıdan mesele bundan sonra başlıyor. Çünkü bir örgütün fiili varlığının sona erip ermediğine ilişkin siyasi ve güvenlik değerlendirmesi ile belirli bir kişinin bir suçtan sorumlu olup olmadığı aynı şey değildir. Birincisi devletin güvenlik ve kamu düzeni alanındaki değerlendirmesidir. İkincisi ise yargının alanıdır. İşte bu ayrımın kanunda çok net biçimde korunması gerekir. Aksi halde ileride şu soru gündeme gelebilir. “Bir kişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin sonucu MGK'nin tespiti mi, yoksa bağımsız mahkeme mi belirleyecek?” Anayasal devlet bakımından bu sorunun cevabı açık olmalıdır.

MGK bir güvenlik ve devlet politikası bakımından tespit yapabilir ancak kişinin suç işleyip işlemediğine, ceza sorumluluğuna ve yargısal sonuçlara ilişkin son sözü bağımsız ve tarafsız mahkeme söylemelidir. Dolayısıyla kanunun uygulamasın-

da MGK'nin tespiti ön şart olarak değerlendirilecekse bile, bunun yargının yerine geçen bir karar olmadığı açıkça ortaya konulmalıdır. Aksi halde kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı üzerinden ciddi tartışmalar doğabilir.

“Organik Bağını Kesmiş Olmak” Ne Demek?

Bence kanunun en fazla açıklığa ihtiyaç duyan kavramlarından biri de budur. Bir kişinin örgütle “organik bağını kesmiş” olduğuna kim karar verecek? Hangi ölçütlere göre karar verecek? Silah bırakmak yeterli olacak mı? Örgütle iletişimi kesmek mi aranacak? Bir kişinin geçmişte örgüt içerisinde hangi pozisyonda bulunduğu dikkate alınacak mı? Bilgi vermesi gerekecek mi? Peki aynı durumda bulunan iki kişi hakkında güvenlik kurumları farklı değerlendirme yaparsa ne olacak? Ceza hukukunda belirlilik son derece önemlidir. Kişinin hangi davranışının hangi hukuki sonuca yol açacağını önceden öngörebilmesi gerekir. “Organik bağın kesilmesi” kavramı somut ölçütlere bağlanmadığında ise uygulamada subjektif değerlendirmelerin önü açılabilir. Bir kişi için “örgütle bağını kesmiştir” denilirken, başka bir kişi için “henüz kesmemiştir” denilmesi halinde bunun objektif kriterleri bulunmalıdır. Aksi halde kanunun uygulanmasında eşitlik sorunu doğabilir. Bu nedenle kanun teklifi yasalaşacaksa, çıkarılacak yönetmelikte “organik bağın kesilmesi”nin ne anlama geldiği açıkça belirlenmelidir. Örneğin silah teslimi, örgütsel faaliyetten ayrılma, belirli bir süre izleme, güvenlik değerlendirmesi ve kişinin kendi beyanı gibi ölçütlerin nasıl değerlendirileceği somutlaştırılmalıdır. Çünkü hukukta “kişiye göre değişen kriter” değil, “kişiden bağımsız uygulanan kriter” esastır.

“Erteleleme” Mi, Şarh Bir Hukuki Mekanizma Mı?

Kanun teklifindeki bir başka kritik kelime “erteleme”. Teklifte belirli soruşturma, kovuşturma ve cezaların 5 veya 10 yıl süreyle ertelenmesi öngörülüyor. Burada temel amaç anlaşılabilir: Silahını bırakmış, yeniden topluma dönmek isteyen ve kanunun şartlarını karşılayan kişilerin “teslim olursam müebbet hapisle karşılaşırım” korkusunu ortadan kaldırmak ve örgütün tasfiye sürecini hızlandırmak. Ancak hukuk tekniği bakımından “erteleme” kelimesinin ne anlama geldiği çok önemlidir. Çünkü dosyanın yıllarca bekletilmesi, yeni bir suç işlenmesi halinde eski dosyanın

yeniden açılması, zamanaşımının durması ve sürenin sonunda dosyanın nasıl sonuçlanacağı gibi birçok ayrıntının açık biçimde düzenlenmesi gerekir. Aksi halde 5 veya 10 yıl sonra yeni bir hukuki problem ortaya çıkabilir. Örneğin 9. yılında yeniden suç işleyen bir kişinin eski dosyası açıldığında, aradan geçen uzun süre nedeniyle delillerin kaybolması, tanıkların bulunamaması, kayıtların silinmesi veya maddi delillerin ortadan kalkması gibi sorunlarla karşılaşılabilir. Bir hukuk düzeni için önemli olan yalnızca “dava açılabilir mi?” sorusu değildir. Yıllar sonra açılacak davanın etkili biçimde yürütülüp yürütülemeyeceği de önemlidir. Bu nedenle kanunun “erteleme” mekanizması, ceza hukukundaki mevcut kurumlarla ilişkisi açık biçimde kurulmuş özel ve şarh bir hukuki model olarak tasarlanmalıdır.

Milli Dayanışma Kurulu: En Hassas Kurumsal Alan

Kanun teklifinde öngörülmüş olan Milli Dayanışma Kurulu da ayrıca dikkatle değerlendirilmelidir. Çünkü bu kurulun görevleri, güvenlik kurumlarından gelen raporları değerlendirmekten kişilerin kanundan yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin sürece kadar uzanıyorsa, kurulun niteliğinin çok açık belirlenmesi gerekir. Kurul bir idari organ mıdır? Bir değerlendirme organı mıdır? Yoksa yargısal kararları etkileyen yarı yargısal bir yapı mıdır? Bu soruların cevabı çok önemlidir. Çünkü kurulun kararının mahkemeyi bağlayan bir niteliğe dönüşmesi halinde, idari bir organın yargısal karar üzerindeki etkisi tartışması ortaya çıkabilir. Bu nedenle en doğru yaklaşım, kurulun yargının yerine geçmemesi, yalnızca kanunun öngördüğü idari ve koordinasyon görevlerini yerine getirmesidir. Nihai hukuki kararın ise bağımsız ve tarafsız mahkemeye ait olduğu açıkça korunmalıdır. Böylece hem devletin güvenlik değerlendirmesi yapılabilir hem de kuvvetler ayrılığı ilkesi korunabilir.

Asıl Uluslararası Hukuk Riski Nerede?

Kanun teklifinin uluslararası hukuk bakımından en hassas tarafı ise etkili soruşturma yükümlülüğü olacaktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi ve işkence ile kötü muameleyi yasaklayan 3. maddesi bakımından devletlerin ciddi ihlal iddialarını etkili biçimde soruşturma yükümlülüğü bulunmaktadır. Burada Türkiye açısından kritik soru şudur: Bir

dosyanın 5 veya 10 yıl ertelenmesi, devletin etkili soruşturma yükümlülüğünü nasıl etkileyecek? Özellikle öldürme dışındaki yaralama, kaçırma veya işkence iddialarında mağdurun etkili bir soruşturma yapılmadığını ileri sürmesi halinde, uluslararası hukuk bakımından yeni tartışmalar gündeme gelebilir. Bu nedenle “öldürme suçları kapsam dışıdır” hükmü önemli bir güvence olmakla birlikte, bütün uluslararası hukuk risklerini tek başına ortadan kaldırmayabilir. Çünkü Avrupa insan hakları hukukunda yalnızca ceza verilmesi değil, mağdurun gerçeğe ulaşma ve etkili soruşturma süreçlerinden yararlanabilmesi de önem taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin uluslararası hukuk bakımından kendisini savunabilmesi için yalnızca “öldürme suçları kapsam dışıdır” demesi yeterli olmayabilir. Mağdurun hakkı, soruşturmanın etkinliği ve yargısal denetim mekanizmasının nasıl işletileceği de açıkça gösterilmelidir.

“Örtülü Af” Tartışması Neden Çıkabilir?

Kanunun en büyük siyasi ve hukuki tartışmalarından biri de burada ortaya çıkabilir. Teklif “genel af” demiyor. Bireysel başvuru, şartlar, denetim süresi ve yeniden suç işlenmesi halinde önceki dosyanın akıbeti gibi mekanizmalar öngörüyor. Bu nedenle düzenlemenin klasik anlamda genel af olarak tanımlanması hukuken ayrıca değerlendirilmelidir. Fakat uluslararası kamuoyu bazen kanunun adından çok sonuçlarına bakar. Bir kişinin işlediği suç nedeniyle karşı karşıya olduğu soruşturma veya cezanın belirli şartlarla ertelenmesi ve belirli bir sürenin sonunda dosyanın kapanması, dışarıdan “örtülü af” olarak yorumlanabilir. Türkiye’nin buna karşı en güçlü argümanı ise şu olacaktır: Öldürme suçları kapsam dışıdır, başvuru bireyseldir, kişi belirli bir süre denetim altındadır ve yeni bir suç işlenmesi halinde erteleme mekanizması bozulmaktadır. Ancak bu savunmanın güçlü olabilmesi için uygulamanın da gerçekten bu ilkeler üzerinden yürütülmesi gerekir.

Eşitlik Meselesi

Bir başka tartışma ise kanunun neden yalnızca PKK/KCK yapılanması bakımından uygulanacağıdır. Burada devletin elinde güçlü bir gerekçe bulunabilir. Bu düzenleme, silah bırakma ve örgütsel yapının sona ermesiyle ortaya çıkan özel bir tarihsel duruma ilişkin geçici bir hukuk mekaniz-

masıdır. Eğer gerçekten böyleyse, farklı muamele için objektif ve makul bir gerekçe oluşturulabilir. Ancak hukukta bu gerekçenin açık olması gerekir. Bugün silah bırakan örgüt için özel bir mekanizma kurulup yarın benzer koşulları gerçekleştiren başka bir yapı için hiçbir mekanizma öngörülmezse, eşitlik ilkesi üzerinden yeni tartışmalar başlayabilir. Dolayısıyla kanunun gerekçesinde bu özel düzenlemenin neden bu tarihsel koşullara özgü olduğu açık biçimde anlatılmalıdır.

Asıl Problem Sahada Çıkacak

Bütün bu hukuki tartışmaların ötesinde, kanunun başarısını belirleyecek asıl mesele uygulama olacaktır. Örneğin güvenlik kurumlarından biri “organik bağını kesmiş” derken diğeri farklı değerlendirme yaparsa ne olacak? Bir kişinin başvurusu hangi sürede sonuçlandırılacak? Mahkeme güvenlik kurumlarının raporuyla ne ölçüde bağlı olacak? Mağdurun itiraz hakkı olacak mı? Dosya 10 yıl beklediğinde deliller nasıl korunacak? Yurt dışında bulunan kişilerin iade ve teslim süreçleri nasıl yürütülecek? Bunlar kanunun kâğıt üzerinde değil, gerçek hayatta karşılaşacağı sorunlardır. Özellikle yurtdışındaki kişiler bakımından uluslararası adli yardımlaşma ve iade süreçleri ayrıca önem taşıyacaktır. “Bir devletin başka bir ülkeden bir kişiyi terör suçları nedeniyle talep ederken, aynı kişinin Türkiye’de kanun kapsamında erteleme mekanizmasından yararlanabilir olması, karşılıklı hukuki değerlendirmeleri karmaşıklıştırabilir.” Dolayısıyla kanun yalnızca iç hukuk açısından değil, uluslararası adli iş birliği açısından da hazırlanmalıdır.

Dünyadaki Örnekler Bize Ne Söylüyor?

Burada dünyadaki bazı çatışma sonrası uygulamalara bakmak Türkiye’nin önündeki modelin ne kadar farklı olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir. İrlanda’da IRA’nın silah bırakma süreci sonrasında uygulanan erken tahliye ve ceza mekanizmaları, barış sürecinin bir parçası olarak tasarlanmıştı. Ancak bu süreç yalnızca “cezaları ortadan kaldırma” şeklinde değil, belirli şartlar ve denetim mekanizmalarıyla yürütüldü. Kolombiya’da FARC ile 2016 yılında yapılan barış anlaşması ise daha farklı bir model ortaya koydu. Özel bir yargı mekanizması oluşturuldu ve ağır suçlarla ilgili sorumluluk meselesi özel yargısal mekanizmalar üzerinden ele alındı. Buradaki temel yaklaşım, barış ile adalet arasında

bir denge kurmaya çalışmaktı. İspanya'nın ETA sonrasındaki yaklaşımı ise daha çok ceza indirimi, infaz ve şartlı tahliye mekanizmaları üzerinden şekillendi. Bu örneklerin Türkiye açısından ortak bir mesajı var. Barış süreçlerinde hukuk hiçbir zaman tamamen devre dışı bırakılmıyor. Tam tersine, barışın kalıcı olabilmesi için hukuk yeni koşullara uyarlanıyor. Türkiye'nin önündeki en önemli mesele de burada. Türkiye kendi modelini oluşturabilir ancak bunu yaparken mağdur haklarını, yargı bağımsızlığını, etkili soruşturma yükümlülüğünü ve eşitlik ilkesini ihmal edemez.

AİHM Açısından Üç Temel İlke

Bu süreçte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bakımından üç başlığın özellikle dikkatle ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Birincisi, yaşam hakkı ve ağır ihlaller bakımından cezasızlık sorunu. Öldürme suçlarının kapsam dışında bırakılması bu açıdan önemli bir güvence oluşturmaktadır. Fakat yardım, yataklık veya dolaylı sorumluluk gibi gri alanların nasıl değerlendirileceği açıkça düzenlenmelidir. İkincisi, mağdurun gerçeği öğrenme hakkı. Bir barış düzenlemesi yalnızca failin topluma dönüşünü değil, mağdurun yaşadığı olayın nasıl gerçekleştiğini öğrenme hakkını da gözetmelidir. Bundan dolayı Türkiye'nin kanununda psikososyal destek ve tazminat mekanizmalarının bulunması olumlu bir adım olabilir. Ancak bunun yanında mağdurların bilgiye erişimi ve yargısal sürece katılımı konusunda da güçlü mekanizmalar kurulmalıdır. Üçüncüsü ise keyfilik önlenmesi. Kanunun "organik bağını kesmiş olmak" gibi yoruma açık kavramları, objektif kriterlerle desteklenmediği takdirde ciddi sorunlara neden olabilir. Çünkü hukukta en tehlikeli cümlelerden biri şudur: "Bu kişi için geçerli, ama diğeri için değil." Bunun nedenini açıklayacak objektif bir ölçüt yoksa eşitlik ilkesi zarar görür.

Peki Ne Yapılmalı?

Benim kanaatimce kanun teklifi yasalaşacaksa birkaç noktada daha açık ve güçlü bir hukuk tekniğine ihtiyaç vardır. Birincisi, MGK'nin rolü netleştirilmelidir. MGK, örgütün fiili durumuna ilişkin güvenlik ve siyasi değerlendirmeyi yapabilir. Ancak bireyin suçluluğu, kanundan yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin nihai kararın bağımsız mahkemeye ait olduğu tartışmasız biçimde ortaya konulmalıdır. İkincisi, "erteleme" mekanizmasının hukuki niteliği açıklştırılma-

lıdır. Bunun mevcut ceza hukuku kurumlarıyla ilişkisi, şartları, sonuçları, zamanaşımı ve yeni suç işlenmesi halinde ne olacağı ayrıntılı şekilde düzenlenmelidir. Üçüncüsü, "organik bağın kesilmesi" objektif kriterlere bağlanmalıdır. Silah teslimi, örgütsel faaliyetin sona erdirilmesi, güvenlik değerlendirmesi, belirli bir izleme süresi ve diğer somut kriterler yönetmelikle açıkça ortaya konulmalıdır. Dördüncüsü, mağdurun süreçteki konumu güçlendirilmelidir. Şehit yakınları, gaziler ve terör mağdurları yalnızca tazminat alan kişiler olarak değil, sürecin hukuki ve toplumsal tarafları olarak görülmelidir. Beşincisi ise Baroların ve sivil toplum kuruluşlarının sürece katılımı sağlanmalıdır. Çünkü devletin güvenlik kurumları süreci yönetebilir fakat toplumun bütün kesimlerinin güvenini kazanmak için daha geniş bir denetim ve katılım mekanizmasına ihtiyaç vardır.

Kanunun Kaderini Birkaç Kelime Belirleyebilir

Sonuçta bu kanun teklifinin başarısı yalnızca "çıktı mı, çıkmadı mı?" sorusuyla ölçülemez. Asıl mesele, kanunun hukuk sisteminin içerisinde nasıl çalışacağıdır. "Tespit" kimin yetkisi olacak? "Erteleme" tam olarak ne anlama gelecek? "Organik bağını kesmiş olmak" hangi kriterlerle belirlenecek? Milli Dayanışma Kurulu ne kadar yetkili olacak? Mahkeme bu süreçte ne kadar bağımsız hareket edecek? Mağdurun hakkı nasıl korunacak? Bu soruların cevabı net değilse, en iyi niyetli kanun metni bile uygulamada ciddi sorunlarla karşılaşabilir. Türkiye'nin burada yapması gereken, barış ile hukuk arasında bir tercih yapmak değildir.

Barışı hukukla güvence altına almaktır.

Çünkü kalıcı barışın en önemli güvencesi, tarafların birbirine verdiği sözlerden çok, hukuk düzeninin kurduğu güvence mekanizmasıdır. Bu nedenle kanunun "af" dememesi tek başına yeterli değildir. Önemli olan, af gibi algılanmayacak kadar açık, cezasızlık yaratmayacak kadar güçlü, mağdurun hakkını koruyacak kadar adil ve mahkemelerin bağımsızlığını zedelemeyecek kadar hukuki bir sistem kurulmasıdır. Türkiye'nin önündeki süreç tam da bu nedenle sadece siyasi değil, aynı zamanda ciddi bir hukuk işlerliği meselesidir. Ve belki de bu kanun teklifindeki en önemli gerçek şudur:

Barışı başlatmak siyasi bir karardır, fakat barışı kalıcılaştırmak hukuk devletinin görevidir. Türkiye'nin başarısı, silahların susmasından sonra hukuk düzeninin ne kadar güçlü konuşacağıyla ölçülecektir.

KÜRT SORUNUNU, TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ VE LGBTİ+ KAPSAYICI BİR BARIŞI ŞİDDETSİZLİKLE DÜŞÜNMEK

Av. Okan ALTEKİN

PKK'nin kongresini toplayarak silahlı mücadeleyi sona erdirdiğini ilan etmesinden sonra Türkiye'de Kürt sorununun barışçıl yöntemlerle çözümüne ilişkin umutlar yeniden filizlendi. Kürt sorununun barışçıl yöntemlerle çözümünün konuşulduğu bu süreçte, dünyada toplumsal cinsiyet karşıtı hareketleri de besleyen neofaşizm yükselirken; Türkiye'de ise AKP-MHP rejimi muhalefete, kadınlara, LGBTİ+'lara ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanlara yönelik baskılarını artırmaktadır. LGBTİ+'lar ve kadınlara yönelik hem dünyada hem Türkiye'de toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin saldırıları sürerken Türkiye çatışma sürecinin çözümünde bu saldırıları sona erdirebilecek bir şiddetsizlik siyasetini nasıl inşa edecek? Şiddetsizlik, toplumsal eşitsizlikler görmezden gelinerek gerçekten mümkün olabilir mi? Kürt sorunu, iktidarın dar siyasi çıkar tartışmalarından çıkarılarak hem muhalefeti hem iktidarı dönüştürebilecek bir çözüme evrilebilir mi? Bu yazı, söz konusu sorular etrafında, LGBTİ+'ların ve kadınların küresel ölçekte maruz kaldığı saldırılar karşısında, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini ve LGBTİ+ kapsayıcı bir şiddetsizlik siyasetinin inşa edilme olanaklarını tartışmaya açmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Yükselişi

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, toplumsal cinsiyet kavramını; cinsiyeti, aileyi ve devleti hedef alan tehditkâr bir hayalet olarak tasvir etmektedir. Sara Ahmed'in deyişiyle, devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla güvenli bir alan olarak inşa edildiği iddia edilen aile, sürekli bir tehdit altında gösterilerek korunması gereken kutsal bir kurum olarak idealleştirilir. Devletin güvenlikçi söyleminde aile, toplumun temeli olarak sürekli vurgulanır. Dini öğretiler aracılığıyla Tanrı'nın, kadın ve erkek olarak iki cinsiyet yarattığı, bu iki cinsin birbirini tamamladığı ve heteroseksüel bir birlik-telikle birbirine bağlandığı fikri yeniden üretilir. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlere göre ise toplumsal cinsiyet, atanmış cinsiyeti bozmaya, heteroseksüelliği ortadan kaldırmaya ve nihayetinde aile kurumunu yok etmeye çalışmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet karşıtları, ırkçı söylemlerle de buluşarak göçmenlerin ve siyahların yaşamlarını hedef almaktadır. Giorgia Meloni ve Viktor Orbán gibi faşist liderler, Avrupa'nın hem toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanlar hem de göçmenler nedeniyle ciddi bir tehdit altında olduğunu ileri sürmekte; bu nedenle Avrupa'nın bu gruplardan arındırılması gerektiğini savunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin argümanlarına karşı sadece akademik metinler yazarak ve çözümü bu yolla bekleyerek etkili bir mücadele yürütmek mümkün görünmemektedir. Bunun

temel nedeni, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin, toplumsal cinsiyet karşıtı anlatının yapışkan işlevinden yararlanarak faşizmi kurumsallaştırma çabasıdır. Toplumsal cinsiyet alanında üretilen tüm akademik çalışmalar da bu “hayaletin” bir parçası olarak görülmekte; yalnızca akademik özgürlüklere değil, insan hakları kavramına dahi saldırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, kapitalizmle iş birliği yapmakla suçlandığı gibi, bir Marksist ideal olarak da hedef alınabilmektedir. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, söylemlerinin “bilimsel” ya da akla uygun olup olmadığının tartışma gereği dahi duymadan çevrimiçi platformlar aracılığıyla milyonlarca insana cinsiyetçi, homofobik ve ırkçı söylemleri ulaştırmaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, küresel kapitalizm ve dini kurumların desteğinden yararlanarak, büyük fon kaynaklarıyla devletlerin iç işlerine müdahale etmekte ve hatta siyasi seçimleri etkilemektedir. Rusya ve yakın zamanda Trump yönetimindeki Amerika, toplumsal cinsiyet çalışmalarını ulusal güvenliğe tehdit olarak tanımlarken, Vatikan ise insanlığa karşı tehdit kavramına başvurmaktadır. Vatikan, toplumsal cinsiyeti nükleer savaşa ve şeytana benzetmekten de geri durmamaktadır. Bu söylemler, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanların öldürülmesi gerektiğini açıkça savunmaktadır. Dünyanın dört bir yanında, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler hem kadınlara hem de lubunyalara saldırmakta ve faşizmin kurumsallaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, barış süreçlerini sekteye uğratarak, faşist ideolojilerini merkeze alan bir toplumsal sözleşmeyi topluma dayatmaktadır. Bu çerçevede, Kolombiya’daki barış anlaşmasının halk oylamasını engelleyen Pentekostal Evanjelik Kiliseleri, anlaşmada toplumsal cinsiyet kavramının bulunması sebebiyle toplumsal barışı tehdit olarak görerek karşı çıkmışlardır.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Politikaların Görünümü

Hakikati çarpıtan toplumsal cinsiyet karşıtı söylem, Türkiye’de de küresel eğilimleri taklit ederek mevcut siyasi iktidarın ideolojik söylemlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. AKP ve MHP’den oluşan faşist iktidar bloğu için en önemli siyasi

propaganda aracı, toplumsal cinsiyet karşıtlığı temelinde gelişen LGBTİ+ düşmanlığıdır. Erdoğan neredeyse her siyasi grup toplantısında LG-BTİ+’ları “sapkın” ve “cinsiyetsizleştirme projesi” olarak nitelendirerek hedef göstermekte; LGBTİ+ varoluşlarını kriminalize etmeye yönelik çalışmalar yapılacağını duyurmaktadır. Aynı söylem, iktidarın diğer ortakları olan MHP, HÜDA-PAR ve Yeniden Refah Partisi milletvekilleri tarafından da tekrar edilmektedir.

LGBTİ+’ların yaşadıkları şehirlerden uzaklaştırılmaları ya da ömür boyu hapis cezasıyla cezalandırılmaları gerektiğini savunan iktidar milletvekillerinden, iktidara yakın medya organlarına ve siyasetçilere kadar geniş bir çevre, LGBTİ+’ları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanları sistematik biçimde hedef almaktadır. Önümüzdeki on yılı “Aile ve Nüfus On Yılı” olarak ilan eden iktidar, hazırladığı politika belgelerinde LGBTİ+’ları açıkça hedef göstermektedir. “Saraçhane Parkı’nda Aile Buluşmaları” adı altında LGBTİ+’ların temel hak ve özgürlüklerinin engellenmesine yönelik çağrılar, doğrudan siyasi iktidar tarafından yapılmaktadır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından LGBTİ+ içerikler sansürlenmekte; LGBTİ+’ların varoluşları dahi görünmez kılınmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylemleriyle toplumu kutuplaştıran Erdoğan ve iktidar bloğu, muhalefet üzerindeki baskıyı artırarak demokratik alanı daraltmaya devam etmektedir. Yakın zamanda, en büyük siyasi rakiplerinden biri olan Ekrem İmamoğlu hakkında verilen hapis cezası, bu baskı sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmekte; tutuklama ve kayyım atamaları süreci kaldığı yerden sürmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de Yükselen Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlere Karşı Barışın ve Şiddetsiz Bir Toplumun İnşası Umudu

PKK lideri Abdullah Öcalan, nefret ikliminin ve otoriterliğin hüküm sürdüğü Türkiye ve dünya siyasetinde, demokratik bir toplum çağrısı yaparak PKK’nin silah bırakmasını ve kendini feshetmesini talep etmiştir. Kongresini gerçekleştiren PKK, silahlı mücadeleye son verdiğini açıklamış; böylece Kürt sorununun barışçıl yöntemlerle çözümüne dair yeni bir aşamaya geçilmiştir.

Abdullah Öcalan, yayınladığı mesajlarda kadın özgürlüğüne dayalı bir barışın inşasının önemini vurgulamıştır. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'ne gönderdiği, Simone de Beauvoir temalı mesajında ise toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduğunu açıkça beyan etmiştir.

Bir yandan toplumsal cinsiyet karşıtı anlatılarla beslenen antidemokratik uygulamalar sürerken, diğer yandan barışın ve şiddetsiz bir toplum inşasının toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanması gerektiğinin tartışıldığı bir dönemdeyiz. İktidarın kendisini dönüştüreceği yönünde beklentilerin sürdüğü bu süreçte, iktidar hem antidemokratik uygulamalara hem de kadın ve lubunyalara yıllar içerisinde elde ettiği kazanımlara yönelik saldırılarını sürdürmektedir.

Siyasi iktidarın, özellikle toplumsal cinsiyet ve LGBTİ+ karşıtı söylemleriyle, Kürt sorununun çözümünü kendi otoriter sınırları içerisinde tanımlamaya çalıştığı görülmektedir. İktidarın, muhalefetin de dahil olduğu kapsayıcı bir barış ve şiddetsizlik süreci yerine, kendi siyasal ömrünü uzatma arayışına yönelmesi ve barış sürecini dar siyasi argümanlara sıkıştırması; toplumsal muhalefetin şiddetsizliğin inşasında üstlenebileceği rolün önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu nedenle hem iktidarı hem de muhalefeti dönüştürebilecek, siyasi çıkarların ötesine geçen bir barış anlayışını tartışmalıyız.

Şiddetsizliği Düşünmek

Toplumsal cinsiyet karşıtı uygulamaların beslediği antidemokratik bir siyasal düzlemde, şiddetsizliği nasıl inşa edebiliriz? Şiddetsizliği araçsallaştırarak meşruiyetini yeniden üreten bir devlet/ iktidar yapısı karşısında, adil ve dönüştürücü bir şiddetsizlik siyaseti kurmak mümkün müdür?

Şiddetsizliği savunmak hem sağ hem de sol kesimlerde çoğu zaman şüpheyle karşılanan bir tutumdur. Liberal çevreler sıklıkla Locke'un direnme hakkına gönderme yaparken, sol kesimlerde ise silahlı mücadele geleneği ve devrimci pratiklere atıf yapılmaktadır. Şiddeti savunan bazı sol-sosyalist çevrelere göre, şiddetsiz bir mücadele ne iktidarı devirmeye yeterlidir ne de muhalefeti güçlü bir konuma taşıyabilir; aksine, muhalefeti pasifleştirme riski taşımaktadır.

Şiddet kavramına odaklandığımızda öldürme, kasten yaralama, cinsel saldırı gibi fiziksel edimlerin şiddet olarak tanımlanması yaygın biçimde kabul görmektedir. (Meşru savunma ya da öz savunmaya ilişkin tartışmalar bu metnin kapsamı dışında tutulmuştur; ancak şiddetsizlik bağlamında öz savunma kavramının yeniden ele alınması gerektiği kanaatindeyim.) Yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı bir tanım ise şiddeti yalnızca fail ile mağdur arasındaki bireysel bir ilişki olarak değerlendirmek anlamına gelir. Bu yaklaşım, yapısal ve kurumsal şiddetin görünmez kılınmasına neden olabilmektedir. Şiddeti yalnızca iki birey ya da grup arasındaki bir olgu olarak tanımlamak, hem yapısal sorunların göz ardı edilmesine yol açmakta hem de daha kapsamlı analizlerin önünü kapatmaktadır. Şiddet uygulayan kişiler, yalnızca karşı tarafı fiziksel ve duygusal olarak yaralamakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal yapıyı ve birlikte yaşama kültürünü de zedeler. Toplumsal muhalefetin odaklanması gereken konulardan biri, şiddetsizliği toplumun merkezine yerleştirmeye yönelik çalışmalara yoğun ve sistematik bir emek harcamasıdır. Dolayısıyla devlet ile PKK arasında süren savaş ve sonuçlarını yalnızca bu iki tarafla sınırlamak mümkün değildir. Türkiye halklarının, inanç topluluklarının ve demokratik güçlerin çatışmayı birlikte ele alarak dönüştürmeye yönelik kolektif bir çaba göstermesi gerekmektedir.

Şiddetle ilgili kalıp yargılardan biri, şiddete karşı durmayı sadece fiziksel edimlerle sınırlamak veya çoğunlukla meşru savunma kavramına atıfta bulunarak, kendi düşüncesiyle uyuşmayan kişilere yönelik şiddeti "haklı" görmek şeklindedir. Şiddet, her an hazır tutulmakta ve "meşru savunma" altında ötekilere yönelik saldırıların gerekçesi hâline getirilmektedir. Bu bakış açısı, sistematik ayrımcılık biçimleri ile yüzleşmeyi zorlaştıran söylemlere zemin hazırlamaktadır.

Şiddet veya şiddetsizlik kavramlarını en fazla manipüle eden ise şüphesiz devlettir. Devlet, şiddetsizlik kavramının yarattığı kamusal dayanışma ve birlik potansiyeliyle kamusal birlikteliğe karşı mücadele etmek amacıyla, şiddetsiz eylemleri çoğu kez "terör", "yabancı unsur" veya "dış müdahale" gibi söylemlerle tanımlamaktadır. Devlet, şiddet tekeli elinde bulunduran otorite olma iddiası ile şiddetsiz eylemleri şiddetle ilişkilendirerek kendisine meşru müdahale alanı yaratır.

Türkiye, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olmasına ve Anayasa’da ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını tanımasına rağmen, bu haklarını şiddetsiz biçimde kullanan kişiler çoğu zaman “terör propagandası” veya “toplantı ve gösteri yürüyüşüne muhalefet” gibi suçlamalarla karşılaşmakta ve cezalandırılmaktadır. Böylelikle, şiddetsiz herhangi bir eylem doğrudan şiddetle ilişkilendirilmekte; tarafsız ve bağımsız olduğunu iddia eden yargı süreci harekete geçirilmektedir. Oysa hakikat, şiddetle mücadele iddiaları veya güvenlik söylemleri altında devletler tarafından milyonlarca faili meçhul cinayetin işlendiğini göstermektedir. Kamuoyunun gözü önünde işlenen Kemal Korkut cinayetini dahi devlet, “meşru şiddet” söylemiyle örtbas etmeye çalışmaktadır. Uygulamada, işkence iddiasını dile getiren kişilere karşı sahte darp raporları alan kolluk görevlileri, kendilerine yönelik “Görevi Yaptırmamak İçin Direnme” suçunun işlendiğini iddia etmektedir.

Bugün bile, devlet ile PKK arasında süren görüşmelerin akamete uğraması durumunda, barış talep eden veya şiddetsizliği savunan kişilerin şiddet ve terörle ilişkilendirilerek damgalanması kuvvetle muhtemeldir. Bunun en önemli nedeni, devletin yurttaşlarına uyguladığı şiddeti yasalarla güvence altına almasıdır. Böylece kendi uyguladığı şiddeti akladığını iddia etmektedir. Yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştiği için, bu şiddet her durumda ve her yerde geçerlilik kazanmaktadır. Dolayısıyla uyguladığı şiddetin her zaman haklı olduğunu iddia eder. Kendisine yönelen her türlü itirazı şiddetle ilişkilendirerek şiddet yoluyla bastırmaya çalışır.

AKP ve MHP iktidar bloğunun söylemine göre, LGBTİ+’lar hak ve özgürlükleri bir araç olarak kullanarak aile kurumunu ortadan kaldırma tehdidi oluşturmaktadır; aile yapısının zayıflaması ise ulusal bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak sunulmaktadır. Bu söylem aracılığıyla LGBTİ+’lar, şiddet yanlısı ve yıkıcı bir güç olarak tasvir edilmektedir. Bu tür söylemler, “Aileyi yıkıyorlar”, “ulusu tehdit ediyorlar” gibi ifadeler üzerinden, LGBTİ+’ların yok edilmesi gerektiği ya da cezalandırılmalarının kaçınılmaz olduğu yönünde bir algı inşa edilmektedir. Devlet, şiddet tekeli elinde bulunduran bir otorite olma iddiasına rağmen kimi durumlarda kırılğan bir özne gibi konum-

lanmakta ve tehdit altında olduğu söylemini öne çıkarmaktadır.

Oysa gerçek bunun tam tersidir. Nefret söylemi üreten ve LGBTİ+’ları hedef gösteren devlettir. Devlet, şiddet kavramını manipüle ederek sadece anlık bir şiddet üretmekle kalmaz; aynı zamanda, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan herkesi yapısal eşitsizliklerin hedefi hâline getirir. “LGBTİ+’lara ev vermeyin, iş vermeyin, onlarla iletişim kurmayın; çünkü onlar ulusun en büyük düşmanlarıdır” şeklindeki anlatı, toplumun demokratikleşmesini engellediği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan herkesi de potansiyel bir tehdit olarak hedef hâline getirmektedir.

Şiddet ve ona eklemlenen nefret politikaları, yapısal eşitsizliklerin merkezinde yer alır. Toplumda yaşayan herkesin yaşamının birbirine bağlı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ötekilere yönelen her türlü şiddet bir nevi toplumun tamamına yönelik bir şiddet biçimi hâline gelmektedir.

Demokratik toplumun ve elbette şiddetsizliğin inşası için en önemli noktalardan birini yakalamış durumdayız. Şiddetsizliğin inşası, yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı merkezine koymalıdır. Gözden çıkarılabilir bir topluluğun varlığı, her an yeni bir şiddet üretme potansiyeli taşımakta ve bu da pogromlar ve soykırımlar gibi insanlık tarihinin en acı sahnelerinin yeniden yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Tek bir kişinin dahi geride bırakıldığı bir ortamda, barışın tesisi mümkün olmadığı gibi Kürt sorununun çözümü de yalnızca sembolik kazanımlarla sınırlı kalacaktır.

Kürt sorununun çözümünü sembolik kazanımların ötesine taşıyıp toplumsal bir güce dönüştürmenin yolu, şiddetsizliği de şiddet kavramında olduğu gibi sadece bireyler arasında cereyan eden bireysel vicdan meselesi olarak görmekten geçmektedir. Tıpkı şiddet kavramında olduğu gibi, şiddetsizlik de yapısal bir mesele olarak ele alınmalıdır. Devlet, her türlü şiddetsiz eylemi manipüle ederek kendine müdahale alanı yarattığı bir ortamda hiç kimsenin dışarıda bırakılmaması bu saldırıları boşa çıkaracaktır. Gözden çıkarılabilir bir topluluk var olduğu sürece toplum gücünü kaybeder.

Mahatma Gandhi'nin, "satyagraha" adını verdiği "ruh gücü" kavramını bu noktada hatırlamak önemlidir. Şiddetsizlik, yalnızca bir tutum değil, aynı zamanda yoğun bir çaba gerektirir; bu nedenle her yurttaş, kendi içindeki saldırgan yönle yüzleşmeli ve şiddetsiz bir geleceğin inşasını temel bir rehber olarak benimsemelidir. Bununla birlikte, şiddetsizliğin inşası yalnızca şiddet uygulamaktan kaçınmayı değil, aynı zamanda şiddetsiz bir toplumu inşa etmeye yönelik aktif eylemlerde bulunmayı da önemli kılmaktadır.

Sonuç: Şiddetsizliğin İnşası Ütopya Değil, Yapısal Eşitsizliklerin Ortadan Kaldırılmasının Yolu

Sonuç olarak, sessizliğin şiddete ortaklık anlamına geldiğini hep birlikte deneyimliyoruz. Dünyada yükselişe geçen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler ve Türkiye'nin mevcut siyasi koşulları göz önünde bulundurulduğunda, şiddetsizliğin inşası ilk bakışta bir ütopya gibi görünse de faşist iktidarlara karşı hayatta kalmanın ve direnmenin en önemli yollarından biri olduğunu düşünmekteyim. Eşitlik talebinin, hatta yaşamda ısrar etmenin bile şiddetle ilişkilendirildiği Türkiye'de,

Kürt sorununun barışçıl yöntemlerle çözümü; toplumu, iktidarı ve muhalefeti değiştirmek ve dönüştürme potansiyeline sahiptir. Tarihi fırsatı değerlendirerek, devletin şiddeti manipüle ettiği her noktada şiddetsizliği ve şiddetsizlik pratiklerini hatırlamak ve şiddeti ifşa etmek gerekmektedir. Devletin kendi siyasi ajandasına göre uyarlamaya çalıştığı barış görüşmelerinde, toplum olarak masanın bir ucunda yer alarak antidemokratik ve toplumsal cinsiyet karşıtı uygulamaları ortadan kaldırabilmeliyiz.

Şiddetsizliğin ve dolayısıyla onurlu bir eşitliğin inşası için birbirimize karşılıklı sorumluluk taşıdığımızı hatırlamamız gerekmektedir. Eğer hepimiz birbirimize ve doğaya karşılıklı sorumluluk taşıyorsak, şiddete karşı tüm düşünce farklılıklarımızı bir kenara bırakarak koalisyonlar kurmalıyız.

Yaşamlarımıza yönelen bu saldırılara hep birlikte şiddetsizlik ile karşı koymalıyız.

BARIŞ HAKKININ MEVZUATA ENTEGRE EDİLMESİ

Uluslararası Gelişim, Karşılaştırmalar ve Türk Hukuku
İçin Teknikler

Av. Özcan YILDIZ

Giriş

1 Eylül Dünya Barış Günü ve yeni adli yılın açılışı, hukukçular için barışı yalnızca siyasi bir temenni olarak değil, hukuk tekniği bakımından da tartışılması gereken bir kavram olarak ele almanın uygun vesilesi olarak kabul edilebilir. Bu yazının amacı, “barış hakkı” olarak adlandırılan kavramın uluslararası hukuktaki gelişimini özetlemek, bu kavrama yöneltilen eleştirileri dürüstçe aktarmak ve asıl olarak barışın bir hukuk düzenine hangi tekniklerle entegre edilebileceğini kendimce uygulanabilirlik gözüyle değerlendirmektir. Yazı boyunca tartışmalı siyasi değerlendirmelerden özenle kaçınılmış, mevzuat tekniği ve karşılaştırmalı hukuk yöntemi esas alınmıştır.

I. Barış Hakkının Uluslararası Hukuktaki Serüveni

1. Kavramsal Zemin: Barış Neyin Adıdır?

Barışın hukukileşmesi tartışmasına girmeden önce cevaplanması gereken bir ön soru vardır: Barış tam olarak neyin adıdır? Barışı yalnızca “savaşın olmaması” biçiminde tanımlarsak, ortaya çıkacak norm son derece dar kabul edilmelidir ve silahların susmasıyla birlikte devletin yükümlülüğünün sona erdiği ön kabulüne dayanma zorunluluğu doğar.

Barış araştırmalarının kurucu isimlerinden Johan Galtung’un yaptığı ayrım bu noktada belirleyicidir: Galtung, doğrudan fiziksel şiddetin yokluğu-

nu “negatif barış”, buna ek olarak yapısal şiddetin de ortadan kalktığı ve sosyal adaletin sağlandığı durumu ise “pozitif barış” olarak adlandırır (Galtung, 1969). Bu ayrım, hukuk tekniği bakımından göz ardı edilebilir bir tercih değildir. Negatif barış anlayışı devlete esas olarak bir kaçınma (negatif edim) yükümlülüğü yüklerken, pozitif barış anlayışı devleti eğitimden ekonomik politikalara, adalete erişimden geçmişle yüzleşmeye uzanan bir yapma (pozitif edim) yükümlülüğü altına sokar.

Kavramın hak kategorileri içindeki yerini belirleyen ikinci referans, Fransız hukukçu Karel Vasak’ın sınıflandırmasıdır. Vasak, insan haklarını üç kuşağa ayırmış; klasik kişisel ve siyasal hakları birinci, ekonomik ve sosyal hakları ikinci kuşakta konumlandırdıktan sonra barış hakkını, çevre ve gelişme hakkıyla birlikte “dayanışma hakları” adını verdiği üçüncü kuşağa yerleştirmiştir (Vasak, 1977). Bu sınıflandırmanın barış hakkı bakımından iki sonucu olmuştur: Birincisi, barış hakkı doğuşundan itibaren kolektif bir hak olarak kurgulanmış, topluluk bunun öznesi olarak düşünülmüştür. İkincisi, üçüncü kuşak haklar tek bir devlete karşı ileri sürülebilen klasik haklardan farklı olarak birden çok siyasi aktörün iş birliğini gerektirdiğinden, hakkın muhatabı belirsizdir. İleride ele alınacak eleştirilerin kaynağı da büyük ölçüde bu iki özelliştir.

2. Devletlerarası Barış Düzeni: BM Şartı

Modern uluslararası hukukta barış, önce bir hak olarak değil, devletler arasında bir yasaklar ve yükümlülükler düzeni olarak kurulmuştur. Milletler Cemiyeti Misakı savaşa başvurmayı usule bağlayarak sınırlandırmış ancak tümüyle yasaklamamış; 1928 tarihli Briand-Kellogg Paketi ise savaş ulusal politikanın bir aracı olmaktan çıkarma iddiasını taşımıştır. Bu birikimin kurumsallaşmış hâli Birleşmiş Milletler Şartı'dır (Birleşmiş Milletler [BM], 1945).

BM Şartı'nın Başlangıç bölümü gelecek kuşakları savaş felaketinden korumak ile ilgilidir; 1. madde uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını Örgüt'ün başlıca amacı sayar; 2. maddenin 3. fıkrası üyeleri uyuşmazlıklarını barışçıl yollarla çözmeye zorlar, 4. fıkrası ise kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklar; 33. madde tarafları müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, tahkim ve yargısal çözüm gibi yollara yönlendirir; 51. madde ise meşru müdafaayı saklı tutar (BM, 1945).

Buradaki hukuki yapının niteliği dikkatle görülmelidir. Şart barışı korur; ancak barışı devletlerin birbirine karşı yükümlülüğü olarak korur. Bireyin ya da bir topluluğun, kendi devletine veya başka bir devlete karşı ileri sürebileceği subjektif bir barış hakkı Şart'ta yer almaz. Uygulamacı hukukçu için bu ayrım kritiktir: Şart'a dayanarak bir savaş kararının iptalini istemek ya da barışın bozulmasından doğan zararın tazminini talep etmek, mevcut sistemde teknik olarak kurgulanabilir bir dava değildir. Barış hakkı fikri, tam da bu boşluğu doldurma iddiasıyla doğmuştur.

3. Halkların Hakkı Olarak Barış: 1984 Bildirgesi

Barış hakkının belge düzeyindeki ilk somut ifadesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Halkların Barış Hakkına Dair Bildirgesi'dir. A/RES/39/11 sayılı bu karar 12 Kasım 1984'te kabul edilmiş; oylama 92 lehte, 0 aleyhte ve 34 çekimser oyla sonuçlanmıştır (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu [BMGK], 1984).

Metnin üç özelliği önemlidir. Birincisi, hakkın öznesi açıkça "halklar"dır; birey değildir. İkincisi, bildirge Soğuk Savaş ve nükleer silahlanma bağlamında kaleme alınmış, barışı büyük ölçüde savaşın yokluğu, yani negatif barış olarak anlamıştır. Üçüncüsü ve hukuken en dikkat çekici olanı, oylamada tek bir aleyhte oy bulunmamasına

karşın otuz dört çekimser oyun varlığıdır. Aleyhte oy vermek yerine çekimser kalmak, diplomatik dilde "Karşı değilim, ancak bağlanmıyorum" anlamına gelmektedir. Bu tutum, bildirgenin zamanla bağlayıcı bir teamül kuralına dönüşme ihtimalini daha baştan zayıflatmıştır; zira teamülün oluşması için üye devletlerin yalnızca itiraz etmemesi değil, hukuki bağlılık inancıyla istikrarlı uygulaması gerekir.

4. Barış Hakkının Bireyselleştirilmesi Denemesi

1990'lı yıllarda kavramı halkların hakkı olmaktan çıkarıp bireysel bir insan hakkına dönüştürme çabası başladı. UNESCO bünyesinde yürütülen ve 1997'de hazırlanan taslak bildirge bu yöndeki en iddialı girişimdi; ancak metin üye devletlerin direnciyle karşılaştı ve kabul edilemedi. Girişimin başarısızlığı, devletlerin barışı bağlayıcı bir hak olarak tanımaya değil, bir hedef ve temenni olarak anmaya razı olduklarını erken bir tarihte göstermesi bakımından öğreticidir.

Boşluğu dolduran sivil toplum kuruluşu İspanyol Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Derneği (AEDIDH) öncülüğünde hazırlanan Luarca Bildirgesi ve bunu geliştiren Santiago Bildirgesi, barışı bireysel ve kolektif boyutları olan bir hak olarak ele alınmıştır (AEDIDH, 2010). Santiago metni; insan güvenliği, silahsızlanma, vicdani ret, gelişme hakkı, çevre, mağdurların onarım hakları ve direnme hakkı gibi başlıkları barış hakkının bileşenleri arasında saymıştır. Başka bir deyişle sivil toplum, Galtung'un pozitif barış anlayışını doğrudan bir hukuki hak kataloğuna dönüştürmeye çalıştı da denilebilir (Galtung, 1969). Bu metinler bağlayıcı olmamakla birlikte, devam eden dönemde BM İnsan Hakları Konseyi bünyesinde kurulan hükümetlerarası çalışma grubunun müzakere temellerini oluşturmuştur.

5. Bölgesel Düzey

Bölgesel insan hakları belgelerinde barış hakkı sınırlı ölçüde tanınmıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 23. maddesi halkların ulusal ve uluslararası barış ve güvenlik hakkını açıkça düzenler (Afrika Birliği Örgütü, 1981); ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi'nin 38. maddesi de benzer bir barış hakkına yer verir (ASEAN, 2012). Buna karşılık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde açık bir barış hakkı bulunmamaktadır.

Bu eksikliğin Avrupa sistemi bakımından somut sonucu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde “barış hakkı ihlal edildi” biçiminde bir başvuru yapılamayacağı yönündendir. Çatışma ortamından kaynaklanan ihlaller ancak yaşam hakkı (m. 2), işkence ve kötü muamele yasağı (m. 3), özgürlük ve güvenlik hakkı (m. 5) ile etkili soruşturma yükümlülüğü gibi klasik ve dava edilebilir haklar üzerinden ileri sürülebilmektedir. Aşağıda IV. bölümde değinilecek Türkiye kararları da tam olarak bu dolaylı korumanın örnekleridir.

II. Barış Hakkına Yöneltilen Eleştiriler

Barış hakkı tartışmasında hukukçunun kaçınması gereken şey, kavramın duygusal çekiciliğinin hukuki analizin yerine geçmesidir. Barışın arzu edilir olması, “barış hakkı” adlı normun teknik olarak sağlam kurulduğu anlamına gelmez. Kavrama yöneltilen itirazlar ciddidir ve dürüstçe aktarılmalı hak eder.

1. Öznenin belirsizliği

1984 Bildirgesi “halklar” derken (BMGK, 1984) 2016 Bildirgesi “herkes” demektedir (BMGK, 2016). Aradaki fark önemsiz değildir. Kolektif bir hakkın sahibi belirsizse, o hakkı kimin ileri sürebileceği de belirsizleşir; zira “halk” hukuken tanımlanmış bir süje değildir, temsilcisi, karar organı ve dava ehliyeti yoktur. Hak birey ekseninde tanımlandığında ise bu kez kolektif niteliği kaybolur ve barış hakkı, mevcut yaşam hakkının farklı bir adla tekrarı dönüşme riskiyle karşılaşır. Kavram, bu iki tanımlama biçimi arasında kesin bir konuma henüz oturmamıştır.

2. Yükümlünün ve yükümlülüğün belirsizliği

İnsan hakları hukukunda bir hakkın işlerliği, devlete yüklediği yükümlülüklerin somutlaştırılabilmesine bağlıdır. Barış hakkı bakımından “saygı gösterme” yükümlülüğü nispeten anlaşılabilir: devlet keyfi olarak kuvvet kullanamaz. Ancak “koruma” ve özellikle “yerine getirme” yükümlülüğünün içeriği belirsizdir. Devlet barışı hangi somut edimle sağlayacaktır? Örneğin savunma sanayisindeki bütçe artışı barış hakkının ihlali midir? Bir savaşa katılım kararı ya da silah ihracatı yapmak bu hak kapsamında denetlenebilir mi? Bu sorulara ölçülebilir bir cevap üretilemediği sürece norm, bir hukuk kuralından çok bir siyasi düzlemde kalmaya mahkumdur.

3. Hak enflasyonu eleştirisi

Uluslararası hukuk doktrinde, denetimsiz biçimde yeni “haklar” ilan edilmesinin mevcut hakların ciddiyetini zayıflattığı yönünde köklü bir eleştiri vardır. Herkesin lehine olan ve kimsenin açıkça karşı çıkamayacağı ölçüde soyut hak ilan edildiğinde ortaya çıkan sonuç, hakların kapsamının ya da niteliğinin zenginleşmesi değil, hak kavramının değersizleşmesi olarak görülebilir. Bu, özellikle üçüncü kuşak haklara yöneltilmiş olup barış hakkı, çevre ve gelişme hakkıyla birlikte eleştirinin merkezinde yer almaktadır.

4. Dava edilebilirlik (justiciability) sorunu

Bir hak, ihlali hâlinde bir yargı merciine taşınmıyorsa hukuki niteliği tartışmalı hâle gelir. Barış hakkı bakımından birbirini besleyen üç usuli engel bulunmaktadır.

Birincisi, güncel ve kişisel menfaat şartıdır. Barışın bozulmasından herkes zarar görüyorsa, hiç kimsenin şahsi bir menfaati yok demektir; bu da davayı bir tür *actio popularis*’e dönüştürür ki gerek idari yargımız gerek Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru usulü buna kural olarak kapalıdır. İkincisi, nedensellik bağının kurulmasındaki güçlülük: Bir kanunun, idari işlemin barışı bozduğu hangi ölçütü ve hangi ispat aracıyla gösterilecektir? Üçüncüsü, yargısal denetimin kapsamıdır; savaş, güvenlik, kamu düzeni ile ilgili kararlar tipik olarak geniş bir siyasi takdir alanında görülür ve denetim bu konularda oldukça sınırlı olup ihlal kararı verilmesi suistimal de edilebileceği göz önüne alındığında oldukça düşüktür.

Bu güçlük, barış hakkını sosyal haklarla benzer bir konuma yerleştirmektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 65. maddesi, devletin sosyal ve ekonomik alandaki görevlerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceğini söyleyerek bu tür normların doğrudan dava edilebilirliğini sınırlandırmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Barış hakkı anayasal ya da kanuni düzeye taşınacaksa, hangi somut, ölçülebilir ve denetlenebilir yükümlülüklerle bağlanacağını baştan tasarlanması gerekir. Aksi hâlde metne girecek bir hüküm, uygulamada yalnızca bir yorum olarak kalacaktır.

5. İstismar riski

Üzerinde en az durulan, ancak hukukçunun en çok dikkat etmesi gereken eleştiri budur. Muğlak bir “barış” ya da “toplumsal huzur” kavramı, hakları genişletmek için olduğu kadar sınırlamak için de kullanılabilir. İfade özgürlüğüne, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ya da örgütlenme özgürlüğüne yönelik müdahaleler, toplumsal barışın korunması gerekçesiyle meşrulaştırılmaya elverişlidir. Türk hukukunda toplumsal barışı koruma amacı taşıyan Türk Ceza Kanunu’nun 216. maddesinin uygulanmasında yaşanan tartışmalar da bu riskin somut bir örneğini oluşturur. Dolayısıyla barış hakkının mevzuata entegrasyonu tartışılırken, kavramın bir sınırlama sebebi olarak değil yalnızca bir koruma ölçütü olarak formüle edilmesi önemli.

III. Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku: Barışın Anayasalara Girme Biçimleri

Karşılaştırmalı hukuk, barışın anayasa metinlerine üç farklı teknikte girdiğini gösterir.

(i) Yasak norm (savaş yasağı) olarak: Japonya Anayasası’nın 9. maddesi savaşı egemenliğin bir hakkı olmaktan çıkarır ve uluslararası uyumsuzlukların çözümünde kuvvet kullanımından feragat eder (Japonya Anayasası, 1947). İtalya Cumhuriyeti Anayasası’nın 11. maddesi savaşı başka halkların özgürlüğüne saldırı ve uyumsuzluk çözüm aracı olarak reddeder (İtalya Cumhuriyeti Anayasası, 1947); Almanya Federal Cumhuriyeti Temel Yasası’nın 26. maddesi saldırı savaşı hazırlığını yasaklar, 24. maddesi ise egemenlik yetkilerinin kolektif güvenlik lehine sınırlandırılmasına imkân tanır (Almanya Federal Cumhuriyeti Temel Yasası, 1949). Kosta Rika ise Anayasası’nın 12. maddesiyle orduyu daimî bir kurum olarak ilga ederek bu tekniğin en radikal örneğini vermiştir (Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası, 1949).

(ii) Sübjektif hak olarak: Kolombiya Cumhuriyeti Anayasası’nın 22. maddesi, barışın bir hak ve uyulması zorunlu bir ödev olduğunu belirterek barışı doğrudan bir hak olarak düzenler (Kolombiya Cumhuriyeti Anayasası, 1991).

IV. Türk Hukuku Bakımından Mevcut Durum

1982 Anayasası’nın Başlangıç bölümü Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesine atıf yapar. Bu ifadenin hukuki değeri bakımından kritik nokta, Anayasa’nın 176. maddesi uyarınca Başlangıç’ın Anayasa metnine dahil olması ve dolayısıyla bağ-

layıcı normatif değere sahip bulunmasıdır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Ne var ki bu ilke, uygulamada daha çok bir yorum ilkesi olarak işlev görmektedir, tek başına dava edilebilir bir barış hakkı üretmemektedir.

Anayasa’nın 2. maddesindeki hukuk devleti ilkesi, 5. maddesindeki devletin temel amaç ve görevleri ve 17. maddesindeki yaşama hakkı, barışın anayasal dokusunu oluşturan hükümlerdir. 92. madde savaş hâli ilanını TBMM iznine bağlar; 15. ve 119. maddeler ise olağanüstü hâl rejimini düzenler. Özellikle 90. maddenin 5. fıkrası, temel hak ve özgürlüklere ilişkin usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalarla kanunların çatışması hâlinde antlaşma hükümlerine üstünlük tanır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu hüküm güçlü bir kanal gibi görünse de önemli bir sınırla maluldür: 90/5 yalnızca usulüne göre onaylanmış antlaşmalar bakımından işler; oysa barış hakkına ilişkin BM metinleri bağlayıcı antlaşma değil, bildirge niteliğindedir. Dolayısıyla bu yolun barış hakkı bakımından doğrudan işletilmesi hukuken mümkün değildir.

Türk mevzuatında barış ve çatışma çözümü amacıyla çıkarılmış nadir örneklerden biri 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun’dur. Kanun 10 Temmuz 2014’te kabul edilmiş, 16 Temmuz 2014 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanmıştır (6551 Sayılı Kanun, 2014). Geçiş dönemi adaleti bakımından bir diğer önemli düzenleme, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun’dur; bu Kanun sosyal risk ilkesine dayanarak zararların sulhen karşılanmasını öngörür (5233 Sayılı Kanun, 2004). Ayrıca 6384 sayılı Kanun, AİHM’e yapılmış başvuruların tazminat yoluyla çözümü için bir komisyon kurmuştur (6384 Sayılı Kanun, 2013). Ceza hukuku boyutunda ise Türk Ceza Kanunu’nun 216. maddesi, halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden fiilleri suç sayarak toplumsal barışın korunmasına hizmet eder.

Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru içtihadı, çatışma ortamının hukuki boyutunu somutlaştıran kararlar içerir. Mahkeme, Mehmet Girasun ve Ömer Elçi başvurusunda 11 Eylül 2015 tarihli ara kararıyla tedbir talebini reddetmiş, esasa ilişkin kararını Genel Kurul olarak 17 Haziran 2021’de vermiştir (Anayasa Mahkemesi [AYM], 2021). Benzer biçimde Meral Danış Beştaş baş-

vurusunda tedbir talebi 22 Aralık 2015'te reddedilmiş, esas kararı 26 Şubat 2020'de verilmiştir (AYM, 2020). AİHM içtihadında ise çatışma döneminin yaşam hakkı boyutu bakımından çarpıcı örneklerden biri Benzer ve Diğerleri/Türkiye kararıdır; Mahkeme, 1994'te iki köyün havadan bombalanması olayında Sözleşme'nin 2. maddesinin hem maddi hem usuli yönden ihlal edildiğine hükmetmiştir (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [AİHM], 2013). Bu kararlar, barışın yargısal korumasının çoğunlukla klasik ve dava edilebilir haklar üzerinden dolayı biçimde gerçekleştiğini göstermesi bakımından da öğreticidir.

V. Mevzuata Dahil Edilme Nasıl Olur? Tekniklerin Sınıflandırılması

Barış hakkının bir hukuk düzenine entegre edilmesi tek bir yola indirgenemez; birbirini tamamlayan birkaç teknik söz konusudur.

1. Anayasal düzeyde dahil etme: İlk seçenek, Başlangıç'taki ilkeye somut normatif içerik kazandırmak ya da temel haklar bölümüne açık bir hüküm eklemektir. Avantajı, barışa en üst normatif değeri vermesidir. Sakıncası ise, soyut ve dava edilebilirliği tartışmalı bir hükmün uygulanamadığı takdirde anayasanın normatif ciddiyetini zayıflatma riskidir. Bu nedenle anayasal düzlemde yapılacaksa, hükmün somut ve ölçülebilir yükümlülüklerle desteklenmesi tercihe şayandır.

2. Avukatlık mesleği ve barolar: Barış hakkının hayata geçirilmesinde baroların özel bir konumu vardır. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesi, baroları avukatlık mesleğinin genel menfaatlere uygun gelişmesini sağlamak ve meslek disiplini ile ahlâkını korumak amacıyla kurulan kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olarak tanımlar (1136 Sayılı Avukatlık Kanunu, 1969). Baroların insan haklarını koruma ve geliştirme görevi, barış hakkının toplumsal düzeyde savunuculuğuyla doğrudan ilişkilidir.

3. Yargısal boyut: Barış hakkının en zayıf halkası dava edilebilirliktir. Kolektif bir hakkın yargı önünde ileri sürülmesinde menfaat ve dava ehliyeti sorunları doğmakta. Bu nedenle barış hakkının yargısal korunması, çoğu zaman doğrudan değil; yaşam hakkı, etkili soruşturma yükümlülüğü ve adil yargılanma gibi klasik haklar üzerinden dolayı olarak gerçekleşir.

4. Eğitim boyutu: BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği Barış Kültürü Bildirgesi ve Eylem Programı, barışın yalnızca hukuk kuralıyla değil bir kültürle yerleşeceğini vurgular (BMGK, 1999). Hukuk fakültelerinde ve meslek içi eğitimde barış hukuku, uyuşmazlık çözümü ve arabuluculuk konularının güçlendirilmesi, entegrasyonun sürdürülebilir ayağını oluşturur.

5. Kurumsal olarak dahil etme: 6701 sayılı Kanun ile kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile 6328 sayılı Kanun'la kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu, görev alanları bakımından barış hakkının izleme ve raporlama boyutunu üstlenmeye elverişli kurumlardır (6701 Sayılı Kanun, 2016).

Sonuç

Barış hakkı, uluslararası hukukta hâlâ büyük ölçüde yumuşak hukuk düzeyinde kalan, hukuki niteliği tartışmalı bir kavramdır. Ancak bu tartışmalı hâl, kavramın hukuken işlevsiz olduğu anlamına kesinlikle gelmez/gelemez. Barışın bir hukuk düzenine dahil edilmesi, büyük ya da belirli etnik gruplara bir barış hakkı ilanıyla değil; anayasal ilkelerin somutlaştırılması, çerçeve kanunların çıkarılması, mevzuat etki analizinin genişletilmesi, kurumsal izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve barış kültürünün eğitimle yerleştirilmesi gibi somut ve birbirini tamamlayan tekniklerle mümkündür. Uygulamacı hukukçu için asıl mesele, barışı soyut bir slogandan çıkarıp ölçülebilir yükümlülüklerle, denetlenebilir kurumlara ve dava edilebilir hak ve usullere bağlamaktır.

Kaynakça

5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun. (2004). Resmî Gazete, Sayı: 25535, 27 Temmuz 2004.

6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun. (2013). Resmî Gazete, Sayı: 28533, 19 Ocak 2013.

6551 Sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun. (2014). Resmî Gazete, Sayı: 29062, 16 Temmuz 2014.

6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. (2016). Resmî Gazete, Sayı: 29690, 20 Nisan 2016.

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu. (1969). Resmî Gazete, Sayı: 13168, 7 Nisan 1969.

Afrika Birliği Örgütü. (1981). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı.

AEDIDH (Asociación Española para el Derecho Internacional de los Derechos Humanos). (2010). Santiago İnsanların Barış Hakkına Dair Bildirgesi.

Almanya Federal Cumhuriyeti Temel Yasası. (1949).

Anayasa Mahkemesi. (2020). Meral Daniş Beştaş Başvurusu (B. No: 2015/19545), 26 Şubat 2020.

Anayasa Mahkemesi. (2021). Mehmet Girasun ve Ömer Elçi Başvurusu (B. No: 2015/15266), 17 Haziran 2021.

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations). (2012). ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2013). Benzer ve Diğerleri/Türkiye (Başvuru No: 23502/06), 12 Kasım 2013.

Birleşmiş Milletler. (1945). Birleşmiş Milletler Şartı.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1984). Halkların Barış Hakkına Dair Bildirge (A/RES/39/11), 12 Kasım 1984.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1999). Barış Kültürü Bildirgesi ve Eylem Programı (A/RES/53/243), 13 Eylül 1999.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.

İtalya Cumhuriyeti Anayasası. (1947).

Japonya Anayasası. (1947).

Kolombiya Cumhuriyeti Anayasası. (1991).

Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası. (1949).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982).

Vasak, K. (1977). Human rights: A thirty-year struggle. *UNESCO Courier*, Kasım 1977, 29-32.

CÜBBENİN GÖLGESİNDE BARIŞ

Barış bazen bir mahkeme salonundaki tek bir cümlede, bazen hakkını aramaktan vazgeçmeyen bir kadının sesinde yaşar. Hukuk, yalnızca uyuşmazlıkları çözen bir mekanizma değil; toplumun güvenini, eşitliği ve birlikte yaşama iradesini ayakta tutan en güçlü barış dillerinden biridir.

Av. Roza İRMAK YAĞMUR

Barışın sesi yüksek değildir. Ne bir nutuk kadar gür çıkar ne de bir zafer marşı kadar gösterişlidir. O, çoğu zaman bir mahkeme salonunda söylenen tek bir cümlede, korkarak ifade veren bir kadının titreyen sesinde, hakkını aramaktan vazgeçmeyen bir çocuğun gözlerinde ve adaletin gecikse de geleceğine inanan insanların sessiz bekleyişinde yaşar.

Ben hukuku, yalnızca kanun kitaplarının arasında öğrenmedim. Hukuku; insanların kırılmış hayatlarında, eksik bırakılmış hikâyelerinde ve en çok da suskunluklarında tanıdım. Çünkü avukatlık, yalnızca davaları takip etmek değildir. Bazen bir insanın kaybettiği güveni yeniden inşa etmektir. Bazen yıllarca susturulmuş bir sese kelime olmaktır. Bazen de toplumun görmezden geldiği yaralara “Bu acı gerçekten var.” diyebilmektir.

Bir kadın avukat olarak şunu çok iyi biliyorum: Barış, en çok kadınların omuzlarında taşınır. Çünkü savaşların da şiddetin de nefretin de en ağır yükünü çoğu zaman kadınlar taşır. Bir anne evladını toprağa verirken, bir kadın şiddetten kaçacak güvenli bir kapı ararken ya da yalnızca eşit yaşamak istediği için mücadele ederken aslında yalnızca kendi hakkını değil, toplumun vicdanını da ayakta tutmaya çalışır. Belki de bu yüzden kadınlar barışı, bir kavramdan çok bir ihtiyaç olarak bilir.

Barış; bir kadının gece eve dönerken korkmaması demektir. Barış; bir kız çocuğunun hayallerinin

cinsiyetine göre sınırlandırılmaması demektir. Barış; adliyeye gelen hiçbir kadının, yaşadığı şiddeti ispat etmek zorunda bırakılmadığı bir hukuk düzeni demektir. Ve barış; hukukun, herkes için aynı cesaretle ayağa kalkabilmesi demektir.

Mahkeme salonlarında bazen yalnızca dosyalar değil, önyargılar da yargılanır. Bir kadının kıyafeti, sesi, kahkahası, boşanma kararı ya da yaşam biçimi tartışma konusu olduğunda, aslında yargılanan onun kişiliği değil, hukukun eşitlik ilkesidir. İşte tam da bu nedenle barış, yalnızca silahların susması değildir. Barış, ayrımcılığın susmasıdır. Önyargının susmasıdır. Kadının insan olmaktan kaynaklanan haklarının tartışma konusu olmaktan çıkmasıdır. Adaletin olmadığı yerde sessizlik olabilir ama barış asla olmaz. Çünkü korku sessizlik üretir, hukuk ise güven üretir.

Ben her duruşmada cübbemi yalnızca bir meslek kıyafeti olarak giymiyorum. O cübbe bana gücün değil hakkın yanında durma sorumluluğunu hatırlatıyor. Dosyaların arasında yürürken bazen yalnızca bir müvekkili değil, insan onurunu da temsil ettiğimi hissediyorum. Belki de bu yüzden hukuka olan inancım, mesleki bir bağlılıktan öte vicdani bir sorumluluktur.

Kadın olmak bana merhameti öğretti; avukat olmak ise merhametin tek başına yetmediğini... Hakikatin cesaret istediğini, adaletin ise yalnızca kanunlarla değil, vicdanla da korunması gerektiğini öğretti.

Biz hukukçuların görevi yalnızca davaları sonuçlandırmak değildir. Toplumun birbirine duyduğu güveni korumaktır. Çünkü insanlar adalete inancı bırakmadığında yalnızca mahkemeler değil, birlikte yaşama iradesi de sarsılır.

Barış, imzalanan metinlerden önce kurulan adil cümlelerde başlar. Bir hâkimin tarafsızlığında, bir savcının hukuka bağlılığında, bir avukatın cesur savunmasında ve hakkını aramaktan vazgeçmeyen insanların kararlılığında büyür. Ben inanıyorum ki hukuk, insanlığın bulduğu en zarif barış dilidir. Ve biz kadın hukukçular; yalnızca davaları değil, umudu da taşıyoruz.

Bu omuzlarımızda taşıdığımız umudu bir kadın olarak cümlelere dökmem gerekirse:

Ben kadını, adliye topuklu ayakkabı sesi duyulunca ekşiyen suratlarınıza karşıyorum.

Ben kadını, haklarının savunucusuyum.

Ben kadını, kadına yönelik şiddete karşıyorum.

Ben kadını, gücümün farkındayım.

Ben kadını, her gün yeni bir kadın cinayeti haberi ile uyanmak istemiyorum.

Ben kadını; “Elinin hamuruyla erkek işine karışma”, “Kadın akli işte”, “Kadın kısmı çok konuşmaz”, “Kadın dediğin yüksek sesle kahkaha atmaz” gibi feodal zihniyet kokan cümlelerin hepsine karşıyorum.

Bu söylediklerimin salt kadınlar tarafından değil herkes tarafından dile getirildiği, bahsettiğim feodal zihniyet kokan cümlelerden utanıldığı ve rafa kaldırıldığı, eşitliği ve barışı konuştuğumuz, hukukun gücüne inanılan güzel günlerde görüşmek dileğiyle.

SAHNEDEN BARIŞA

Tiyatro, insanı kimliği, dili ya da düşüncesiyle değil; acıları, korkuları ve umutlarıyla görmeye çağırır. Empatiyi büyüten, önyargıları sarsan ve başkasının hikâyesine yaklaşmayı mümkün kılan sahne, toplumsal barışın en güçlü duygusal zeminlerinden birini kurar.

Av. Sedat BENEK

Devletler tarih boyunca sürekli olarak ordular kurmuş, antlaşmalar imzalamış ve sınırlar çizmiştir. Bu yüzden insanlık tarihi, savaş ve barış arayışlarının bir arada geçtiği bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca insanlık, acılara, korkulara, göçlere ve ölümlere şahit olmuştur. Devletler yahut milletler sürekli olarak savaşlarına bir sebep bulmuş ve bu sebebin arkasından koşmuştur. Savaşan taraflar hiçbir zaman karşısındaki kişinin ne yaşadığı veya ne hissettiği ile ilgilenmemiştir. Ancak bütün bunların ötesinde, görünmez fakat son derece güçlü bir başka alan daha vardır: Sanat. İşte sanat, özellikle tiyatro, tam olarak bu noktada devreye girmiştir. “İnsanı insana insanca anlatma sanatı” sözü tiyatro için söylenen en temel ifadelerden biridir. İnsanı insanca anlatmak; onu kimliği, dili veya düşüncesi nedeniyle ötekileştirmeden, acıları ve umutlarıyla bir bütün olarak görebilmektir. Çünkü tiyatronun insanı dönüştürme gücü, her şeyden önce empatiye dayanır ve barışa giden en temel yol insanı anlamaktan geçer. Zira tiyatro, hayattaki tüm farklılıkları sahneye taşıyarak seyircinin kendisinden olmayanı anlamasını sağlamaktadır. Seyirci, oyun başladığında yalnızca sahnedeki oyuncularını izlemez; çoğu zaman kendi korkularını, önyargılarını, vicdanını ve umutlarını da seyrederek. Bu yüzden tiyatro, hüküm vermekten çok düşündürür; öğretmekten çok hissettirir. Bir mahkemenin adalet dağıtamadığı, bir siyasetçinin uzlaşma sağlayamadığı yerde bazen tek bir

sahne, tek bir replik, insanların birbirine bakışını değiştirebilir.

İrkı, dili, dini, milliyeti veya dünya görüşü ne olursa olsun sahnedeki karakterin acısını hissedebilen bir insanın, gerçek hayatta nefret üretmesi daha zor hâle gelir. Çünkü empati, barışın en sağlam temelidir. Aristoteles’in “*katharsis*” olarak tanımladığı arınma, yalnızca bireysel bir duygu boşalması değildir; aynı zamanda toplumsal vicdanın yeniden inşasıdır.

William Shakespeare, “*Bütün dünya bir sahnedir*” derken sadece hayatın geçiciliğini değil insanların birbirlerinin hikâyelerine mahkûm olduğunu da ifade eder. Dünya ortak bir sahnedir ve hiçbir karakter bu sahnede tek başına var olamaz. Birinin acısı diğerinin sessizliğiyle, birinin umudu diğerinin cesaretiyle anlam kazanır. Barış da tam olarak bu ortak hikâyeyi birlikte yazabilme iradesidir. Barış, yalnızca çatışmaların sona ermesi değil, farklılıkların bir tehditten ziyade bir zenginlik olarak görülebilmesidir. Sanat ise insanı, kendi doğrularının dışına çıkararak başkasının hikâyesine misafir eder. Bir tiyatro salonunda yan yana oturan insanlar, aynı sahneye bakarken aynı duyguda buluşabilir, aynı sessizlikte düşünebilir ve aynı alkışta birleşebilirler. Günlük yaşamda birbirine yabancı olan bireyleri ortak bir duygu etrafında buluşturan bu görünmez bağ, toplumsal barışın en güçlü mayalarından biridir.

Tiyatro ihaneti, öfkeyi, ayrımcılığı, acıyı, savaşı ve adaletsizliği tüm çıplaklığıyla sahneye taşır. Bunu sahneye taşıırken de insanları, taraf olmaya değil, bütün önyargıları bir kenara bırakarak anlamaya davet eder. Tiyatronun yaratmış olduğu bu dünyada yaşanan tüm bu acıların insan ruhunda açtığı yaraları seyircinin vicdanına emanet eder ve sorgulamasını sağlar. Çünkü insanın hikayesini dinleyen seyirci, ona karşı silah kuşanmadan önce iki kez düşünür. Empati, çoğu zaman barış görüşmelerinin değil, anlatılmış bir hikâyenin içinde filizlenir.

Tiyatronun barışa olan en büyük katkısı umudu canlı tutmasıdır. Savaşlarda şehirler yıkılabilir, krizler insanları kutuplaştırabilir; ancak tiyatro, tüm bu yaşananlara rağmen insanların yine ve yeniden bir arada yaşayabileceğine olan inancı diri tutar. Sahneye konan her oyun, birbirinden farklı hayatların aynı sahnede buluşabileceğini gösteren sessiz bir kanıttır. Perde açıldığında oyundaki birbirinden bambaşka karakterler zıt kutuplarda da bulunsalar aynı hikâyenin parçası olurlar. Perde kapandığında ise seyirci farklılıkların ayrılık sebebi değil ortak yaşamın vazgeçilmezi olduğunu derin bir şekilde hisseder. İşte bu yüzden tiyatro, yalnızca bir sahne sanatı değil barışın dili, vicdanı ve hafızasıdır.

Tarih boyunca savaş ve kriz zamanlarında ilk bastırılmak, susturulmak istenen alan tiyatro olmuştur. Çünkü tiyatro, soru sorar ve ezberleri bozar. Toplumun yaptığı hatalarla yüzleşmesini ve bu hataların düzeltilmesini sağlamaya çalışır. Barış ise ancak hakikatin cesaretle konuşulabildiği yerde kalıcı olabilir. Bu düşünce, Eugène Iones-

co'nun absürt tiyatrosunda da farklı bir biçimde karşımıza çıkar. Karakterler çoğu zaman birbirleriyle konuşuyor gibi görünür; fakat aslında birbirlerini duymazlar. Günümüz dünyasında yaşanan pek çok çatışmanın temelinde de tam olarak bu iletişimsizlik vardır. Tiyatro ise insanların yeniden birbirini dinlemeyi öğrenebileceği güvenli bir alan yaratır. Aynı salonda nefes alan yüzlerce yabancı, aynı hikâyeye üzülmür, aynı anda güler ve aynı sessizliği paylaşır. Belki de barış, tam olarak böyle küçük ortaklıklarda filizlenmeye başlar.

Sonuç olarak sanat, özellikle de tiyatro, krizleri, çatışmaları ve savaşları tek başına durduramaz; ancak bu durumları mümkün kılan önyargıları, korkuları ve yabancılaşmayı azaltabilir. İmzalanan barış antlaşmaları devletler arasında yapılır; fakat gerçek barış, insanların birbirlerini anladıkları, hissettikleri ölçüde mümkün olabilir. İşte tiyatro da insanlar arasındaki bu empati ve iletişimi kuvvetlendiren en güçlü unsurlardan biridir. Çünkü perde her açıldığında yalnızca yeni bir oyun başlamaz; insanın, insan olma ihtimali de yeniden sahneye çıkar. Belki de bu yüzden tiyatro, yalnızca sahnede sergilenen bir sanat değil; insanlığın ortak vicdanının attığı nabızdır. Her oyun, bize başkasının gözlerinden bakabilmeyi; her alkış, farklılıklar içinde ortak bir ses olabilmeyi öğretir. Perde kapanır, dekor sökülür, ışıklar söner. Fakat iyi bir oyunun bıraktığı iz, seyircinin yüreğinde yaşamaya devam eder. Eğer barış, önce insanın içinde başlıyorsa; tiyatro da o ilk adımın atıldığı en kadim ve en güçlü sahnelerden biridir.

BİR SINIF MESELESİ

Bir çocuğun kartondan yaptığı ev, sınıf farkını, emeği ve adalet duygusunu bazen uzun teorilerden daha açık anlatabilir. Barış da belki tam burada başlar: Kimsenin şatosunu alkışlamak zorunda kalmadan, kimsenin gecekondusundan utanmadan, emeğin değerini birlikte görebilmekte.

Av. Serhat KAYAOĞLU

İlkokul 4. sınıf olması lazım. İş Eğitimi dersi. Ödev verildi bizlere, herkes kartondan maket ev yapacak.

Tabii o yıllarda aklımız ermese de sonradan anlıyoruz sınıfsal bir şey olduğunu o maketlerin de. Gariban çocuklar iki koliyi kesip tepeden bantlayıp gecekondu yaparken zengin çocuklar renkli kartonlardan saraylar inşa etmiş.

Neyse yine zengin ama derslerinde de başarılı bir şato sahibinin kızı şatosunu yapmış getirmiş. O yıllarda bir de Millî Eğitim Bakanlığı sergi açıyor surların dibinde. Okullar arası adeta bir rekabet, her okul en güzel şatolarını, en minimalist Picasso'larını ve sair sergiliyor. Vali falan geliyor, tebrik ediyor güzel çalışmaları. Sömürge psikolojisinden midir, hiyerarşiye olan sevdadan mıdır bilinmez; resim ve iş eğitimi hocalarının nihai amacı bir devletlunun karşısında el pençe olup tebrik edilmek. Akşam eve gidip eşine anlatacak, yan sokaktaki okulun hocasına küçümser bakışlar atıp o da ezmeye çalışacak belki de, bilinmez.

Bizim iş eğitimi hocası da gördü bu kızın şatosunu. Baylıyazdı. "Bunu kesinlikle sergiye alalım" modunda. Kıza tebrikler, öpücükler... Ailesi tarafından inşa edildiği çok belli olan bu ruhsatsız ve kaçak yapıya bu denli övgüler düzülmesi canımı sıkıyor değil benim. Ama sağ olsun şimdi anlıyorum, o ara gecekondu inşa eden çocuklara yüklüyor sınıf kinini farkında olmadan. Müteşekkirimiz.

Teneffüs oldu, bir arkadaşla tutuştuk kavgaya. Bilgisayar oyunu CD'si vermiştim buna. 2 CD'li oyun, tek CD sini getirmiş, diğer tekini getirmiyor. Crack mrack bilmediğinden CD'yi takılı tutup oynuyor. Anlıyorum meseleyi ama CD'ler önemli, tanesine 6 lira veriyoruz. Arada babamız kızıp siliyor oyunları, tekrar yüklemek gerekecek barışınca. İnternette indiremeyiz, internet kotalı. Ayda 4 GB hakkımız var. İki Legolas fotoğrafı, bir de Aragorn fotoğrafı indirsek, bir iki forum sitesinde dolaşsak bitiyor.

Bu hırsla kavga ediyoruz çocukla. Neyse çocuk beni bir itti; mukavemet, etki/tepki, eylemsizlik, merkezkaç kuvveti ne kadar fizik yasası varsa hiçe sayarcasına itildim. Ve yine ne kadar fizik yasası varsa hiçe sayarcasına arkamdaki sıradaki kızın şatosunun üstüne devrildim. Velhasıl herhangi bir belediye meclisi yahut encümen kararı olmaksızın yıktım kızın ailesinin inşa ettiği şatosunu mabadımla. Sanırım tarihte kalça kuvvetiyle gerçekleşmiş ilk aristokrasi karşıtı bireysel ayaklanmalardan biriydi o gün yaşananlar.

Bizim şato sahibi başladı ağlamaya. Diğer şato sahipleri şokta. Gecekondu tayfa kahkahalarla gülüyor. Panikledim mi yoksa keyif mi aldım bu durumdan hatırlamıyorum. Bugün bunu yazarken keyifle yazıyorum ama 10 yaşında bir şatoyu yıkmış olmak paniğe sevk etmiş olabilir beni. Neyse bunlar önemsiz.

Sürecin doğalında şikâyet edildim iş eğitimi hocasına gözyaşları içinde. Şatosu yıkılan arkadaşım ilgi odağı olamayacağı için gergin, iş eğitimi hocası validen takdir görmeyeceği için gergin, ben ise korkuyu beklemek korkudan beter olduğu için gerginim.

Bir hışım girdi iş eğitimi hocası sınıfa saldırıyor bana, şato sahipleri onaylamakta. Gecekondu tayfa kınamakta. Birkaç yumruk yedim sırtıma. Çektim çıktım önce sınıftan, sonra okuldan.

“Ve korkuyu beklemek, korkudan beterd. Bir zamanlar, birinin yazdığı gibi.” Sıra onlardaydı. 10 yaşında bir çocuk okulda öğretmeni tarafından dayak yediği için bir hışım çekip gitmişti okuldan.

Annemin yanına gittim. Klasiktir. Bir erkek çocuğun sığınabileceği en güvenli liman neticede. Önce şaşırdı beni görünce, sonra dinledi, ardından anladı, akabinde harekete geçti. Girdik birlikte tekrar okula. Bürokratik olarak ne konuştular müdürle, hoca ile, müdür yardımcısı ile bilmem. Hala da bürokrasiden pek haz etmem zaten. Süreçleri geçelim, sonuca gelelim.

Cezalandırıldı beni o iş eğitimi öğretmeni. Nasıl mı? Benim ne renkli kağıtlardan yapılma olan şato ne koliden inşa edilmiş gecekondu olmayan; kırtasiye mahsulü düz hatta ve hatta dümdüz sı-

radan memur evim sene sonu sergisine götürüldü. Diyeti buydu yediğim dayağın.

Benim düz, sıradan, memur evim o sergide dikildiğinde aslında başka bir şey olmuştu: O şatoların yanında dimdik duran bir ev emek sınıfının inandını temsil etmişti. Kimse bakmadı, kimse alkışlamadı belki ama ben gördüm; o an benim evim yalnız değildi. Tüm gecekondu tayfa, tüm sıradan evler, tüm alın teriyle dikilen yapılar oradaydı.

Diyarbakır Surlarının dibindeydi sergi. Savaş henüz yıkıcılığını yansıtmamıştı surlara ve sur dipleindeki evlere. Yıllar sonra düşünüyorum da barış dediğimiz şey biraz da budur galiba. Kimsenin şatosunu alkışlamak zorunda kalmadan, kimsenin gecekonduşundan utanmadan aynı sergide yan yana durabilmek. Bir çocuğun yaptığı evin değerini kartonunun fiyatıyla değil emeğiyle ölçebilmek.

Velhasıl o “an”a dönersek; şatoların ihtişamı “o anda” bir anlığına sönük kaldı.

İşte o gün öğrendim; şatolar yıkılır, saraylar çöker ama emekle kurulan evler hep ayakta kalır.

KALICI BARIŞ İÇİN ANAYASAL ÖNLEMLER

Kalıcı barış, yalnızca çatışmanın sona ermesini değil; farklı kimliklerin, kültürlerin ve taleplerin demokratik bir anayasal düzende güvence altına alınmasını gerektirir. Özgürlükçü, çoğulcu ve kapsayıcı bir anayasa, toplumsal barışın hukuki zeminini kurmanın temel koşullarından biridir.

Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ

Barışın kalıcı olarak sağlanması hukuksal düzlemde ciddi adımları zorunlu kılmaktadır. Siyasi katılım olanaklarından kültür ve kimliğe, idari yapılanmaya kadar birçok boyutta ve aynı zamanda demokratikleşmeyle bütünleşik konularda genel ve kapsamlı bir dönüşüme gereksinim bulunmaktadır. Bu gereksinim, anayasal yenilenmeyi de dayatmaktadır. Kürt meselesini kalıcı olarak çözebilmek ve Türkiye’de genel olarak farklılıkların barış içinde birlikteliğini sağlamak ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin yenilenmesi, kültürel çeşitliliğe dayalı çoğulculuğu garanti eden yeni bir demokratik anayasal düzen kurulmasıyla olanaklıdır. Anayasa, kısa vadede tümüyle değiştirilemezse bile yapılması gereken acil değişiklikler, barışa doğru ilerlemede yaşamsal önemdedir. Bu değişiklikler, doğrudan “çözümüne dönük anayasal önlemler” başlığı altında geliştirilmelidir. Çünkü anadilde eğitim önünde engel nitelikteki düzenleme örneğinde olduğu gibi, anayasal düzenlemelerin bir kısmı, çatışmanın kökenini oluşturan niteliktedir.

Türkiye’de anayasalara tarihsel süreç açısından bakıldığında Cumhuriyetten bu yana bireylerin tek tipleştirilmesi politikasının izlendiği, başta anayasalar olmak üzere hukuksal kuralların da bu doğrultuda bir zemin oluşturduğu görülmektedir. Siyasal koşullarla birlikte yaratılan hukuksal düzen, giderek parçalanmış bir topluma neden olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yaşanan siyasal ortam ve bunun geliştirdiği tek

tip, makbul vatandaş anlayışı nedeniyle dışta kalan kesimleri “ötekileştirmiş”tir. Bu yaklaşım biçimini hukuksal düzen kurumsal hale getirmiştir. Bu anlamda 1961 Anayasası da birey özgürlüklerine verdiği ağırlığa, özgürlükçü içeriğine rağmen askeri vesayeti kurumsallaştırması bakımından aslında toplumsal parçalanmışlığa hizmet etme yönünde önemli bir rol oynamıştır. 1961 Anayasasının uygulandığı dönem aynı zamanda bürokratik kastın tam olarak oturtulduğu dönem olmuştur. Askere dayalı bürokratik kast, bireyler düzeyinde de “modern” adı altında “makbul vatandaş” tipini belirlemiş ve geliştirmiştir. Bu tipe uymayanlar rejime tehdit olarak görülmüştür. Yaklaşık otuz yıldır yürürlükte olan 1982 Anayasası, tam da bu kesimlere karşı devletin korunması esası üzerine oturtulmuştur. Bu doğrultuda neredeyse tüm yasaklar, “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü” ile “laik Cumhuriyet” bağlamında geliştirilmiştir.

Otoriter içeriğiyle ve uygulamada bir oranda totaliter yansımaları olan 1982 Anayasası, toplumsal bölünmeleri en üst düzeye taşımıştır. 1982 Anayasası içeriğindeki yasaklar nedeniyle özgürlükler lehine bir zihniyeti yok etmiş, dışladığı toplum kesimlerinin ise içeriğindeki yasakçı ve inkara dayalı keskinliğe eşdeğerde bir keskinlikle, çatışan kesimler olmasına yol açmıştır. Anayasa, farklı bir düzene kapı açan olağanüstü rejimle, hukuk dışı bir düzene neden olmuştur. Bu durum, bugün siyasal yolla çözümü hedeflenen Kürt

meselesini de sıcak çatışma ortamına sürükleyen etkenlerden başlıcasını oluşturmuştur.

1982 Anayasasının özgürlükleri yok eden içeriği, yürürlüğe girdiğinden itibaren tartışılmıştır. 12 Eylül ile amaçlananı sağlamak için hazırlanmış bir anayasadır. Anayasa, kendisinden önce yapılan ve 12 Eylül yasaları olarak adlandırılan yasalara uygun olarak hazırlanmış olup askeri darbe ile ortaya çıkan fiili iktidarın iradesini yansıtan bir içerik taşımaktadır.

Anayasa'nın temel felsefesini oluşturan Başlangıç'ta, devletin kutsandığı açıkça ifade edilmiştir. Başlangıç'taki "kutsal Türk devleti" ibaresi, 1995 Anayasa değişiklikleri kapsamında çıkarılmışsa da buna dayalı felsefeyi içeren Başlangıç, aynı içeriğiyle yürürlüktedir.

1982 Anayasası, birey karşısında devletin korunması ana amacını, bütün maddelerine yansıtmıştır. Bu bakımdan, anayasal devletin temelini oluşturan hak ve özgürlükler alanına ilişkin sınırlama ve yasaklamalar, en sorunlu alanı oluşturmaktadır.

1982 Anayasasının içerdiği hak ve özgürlükler listesine rağmen bu alanın kullanılamaz olduğu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yapılan yargılamalar sonucundaki saptamalarla net olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de hak ve özgürlükler alanındaki hukuksal düzenlemelerde düşük ölçüdeki iyileştirme çabaları da bu saptamalar sonucundaki ulusalüstü zorlamalarla ortaya çıkmıştır.

Çağımızda demokratik anayasalar, toplumsal uzlaşıya dayalı ve insan hakları odaklıdır. Anayasal düzlemde, özgürlüklerin alanı farklı içerikler kazanmıştır. 1982 Anayasası çağın gerekleri karşısında ilkel bir ruh taşıdığı gibi demokratik açılımlar önünde de ciddi bir engeldir. Yarattığı yasağcı gelenek bireyler düzeyinde bile zihinsel kalıplara neden olmuştur. Hukuk dışına ittiği olağanüstü rejim yoluyla çatışma ortamlarını beslemiş, hukukun ötesinde sorunlara ve çözüm getirilemeyen bir ortama zemin hazırlamıştır.

Olağanüstü rejim, 1982 Anayasası ile Anayasa dışına itilen bir rejim oldu. Bir 12 Eylül yasası olan Olağanüstü Hal Kanunu ile Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerin yürürlükteki özgürlükçü olmayan Anayasaya bile uygunluğu denetlenemedi. Olağanüstü hâl yetkililerinin ta-

sarrufları yargı denetimi dışında tutuldu. Uygulamada yetkilerin kullanımı bakımından ciddi bir ölçüsüzlük hakimdi. Hukuk yollarının etkisizliği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, Bölgeden yapılan başvuruların, iç hukuk yollarını tüketme koşulunu sağlamadıkları halde, başvuru koşulları yönünden reddedilmeyip kabul edilmeleri ile saptanmış oldu. Başta yaşam hakkı olmak üzere, işkence yasağı, kişi güvenliği gibi birçok konuda yoğun hak ihlallerinin olduğuna yine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hükmedildi. İnsan haklarına ilişkin ihlaller, çatışmalı ortamları oluşturduğu gibi yaşanan yoğun acılarla birlikte bunun bugüne dek taşınmasının da nedeni oldu.

Türkiye'de, silahlı çatışmaların ötesinde, genel olarak birçok toplumsal grup, etnik ya da dinsel nedenlerle bir çatışma yaşıyor. Bu çatışmalar nedeniyle bölünmüş, birbirinden çok uç noktalara varacak kadar farklı talepleri olan bir toplumla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Bu koşullarda yeni bir anayasa arayışı, bölünmüş bir toplumda anayasa yapımı gibi özel bir duruma karşılık gelmektedir.

Yeni bir anayasanın içeriği, toplumsal barış ana hedefi doğrultusunda, yürürlükteki Anayasanın yarattığı tüm olumsuzlukları gidermeyi hedeflemek durumundadır. Dolayısıyla yasağcı, inkârcı, parçalayıcı içeriğin yerinin özgürlükçü, tüm farklılıklara açık, bütünleştirici bir şekilde doldurulması zorunludur. "Nasıl bir anayasa?" sorusunun bu şekilde yanıtlanması yeni bir anayasa için ön koşuldur.

Bugüne dek yapılan çok sayıda yeni anayasa çalışmalarının içeriği özellikle hak ve özgürlüklerin önünün açılması yönünde çakışır gözükmektedir. Farklı birtakım önerilerle 1982 Anayasasının ilerisinde ve daha demokratik oluşumların amaçlandığı söylenebilir. Hazırlanan anayasa taslakları ve raporlarının neyi yeni olarak gündeme getirdiği önemlidir. Belirtilen çalışmalar kapsamında yeniliklerin hedeflenmesi gereği, yine yapılan çalışmalar esnasında dile getirilmiştir. Türkiye'nin bu anlamda önemli oranda birikimi oluşmuştur.

Özgürlüklerin asıl olduğu bir anayasaya gereksinim bulunmaktadır. Bu anayasa; şu ana kadar dışlanan, ötekileştirilen tüm toplumsal kesimleri içine alabilmeli ve bu kesimlerin kendilerini ifade edecekleri özgürlükçü ortamı sağlayabilmelidir.

Örneğin, toplumun önemli bir bölümü için bir trajediye dönüşmüş olan ve siyasal tartışmalardan uzak tutulması gereken, hukuksal düzenlemeler yoluyla aşılması olanaklı olabilecek anadilinde eğitimin engelleri ortadan kaldırılmalıdır. Anadilde eğitimin gerçekleşmesi olanağı yönünde Anayasa'nın 42'nci maddesi yeniden kaleme alınmalıdır.

Aynı zamanda bir siyasal çatışma konusu olarak karşı karşıya olduğumuz ve yeni bir anayasal düzenlemeyle aşılması gereken etnik temelli vatandaşlık tanımından Anayasa arınmalıdır. Anayasa'nın 66'ncı maddesi hükmü bu doğrultuda yeniden formüle edilmelidir.

Merkezi yönetimin daraltılarak yerelin öne çıkarılması bağlamında, demokratik olmayan merkezi yapılar yerine yerel-bölgesel yönetimlerin geliştirilmesi, bu yolla doğrudan demokrasi kanallarının açılması gerekir. Yine bu kapsamda her düzeyde yönetim örgütlenmesi ve işleyişinde tam bir şeffaflığın sağlanması için gerekli koşulların oluşturulması, bu yönlü hukuksal düzenlemelerin başta anayasa olmak üzere gerçek anlamda "yeni" olarak oluşturulması gerekmektedir. Yerel demokrasi olanaklarının öne çıkarılması sağlanmalı, Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın çekincelerden arınmış olarak uygulanmasının güvenceleri oluşturulma-

lıdır. Anayasa'nın 127'nci maddesi, Şart'a uygun olarak yeniden düzenlenmelidir.

Barışı sağlayacak bir anayasa için yöntem belirlerken farklı ülkelerin benzer deneyimlerinden yararlanılmalıdır. Elbette diğer örneklerin birebir uyması beklenemez ama hiç değilse yapılan hatalardan uzak durulması sağlanabilir. Bu anlamda yeni bir anayasadan toplumsal barışa dönük bir başlangıç oluşturmak hedeflenirken, bir yandan da yeni anayasa tartışmalarının barışçıl bir ortamda yapılmasının önlemleri alınmalıdır. Bu yolda ilerlerken özellikle toplumun çoğunluğunu temsil eden iktidarın pragmatik davranış tarzından uzaklaşıp, kararlı ve güven verici olması beklenmektedir.

Anayasa değişikliklerine gidilmeden önce "Çerçeve Yasa"nın devamında sürecin gerektirdiği acil yasal önlemler alınmalıdır. Bu yasal düzenlemeler, Meclis'te nitelikli çoğunluk da aranmayacağından çok kısa bir süre içinde pratik adımları oluşturacak şekilde tamamlanabilirler. Terörle Mücadele Kanunu, İnfaz Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu gibi sürece doğrudan etki edecek tüm yasaların da en kısa zamanda sürece hizmet edecek şekilde değiştirilmesi zorunludur.

KADINLARIN BARIŞ DENEYİMİNİN GELECEĞİ

Kadınların çatışmanın yükünü taşıdığı, ancak barışın nasıl kurulacağına ilişkin kararların dışında bırakıldığı bir süreç eksik kalır. Kalıcı ve demokratik barış; kadınların deneyimlerini, hakikat ve adalet arayışlarını karar alma mekanizmalarının merkezine yerleştirmekle mümkün olabilir.

Av. Şilan ÇELİK

Çatışma dönemlerinde, devletler ve siyasi aktörler kadar toplumun farklı kesimleri de barışın yeniden inşasında belirleyici roller üstlenir. Ancak geleneksel barış anlatısı, barışı çoğunlukla siyasi liderlerin üzerinde uzlaştığı bir sonuç, müzakere masasında şekillenen bir metin veya çatışmanın tarafları arasında varılan bir uzlaşma olarak ele alma eğilimindedir. Çatışmanın tarafları arasında yürütülen müzakerelerin ardından imzalanan anlaşmalar, diplomatik görüşmeler, siyasi aktörlerin verdiği kararlar ve resmi açıklamalar... Dünya deneyimleri bizlere barışı bu görüntüler üzerinden anlatır. Oysa bu anlatı, barışın toplumsal niteliğini ve özellikle kadınların barışın kurulması, sürdürülmesi ve kalıcılaştırılmasındaki rolünü büyük ölçüde görünmez kılar. Müzakere masalarının etrafında yer alan aktörlere bakıldığında, kadınların çoğu zaman karar alma süreçlerinin dışında bırakıldığı görülür. Buna karşılık çatışmanın gündelik hayattaki sonuçlarını taşıyan, yerinden edilmenin, yoksullaşmanın ve güvensizliğin ağırlığıyla karşı karşıya kalan, yakınlarını kaybettiklerinde yas tutan ve bütün bu deneyimlere rağmen barış talebini sürdürmeye çalışanların önemli bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle bugün kurulacak hukuki çerçeveye ilişkin temel sorun çatışmanın nasıl sona erdirileceği değildir. Daha zor ve daha önemli bir soruyla karşı karşıyayız. Nasıl bir barış kurulacak ve bu barış kimin deneyimini esas alacak?

Kadınlar, çatışma öncesinde var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle çatışmalı ortamın sonuçlarından erkeklerden farklı biçimlerde etkilenmektedir. Ekonomik kaynaklara, siyasi karar alma mekanizmalarına ve toplumsal iktidar alanlarına erişimde yaşanan eşitsizlikler, çatışma dönemlerinde kadınların kırılganlığını daha da artırmaktadır. Çatışma sonrasında ise bu eşitsizliklerin ortadan kalkması bir yana, çoğu zaman daha da derinleştiği görülmektedir. Türkiye'nin çatışmalı tarihine bu perspektiften bakıldığında, özellikle Kürt kadınlarının çok katmanlı bir şiddet ve hak ihlali deneyimi yaşadığı görülmektedir. Kürt kadınları, kadın olmalarının yanı sıra Kürt ve kimi durumlarda politik kimlikleri nedeniyle farklı şiddet biçimlerinin kesişiminde yer almıştır. Köy yakmaları, zorunlu göç, yoksullaşma, toplumsal parçalanma ve siyasi baskı gibi süreçlerin ağır yükünü taşıyan kadınlar, aynı zamanda cinsel şiddet ve diğer toplumsal cinsiyet temelli şiddet biçimleriyle de karşı karşıya kalmıştır.

Bu noktada şunu sormamız gerekir: Kadınlar açısından adalet ve çözüm ne anlama gelmektedir? Bu sorunun yanıtı, kadınların çatışma ve bununla beraber barış deneyimlerinin görünür kılınmasını gerektirir. Bu nedenle kadınların kendi çalışmalarını ve mücadelelerini yürütebilecekleri mekanizmaların oluşturulması, kadınların karar alma süreçlerine etkin biçimde katılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin bütün barış ve adalet mekanizmalarına yerleştirilmesi gerekmektedir.

Kadınların barış sürecine katılımı öncelikle hakların korunması açısından gereklidir. Ancak mesele bununla sınırlı değildir. Kadınların katılımı aynı zamanda barışın toplumsal meşruiyetinin güçlendirilmesi anlamına gelir. Toplumun önemli bir bölümünü oluşturan kadınların karar alma süreçlerinin dışında bırakıldığı bir çözüm, ne kadar kapsamlı olursa olsun eksik kalacaktır. Özellikle çatışmalardan ve toplumsal eşitsizliklerden daha fazla etkilenen grupların siyasal ve toplumsal yaşama katılım kanallarının açılması, barışın toplum tarafından sahiplenilmesi açısından belirleyicidir.

Kadınların barış süreçlerindeki rolünün bir diğer temel boyutu hakikat ve adalet mücadelesidir. Çatışma dönemlerinde kadınlara karşı işlenen suçların görünür hale getirilmesi, bu suçların belgelenmesi ve faillerin hesap verebilirliğinin sağlanması kalıcı barışın temel koşullarındandır. Bu nedenle kadınların yürüteceği mücadele, çatışma döneminde kadınlara karşı işlenen suçların ortaya çıkarılması ve hesap verilebilirliğin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Hakikat ve adalet mekanizmalarının kadınların deneyimlerini merkeze alması, geçiş dönemi adaletinin toplumsal cinsiyet boyutunun güçlendirilmesini sağlayacaktır.

Dünyadaki pek çok deneyim, kadınların çatışma dönemlerinde toplumsal ve siyasal yaşamda üstlendikleri rollerin barış sonrasında görünmez kılındığını göstermektedir. Kadınlar çatışmalı süreçte mücadele etmiş, örgütlenmiş, toplumsal yaşamın yükünü taşımış ve barış talebini yükseltmiş olmalarına rağmen, çatışmalar sona erdiğinde yeniden geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine hapsedilebilmektedir. Bu sebeple barış sonrasında nasıl bir toplum kurulacağına belirlenmesi, yeni anayasal ve hukuksal düzenlemelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin güvence altına alınması, kadınların siyasal temsiliyetinin güçlendirilmesi, ekonomik ve sosyal hakların geliştirilmesi ve kadınların karar alma mekanizmalarında eşit biçimde yer almasının sağlanması, barışın kalıcılığı açısından temel öncelikler arasında olmalıdır.

Müzakere masasına bir sandalye eklemek yerine sandalyede oturanın sesinin duyulup duyulmadığı, bu deneyimin müzakere gündemini değiştirip değiştirmediği, barışın nasıl kurulacağına ilişkin kararların kadınların bilgisi ve tanıklığı dikkate alınarak verilip verilmediğine bakılarak kadınların deneyimlerinin dışında bir barış kurulmasına izin

verilmemelidir. Tek başına erkek zihniyetinin belirlediği çözüm modelleri, çatışmanın sona ermesini sağlasa bile çatışmanın ürettiği eşitsizlikleri ve iktidar ilişkilerini ortadan kaldırmayabilir hatta farklı biçimlerde yeniden üretebilir. Bu sebeple bugün ihtiyaç duyulan şey, kadınların çatışmaların yükünü taşıyan taraf olmaktan çıkarak barışın kuruluşunda söz, yetki ve karar sahibi olmasıdır. Çünkü kadınların etkin biçimde katıldığı bir barış, çatışmayı üreten toplumsal ilişkileri dönüştürmeyi de hedefler. Kadınların özgürlüğünü, eşitliğini ve adalet talebini merkeze alan; geçmişle yüzleşmekten ve hesap vermekten kaçmayan, toplumun bütün kesimlerinin kendisini içinde bulabildiği demokratik bir barış ancak bu şekilde mümkün olur.

Silahlı çatışmanın sona erdirilmesi ile toplumun barış içinde birlikte yaşayabilmesi arasında hukuki, siyasal ve toplumsal açıdan aşılması gereken önemli bir mesafe bulunmaktadır. Bu mesafenin nasıl aşılabacağı sorusu ise barış süreçlerine kimlerin katıldığı sorusundan bağımsız değildir. Oysa bir toplumda barışın kalıcı hale gelip gelmeyeceği, uzlaşının toplumun farklı kesimlerinin deneyim ve ihtiyaçlarını ne ölçüde içerdiğiyle de ilgilidir. Bu noktada kadınların konumu özel bir önem taşır. Çatışmaların toplumsal sonuçlarını çoğu zaman gündelik yaşamın içinde taşıyan kadınlar, barışın nasıl kurulacağına ilişkin karar alma süreçlerinde ise aynı ölçüde görünür değildir. Bu çelişki, kadınların barış süreçlerine katılımını bir temsil sorunu olmaktan çıkararak, barışın kuruluşuna eşit biçimde katılan özneler olarak kabul edilmesini gerektiren güçlü bir normatif çerçeve sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı Kararı, CEDAW ve devamında gelişen Kadın Barış ve Güvenlik (WPS) Gündemi, kadınların çatışmaların önlenmesi, çözümü ve barışın inşasındaki rolünü artık uluslararası hukukun önemli başlıklarından biri haline getirmiştir. Bu gerçeklikten hareketle kadınların çatışmaların önlenmesi ve çözümü, barış müzakereleri, barışın inşası, barış gücü faaliyetleri ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine tam ve eşit katılımı açık biçimde gündemdedir.

Türkiye açısından bu mesele bugün her zamankinden daha günceldir. Çatışmanın sona erdirilmesi, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve demokratik zeminin genişletilmesine ilişkin tartışmalar yeni bir hukuki eşikte bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde ku-

ruhan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu ile başlayan kurumsal süreç ve ardından gündeme gelen çerçeve kanun çalışmaları, nasıl bir toplumsal düzen kurulacağı sorusunu da gündeme taşımaktadır. İşte tam bu noktada kadınların sözü belirleyici hale gelmektedir. Çünkü çatışmayı sona erdirmek ile barışı kurmak aynı şey değildir. İlki bir başlangıçtır, ikincisi ise uzun, zahmetli ve sabır isteyen bir toplumsal yeniden yapılanma sürecidir. Silahların susması bir toplumun barıştığı anlamına gelmez. Barışın gerçekten kurulabilmesi için insanların birbirine yeniden güvenebilmesi, geçmişin yaralarıyla yüzleşebilmesi ve eşit yurttaşlık temelinde ortak bir gelecek kurabileceğine inanabilmesi gerekir. Kadınların yıllardır taşıdığı deneyim, bize tam da bunu söylemektedir.

Uluslararası deneyimler kadınların barış süreçlerine katılımının barışın niteliği ve kalıcılığı bakımından da sonuç doğurduğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin verilerine göre kadınların anlamlı biçimde dahil edildiği barış süreçlerinde, bir anlaşmanın en az iki yıl sürme ihtimali yaklaşık yüzde 20, on beş yıl veya daha uzun süre devam etme ihtimali ise yüzde 35 oranında artmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerindeki deneyimler bu yaklaşımın somut karşılıklarını ortaya koymaktadır. Liberya'da uzun yıllar süren iç savaşın ardından farklı dini ve toplumsal gruplardan kadınların oluşturduğu Women of Liberia Mass Action for Peace hareketi, savaşın sona erdirilmesi yönünde güçlü bir toplumsal baskı oluşturmuştur. Kadınların kitlesel ve süreklilik gösteren barış eylemleri, 2003 yılında tarafların barış görüşmelerine yönelmesinde etkili olan toplumsal dinamiklerden biri olmuştur. Bu deneyim, kadınların masanın kurulmasını mümkün kılan toplumsal gücün kendisini oluşturduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Kuzey İrlanda deneyimi de benzer biçimde dikkat çekicidir. 1998 tarihli Hayırlı Cuma Anlaşması'na giden süreçte Northern Ireland Women's Coalition tarafından yürütülen siyasal ve toplumsal çalışmalar, kadınların barış müzakerelerine farklı toplumsal kesimler arasındaki iletişimi güçlendiren bir perspektif taşıyabileceğini göstermiştir. Kadınların insan hakları, eşitlik ve toplumsal uzlaşma gibi başlıkları müzakere gündemine taşınması, barışın yalnızca çatışmanın doğrudan tarafları arasındaki siyasal uzlaşmadan ibaret olmadığını, toplumun gündelik ihtiyaçlarını ve uzun

vadeli birlikte yaşam koşullarını da kapsaması gerektiğini ortaya koymuştur. Kolombiya ise kadınların barış sürecine doğrudan ve kurumsallaşmış katılımı bakımından özellikle dikkat çekici bir örnektir. Hükümet ile FARC-EP arasında yürütülen müzakerelerde kurulan Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu, kadınların ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerden etkilenen kesimlerin taleplerinin barış anlaşmasına yansıtılması bakımından önemli bir mekanizma oluşturmuştur.

Türkiye açısından bakıldığında ise kadınların barış deneyimi çok daha uzun ve çok katmanlı bir toplumsal hafızaya dayanmaktadır. Çatışmaların yoğunlaştığı dönemlerden itibaren kadınlar, hem yaşanan hak ihlallerine dikkat çekmiş hem kayıpların akıbetinin araştırılması ve hakikatin ortaya çıkarılması talebini gündemde tutmuş hem de çatışmanın sona erdirilmesi yönündeki çağrılarını taşıyıcısı olmuştur. Türkiye'de kadınların barış mücadelesinin yıllara yayılan toplumsal hafızasını ve sivil örgütlenme deneyimini göz ardı etmemek gerekmektedir. Barış Anneleri, bu deneyimin en görünür örneklerinden biridir. Çatışmalarda çocuklarını kaybeden veya çocuklarının çatışma ortamında yaşamını yitirmesinden endişe eden annelerin barış talebi etrafında bir araya gelmesi, Kürt kadınlarının çatışmaların sonuçlarına ilişkin güçlü bir kamusal söz üretme kapasitesine sahip olduğunu göstermiştir. Benzer biçimde Cumartesi Anneleri'nin yıllardır sürdürdüğü hakikat ve adalet arayışı, zorla kaybetmeler ve faili meçhul cinayet iddiaları bakımından toplumsal hafızanın korunmasının ve cezasızlıkla mücadele edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. 2000'li yıllarda farklı kadın örgütlerinin bir araya gelmesiyle oluşan Barış İçin Kadın Girişimi de kadınların barış siyasetindeki bağımsız sözünün önemli örneklerinden biri olmuştur. Bugün Barışa İhtiyacım Var Kadın İnisiyatifi de benzer şekilde oluşmuştur. Bu tür girişimler, kadınların kendi deneyimlerinden hareketle barışın nasıl kurulması gerektiğine ilişkin söz üreten siyasal özneler olduğunu göstermektedir. Farklı kimliklere, siyasal görüşlere ve toplumsal deneyimlere sahip kadınların zaman zaman ortak barış çağrıları etrafında bir araya gelebilmesi, kadın hareketinin toplumsal kutuplaşmanın aşılmasında üstlenebileceği arabulucu ve dönüştürücü role de işaret etmektedir. Bu hareketlerin ortaklaştığı temel nokta barışın geçmişte yaşananların tanınması ve adalet duygusunun

yeniden tesis edilmesiyle mümkün olabileceğine ilişkin güçlü toplumsal taleptir.

Kadınların bu alandaki özgün konumunu kadınların barışa daha yatkın olduğu şeklindeki özcü bir kabulle açıklamak doğru değildir. Kadınlar tek bir toplumsal grup değildir; farklı sınıfsal, etnik, kültürel, siyasal ve bölgesel konumlara sahiptir. Bu nedenle kadınların barış süreçlerine katılımı, bütün kadınların aynı görüşte olduğu varsayımına dayanmamalıdır. Esas olan, farklı kadın deneyimlerinin ve taleplerinin karar alma süreçlerinde görünür olmasını sağlamaktır. Bu çerçevede Türkiye’de yürütülen barış sürecinde kadın deneyiminin katkısı özellikle önem taşımaktadır. Kadınların yerel ve sivil toplumsal girişimlerdeki barış kurucu rolünün desteklenmesi yerel dayanışma ağları, kadın örgütleri, meslek kuruluşları, insan hakları örgütleri ve farklı toplumsal kesimleri bir araya getiren diyalog mekanizmaları, merkezi düzeyde yürütülen siyasal süreçlerin toplumsal zemine taşınmasına katkı sağlayabilecektir.

Kadınların siyasal ve kurumsal temsili güçlendirilerek müzakere heyetlerinden danışma mekanizmalarına, parlamenter yapılardan izleme ve uygulama organlarına kadar kadınların karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması önemlidir. Çatışma sonrası iyileşme yaklaşımının somut politika ve hukuk mekanizmalarına dönüştürülmesiyle barışın gündelik hayatta yeniden kurulması gerekmektedir. Hakikat, adalet ve toplumsal hafıza mekanizmalarının güçlendirilmesi, mağdurların ve özellikle kadınların tanıklıklarının kayda geçirilmesi, kayıpların akibetinin araştırılması, ihlallerin görünür kılınması ve etkili başvuru ve adalet mekanizmalarının işletilmesi barışın asli unsurları arasında değerlendirilmelidir.

Kadınların barış deneyimi, Türkiye’nin demok-rasi, hukuk devleti ve insan hakları bakımından nasıl bir gelecek kurmak istediği sorusuyla doğrudan bağlantılıdır. Kadınların sözünün ve kararlarının etkili olduğu bir barış süreci toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını daha görünür hale getirebilir. Burada temel mesele, kadınların barış süreçlerine dahil edilmesinden daha ileri bir nok-

tada durmaktadır. Kadınların zaten yıllardır barışın toplumsal yükünü taşıdığı kabul edilmelidir. Asıl sorun, bu deneyimin siyasal ve hukuki karar alma mekanizmaları tarafından yeterince tanınmamasıdır. Kadınların yıllardır kurduğu dayanışma ağları, taşıdığı tanıklıklar, sürdürdüğü adalet mücadeleleri ve çatışmanın sona erdirilmesine yönelik çağrıları, barışın toplumsal hafızasının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle geleceğin barış politikası, kadınların deneyimini başlangıçtan itibaren barışın kurucu unsurlarından biri olarak kabul eden bir anlayış üzerine kurulmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin önündeki mesele çatışma sonrasında nasıl bir toplumsal ve hukuki düzen kurulacağıdır. Bu düzenin demokratik meşruiyeti, toplumun farklı kesimlerinin sürece ne ölçüde dahil edildiğiyle yakından ilişkilidir. Bu noktada hukuki uzlaşmanın sağlanması yeterli olmayacak, bu uzlaşının toplumun farklı kesimlerinin deneyimlerini ve ihtiyaçlarını ne ölçüde içerdiği ve eşit yurttaşlık temelinde sürdürülebilir bir ortak yaşamı güvence altına alıp almadığı tartışılacaktır. Bu tartışmaya verilecek en güçlü yanıt, kadınların deneyimlerini ve sözünü tam da barışın kuruluşunda konumlandırması olacaktır. Kadınların çatışma dönemlerinde taşıdığı toplumsal yük, geliştirdiği dayanışma pratikleri, hakikat ve adalet arayışları ve yıllara yayılan barış deneyimleri, kurulacak hukuki ve toplumsal düzen açısından önemli bir birikim oluşturmaktadır. Türkiye’nin önündeki yeni hukuki süreç de bu birikimin dikkate alınması bakımından önemli bir fırsat sunmaktadır. Çerçeve Yasanın ve onu takip edecek uygulamaların kadınların karar alma, izleme ve değerlendirme mekanizmalarına anlamlı katılımını güvence altına alması, kurulacak barışın demokratik meşruiyeti ve sürdürülebilirliği bakımından önem taşımaktadır.

BARIŞ, ANAYASA VE “BİZ”

Silahların susması önemli bir başlangıçtır; ancak gerçek barış, çatışmayı doğuran nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla kurulabilir. Kültürel haklardan eşit yurttaşlığa ve yerel yönetime uzanan demokratik dönüşümün ötesinde, asıl ihtiyaç farklılıkları içine alan yeni ve çoğulcu bir “biz” duygusudur.

Doç. Dr. Vahap COŞKUN

Türkiye, 1993’ten beri PKK’yi silahsızlandırmak için birçok teşebbüste bulundu. 1993’te dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ilk girişiminin ardından, bazılarından kamuoyunun haberdar olmadığı, bazılarının da kamuoyunun kısmi bilgisi dâhilinde yürütülen 13 çözüm denemesi yapıldı. Ancak ne yazık ki bunlardan hiçbirinde beklenen neticeye varılamadı.

Toplumun en fazla umut bağladığı süreç, 2013-2015 yılları arasındaki Çözüm Süreci idi. Mühim fiili adımlar atılmasına ve bir yasa çıkarılmasına rağmen bu süreç de başarılı bir şekilde nihayete erdirilemedi ve maalesef iki yıllık bir suskunluğun ardından yine silahlar konuşmaya başladı. 2015-2024 arasındaki yaklaşık on yıl, Kürt meselesi bağlamında karanlık bir döneme işaret etti. Kürt meselesinin bütünüyle bir güvenlik kıskacına alındığı bu dönemde, hukuki ve siyasi ölçütlerde büyük bir gerileme meydana geldi ve bu kadim meseleyi demokratik bir alanda tartışmanın imkânları son derece kısıtlı bir hal aldı.

Mamafih, Ortadoğu’da yaşanan hadiseler ve İsrail’in izlediği saldırgan politika, bütün bölge ülkelerinin yeni bir pozisyon almasını zorunlu kılınca Türkiye de Kürt meselesinde yeni bir sayfa açtı. Ekim 2024’te MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin öncülüğünü üstlendiği yeni bir süreç başladı. Bahçeli ismi kritikti; çünkü Bahçeli o güne kadar Kürt meselesini çözmek gayesiyle

yapılan hamlelere karşı durmasıyla maruf bir siyasi aktördü.

Lakin bu kez Bahçeli, Ortadoğu’da tutuşturulan ateşin Türkiye’ye zarar vermemesi için iç cephenin tahkim edilmesinden bahisle yeni bir sürecin mimarlığına soyundu. Bahçeli’nin çağrısına PKK lideri Öcalan olumlu bir karşılık verince, süreç için peyderpey adımlar atıldı. Önceleri birçok çevre bu sürecin bir geleceğinin olmadığı kanaatindeydi. Çeşitli gerekçelerle sürece karşı duranların sayısı da fazlaydı.

Buna mukabil süreçte birçok merhale başarı ile geçildi. PKK’nin kendini feshetmesinden Meclis’te bir Komisyon kurulmasına, İmralı’da Öcalan’ın ziyaret edilmesinden İYİ Parti haricindeki bütün partilerin üzerinde uzlaştıkları ortak bir raporun çıkmasına kadar, “asla olmaz” denilen pek çok iş oldu. Ve iki yıla varan bir çabanın ardından, PKK mensuplarını dağdan indirmeyi ve silahı tamamen devre dışı bırakmayı hedef eden bir yasa tasarısı Meclis’in önüne geldi.

2024’te başlayan sürecin amacı, Kürt meselesini her yönüyle bir çözüme kavuşturmak değil, PKK’yi silahsızlandırmaktı. Dolayısıyla bu sürecin bir ürünü olan bu yasadan da Kürt meselesini çözmesi beklenemez. Beklentilere uygun ilerlemesi halinde bu yasa, PKK üyelerinin silah bırakmalarının, evlerine dönmelerinin ve toplumsal hayata katılmalarının önünü açacak ve silahın defterini kapatacak.

Doğrusu, az buz bir kazanım değil bu! Çatışmaların sona ermesi, siyaseti silahın gölgesinden kurtaracak ve Türkiye’de yeni bir dönemin kapısını aralayacak. Salt bu nedenle olsa bile bu sürecin başarılı olması için çaba harcamak ve sorumlulukla hareket etmek gerekir. Ancak gelinen bu nokta, Kürt meselesinin halledildiği ve gerçek bir barışın inşa edildiği manasını da taşımaz.

Çatışmaların bitmesi ve tarafların birbirlerine karşı silah kullanmaktan vazgeçmeleri, bir negatif barışı tanımlar. Negatif barış kıymetlidir; bu barış muhafaza edilmeli ve güçlendirilmelidir. Bununla birlikte, negatif barış nihai bir menzile değildir; onun ötesine geçip pozitif barışa ulaşmak gerekir. Pozitif barış, bir ülkede çatışmaya sebebiyet veren nedenlerin üzerine eğilmek ve o kök nedenleri ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri almayı ifade eder. Barış kurucu bir irade, bir daha çatışmaya dönülmemesi için, çatışma yaratan kaynakları kurutmaya odaklanmalıdır. Toplumsal talepleri gözetmeli; barışı kalıcı kılmak adına iktisadi, siyasi ve hukuki mekanizmalarla bu talepleri karşılamalıdır.

Kimlik bilincinin geliştiği ve keskinleştiği bir çağda yaşıyoruz. Bu itibarla da birçok coğrafyada etno-politik karakterli meselelerle karşılaşyoruz. Türkiye de bu ülkelerden biri. Dünyanın hemen her tarafında, etno-politik bir öze sahip meseleler, birbirine benzer taleplerin etrafında şekillenirler. Bu talepler de esas itibarıyla üç başlık altında toplanabilir:

Birincisi, hak ve özgürlüklerin (bilhassa kültürel ve etnik kimlik haklarının) tanınmasıdır.

İkincisi, maddi ve manevi iktidar kaynaklarının paylaşılmasıdır.

Üçüncüsü de idari sistemin yeniden düzenlenmesi ve dağıtılmasıdır.

Kürt meselesinde de silahsızlanmayı bir tarafa koyduğumuzda, taleplerin bu çerçevede biçimlendiğini görebiliriz. Taleplerden üç tanesi öne çıkar.

Birincisi, başta ana dilde eğitim olmak üzere kültürel hakların tanınmasıdır.

İkincisi, mevcut dışlayıcı ve hiyerarşik vatandaşlık anlayışı yerine kapsayıcı ve eşitlikçi bir anayasal vatandaşlık anlayışının hukuki ve fiili olarak gerçekleştirilmesidir.

Üçüncüsü de merkezden yerele güç devrine dayanan daha güçlü âdem-i merkeziyetçi bir idari yapılanmadır.

Bu talepler, Türkiye’de bir anayasa tartışmasını ve anayasa değişikliğini zorunlu kılar. Zira Türkiye, mevcut anayasasıyla ne bu talepleri karşılayabilir ne de Kürt meselesini çözebilir. Anayasal sistemin yapıcı bir siyasetle bu talepler doğrultusunda değiştirilmesi iktiza eder. Kültürel hakların tanınıp güvence altına alınmasını, siyasi kimliğin kapsayıcı bir şekilde yeniden tanımlanmasını ve idari yapının yetki paylaşımı çerçevesinde yeniden tanzim edilmesini öngören bir değişimin, Kürt meselesinin çözümü için ihtiyaç duyulan sağlam bir zemini yaratacağı söylenebilir.

Tabiatıyla Kürt meselesi sadece bu üç talep ve konuyla sınırlı değildir. Türkiye’de yasal olsun, anayasal olsun demokratikleşmeyle ilgili hemen her sorun, bir yerinden Kürt meselesine değer. Anadilde eğitime, vatandaşlığa ve yerel yönetimde âdem-i merkeziyetçi bir düzene vurgu yapılmasının sebebi, taleplerin bu konularda yoğunlaşması ve bu konularda yapılacak olan özgürlük ve hak eksenli düzenlemelerin Kürt meselesinde önemli aşamaların kat edilmesini sağlayacağını düşünülmüştür.

Ancak önemle belirtilmelidir ki, tek başına bir anayasal değişiklik de sorunu çözmeye yetmez. Anayasa metninin iyi bir biçimde kaleme alınmış olması, onun yaralara merhem olmasını garanti etmez. Zira Kürt meselesinin çözümü, esasında yeni bir “biz” tasavvurunun geliştirilmesine ve demokratik-çoğulcu bir biz kimliğinin kurulmasına bağlıdır.

Kolay bir iş değildir bu; aksine topluma sinmiş kimi ezberlerin bozulmasını ve tarihi mağduriyetlerin telafi edilmesini gerektirir. Elbette bunun için anayasaya birtakım hükümler konabilir. Ama kâğıt üstünde kalmamaları ve gerçek hayata aktarılabilmesi için bu hükümlerin siyasi kültür tarafından desteklenmeleri icap eder. Toplumun yeni düzene ikna edilmesi ve ortak yaşama hissinin güçlendirilmesi zaman alır.

Yani yol uzun; bu nedenle sivil ve siyasi aktörlerin diyaloga dayanan titiz, sabırlı ve sürekli bir çaba içinde olmaları gerekir.

BİR DAYANIŞMA HAKKI OLARAK BARIŞ VE “MÜPHEMLİK”

Barış, yalnızca savaşın yokluğu değil; adaletin, özgürlüğün ve insan haklarının birlikte güvence altına alındığı ortak bir yaşam hakkıdır. Gerçek barış, “öteki”ni kendi kalıplarımıza uydurmak yerine farklılığıyla kabul etmeyi ve birlikte yaşamının sorumluluğunu paylaşmayı gerektirir.

Av. Dr. Yargı BİLGİÇ

1 Eylül Dünya Barış Günü, 2. Dünya Savaşı'nın başladığı tarih olarak kabul edilen 1 Eylül 1939 tarihinden beri kutlanan; savaşı, çekişmesiz, huzur içerisinde yaşayan bir dünya tasavvuruna dayanan bir özleme dayalı simge kabilinden yıllardır anılmaktadır. Dünya Barış Günü'nün önemini vurgulayabilmek açısından kavramın içeriğinin her zamankinden daha dikkatli ve nitelikli bir şekilde doldurulması gerekmektedir. Zira adeta bayramlaşma mesajlarına dönebilecek kapasitede “kutlama” mesajlarının sosyal medya, basın ve televizyonlarda deklare edildiği günlerde, savaşın yıkıcılığından kurtulma amacıyla geçmiş kayıpları anmak ve geleceğe dönük umutlarımızı yinelemek için belirlenmiş sembolik bir günün ehemmiyetini bazen tam anlamıyla kavramak mümkün olmayabilir.

Dünya Barış Günü kavramı çerçevesinde “Barış Hakkı” üzerinde duracak olursak şunları belirtmenin mümkün olduğu kanaatindeyim. Bir insan hakkı şeklinde karşımıza çıkan barış hakkı, Birleşmiş Milletler tarafından 1945 yılında kabul ve ilan edilen BM Şartı ile kurulmuştur. Esasen tarihi süreç boyunca pek çok uluslararası metinde barış hakkına değinilmiştir. Neredeyse antik çağlarda Roma İmparatorluğu zamanında Roma Barışı diye tanımlanabilecek “Pax Romana”dan ve hatta daha eski dönemlerden beri barış hakkı, farklı çeşitli değerlendirmeler doğrudan veya dolaylı şekilde yapılmıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Sözleşmesi 23. Maddesi, Uluslara-

rası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Şartı gibi pek çok uluslararası sözleşme ve metin, barış hakkı üzerinde etraflıca tanımlamalar yapar, düzenlemeler getirmeye çalışır.

Uluslararası alanda barış hakkı, temel olarak bireylerin ve halkların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde savaş, şiddet ve çatışmadan uzak, güvenli bir ortamda yaşama talebini ifade eden, dayanışma hakkı diye tabir edebileceğimiz üçüncü kuşak insan hakları içerisinde yer alır. Sadece savaşın yokluğu değil; adaletin, ekonomik refahın ve insan haklarının tam anlamıyla uygulandığı toplumsal düzeni gerekli kılar. Yani klasik insan hakları diye ifade edebileceğimiz birinci ve ikinci kuşak haklardan farklı olarak çok çeşitli yaklaşımlara ihtiyaç duyan bir hak şeklinde vücut bulur. Burada sadece bireye veyahut devletlere sorumluluk yüklenmez, dayanışma esaslı çerçevesinde küresel çabalar neticesinde tüm devletlerin, toplulukların ve bireylerin ortak sorumluluğunu şart koşar. Adeta gelecek kuşakların yeryüzünde daha güvenli ve rahat yaşamasını teminen barış bırakılacak bir mirasmışçasına önemini günden güne artırarak bugünlere dek gelinmiştir.

Görüldüğü üzere barış sadece savaşın yokluğu şeklinde algılanamaz. Bir nevi sağlık hakkı kapsamında kısaca değerlendirme yapacak olursak, insanın kendini iyi hissetmesi olarak tabir edilecek sağlıklı yaşamın varlığı barış hakkının eksik-

siz uygulanabilmesine bağlıdır. İnsan haklarının örümcek ağı misali diğer hakları birbirine bağlayan hassas yapısı içerisinde tüm insan haklarının tatbik edilebilmesi bir yerde barış hakkının yeterli uygulama alanı bulabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla barış hakkının temelinde insanın kendisini huzur içerisinde hissedebileceği, gerçekten “iyi” hissedebileceği bir toplumsal düzenin varlığı gereklidir. Ulusal ve uluslararası alanlardaki politikaların adalet, emek, özgürlük ekseninde temellenmesi bunun en önemli şartlarından biridir. Yani dayanışma hakları içerisinde yer alan, aktif şekilde hareket etmesi gereken aktörlerden biri olan devletlerin yine bu konuda en önemli görevler üstlenmesinin zarureti karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu durum sadece sağlık hakkı kapsamında insanın kendisini iyi hissedebileceği düzen çerçevesinde ifade edilemez. Yaşam hakkı, kişi güvenliği, eğitim, sağlık ve ifade özgürlüğü gibi hakların etkin biçimde kullanılabilmesi, sürdürülebilir bir barış hakkının en etkin şekilde uygulanmasına bağlıdır.

Arzulanan savaşızsız, huzurlu, insanların kendisini iyi hissettiği gelecek portresine dayalı yaşam için ehemmiyet gösterilmesi gereken barış hakkı, doğal yapısı gereği sadece devletlerin hakkın icrasına katılımını yeterli bulmamasından mütevellit bir grup hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Negatif ve bireysel hak niteliğindeki medeni ve siyasi haklardan ayrılan, devletin müdahalesini gerektirmesinden dolayı pozitif nitelikte sayılan ve bireyler ile devletlerin yanında uluslararası alanda sivil toplum kuruluşları ile örgütlere de sorumluluklar yükleyen barış hakkı, iktisadi, sosyal ve kültürel haklardan ayrılan karmaşık yapısıyla bugünden geleceğimizi daha iyi şekillendirme amacına hizmet eder.

Barış hakkını en iyi şekilde anlayabilmek için bu teorik açıklamalardan ziyade yakın geçmişe, özellikle 20. yüzyıla ve ülkemizin içinde bulunduğu son döneme bakmanın uygun olacağını düşünmekteyim. İki dünya savaşının geride bırakıldığı yirminci yüzyılda pek çok soykırım, başka savaşlar, iç savaşlar meydana gelmiş ve milyonlarca insan yitip gitmiştir. Günümüzde de benzeri pek çok hadise yaşanmaya devam etmektedir. Nitekim barış hakkının temel aldığı insancıl yaşama arzusu ve özlemi sadece bu savaşlar ve can kayıplarıyla tehdit edilmemektedir. Uluslararası silah ticareti, mülteciler, yerlerinden edilmiş insanların yeni yaşam arayışları, yoksulluk, açlık, insan

hakkı ihlalleri barış hakkıyla yakından bağlantı içerisinde. Bu hususta, 1978 yılında Cenevre’de yapılan bir toplantıda barışın uluslararası alanda ve uluslar düzeyinde birlikte var olma ve iş birliği ilkelerinin itici gücü şeklinde tanımlanması suretiyle geniş bir tanımlamaya konu olması, açıklamaya çalıştığımız girift haklar yelpazesini en iyi şekilde ortaya koymaktadır.

Bu bakımdan bir öznenin, kişinin, barış hakkına mazhar olduğundan söz etmek, başka öznelerin, kişilerin, devletlerin, uluslararası örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının vb. oluşumlarının yükümlülüğünü tespit etmemizi şart koşar. Dolayısıyla bir devletin saldırgan davranışları, doğal kaynakları tahakküm altına almaya yönelik politikaları, insan haklarına saygı duymayan uygulamalarının olamayacağından söz ediyorsak buna diğer devletlerin, oluşumların ve örgütlerin de uyması gerekliliğini zımnen kabul etmiş oluruz. Barış hakkı karşılıklı sorumluluk içerisinde giren, toplum içerisinde yaşayan, bir toplum sözleşmesiyle birlikte varlığını sürdüren insanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesi, devletlerin bu saygıyı kabul edecek şekilde yaklaşım göstermesi ve uluslararası düzeyde hep birlikte hareket edilebilmesiyle gerçek anlamda işlerlik kazanır. Yani büyüklerimizin ifade ettiği gibi bir bakıma kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak karşımızdakine de öyle yaklaşmalıyız ifadesinin daha geniş yelpazede hak boyutuna taşınmış halinden söz ettiğimizden bahsedebiliriz.

Uluslararası alanda devletlerin şiddet uygulamasını yasaklayan kimi kuralların bulunmasının yanında kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için devletler düzeyinde sadece silahların susması yeterli değildir. Farklı kimliklerin eşit yurttaşlık temelinde bir arada yaşayabilmesi, hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması, demokratik katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi, en temelde “öteki” diye tabir edilebilecek grupların kendi varlıklarıyla toplumda huzur içerisinde yer almaları sağlanmalıdır. Asimilasyona dayalı politikalarla “farklı” diye tabir edilebilecek kitlelerin belirli bir potada erimesine yol açmak yerine ilgili farklılıkların kendi renkleri ve onurlarıyla birlikte yaşama arzusunı şekillendirmeye yönelik barış hakkı çerçevesinde politikaların izlenmesi daha insancıl ve barışçıl bir gelecek kurulması için zurettir.

Zygmunt Bauman'ın çok sevdiğim kitabı Modernlik ve Müphemlik'te, modernliğin temel özelliklerinden birinin toplumların kendince kaos ve belirsizliği ortadan kaldırma, her şeyi sınıflandırma ve düzenleme tutkusu, bir yerde takıntısı olduğu ileri sürülür. "Modern zihniyet", dünyayı, toplumu ve her şeyi kendisine göre tanımlanabilir, zararsız ve kontrol edilebilir formüller içine yerleştirmeye çalışırken, bu formüllere uymayan her şeyi "müphem" sayarak onu asimile etmeye ya da yok etmeye odaklanır. Üçüncü kuşak dayanışma haklarının en temeli olan "barış hakkı" da günümüzde bu acımasız ve doyumsuz "düzenleme takıntısı" ile onun kaçınılmaz olarak ürettiği müphemlik arasındaki çekişme arasında sıkışıp kalma tehlikesi altındadır.

"Modernliğin" ürettiği en büyük müphemlik kaynağı, Zygmunt Bauman'ın isabetle belirttiği üzere "yabancı" figürüdür. Durmaksızın yapılan kategorizasyon çalışmaları içerisinde toplum kendisine "yabancı" gelen her şeyi düzenleyerek, tasnif ederek, kendince etiketler koyarak söz konusu yabancıları kendileri açısından tanınabilir ve tehlikesi giderilmiş öğelere dönüştürmeye çalıştıkça bu kategorilere sığmayanlar "müphem" kavramı altında acı çekmeye mahkûm olur. Siyasal iktidardan sosyal iktidarlara kadar toplum içerisinde belli şeyleri yapmaya muktedir her grup nezdinde bu kategorizasyon işlemi yapıldıkça acı çekenlerin varlığı artar ve barış hakkının işlevsel kalması imkânsız hale gelir. Bu kapsamda "yabancı" veyahut günümüzde sık karşılaştığımız "öteki" ne bizden biridir ne de bize düşmandır. O, sınırları belirsizleştiren, bizi tanıdık kategorilerimizin dışına çıkmaya zorlayan kişidir. Bir nevi konfor alanı dışına çıkarız ve bunun getirdiği korkuyla yüzleşmiş oluruz. Günümüzde mülteci krizleri ve göç dalgaları barış hakkını tam da bu yabancı kavramı üzerinden test etmektedir. Sürekli toplumu kategorize ederek iktidarların kendi güvenlik takıntılarına bağlı şekilde oluşturmaya çalıştığı toplumsal düzen, savaşlardan ve daha kötü yaşam koşullarından kurtulmak amacıyla başka sınırlara dayanan mültecileri de birer "güvenlik tehdidi" yani müphem unsurlar olarak kodlar. Gerçek bir barış hakkı, "yabancı"yı, "öteki"yi, farklılıkları kendi potasında eriterek yok etmeyi, asimile etmeyi ya da onu duvarların ardına hapsetmeyi değil; onun müphemliğini, yani ötekiliğini olduğu

gibi kabul ederek birlikte yaşama arzusunu geliştirmeyi gerekli kılar.

Bu kapsamda konuya Türkiye'den bakacak olursak geçmişten günümüze dek sürmüş olan ve hala süregelen kutuplaştırma, ötekileştirme, toplumsal düzenin farklı gruplarını asimile etmeye yönelik uygulamalar, Zygmunt Bauman'ın Modernlik ve Müphemlik kitabı ve barış hakkı çerçevesinde değerlendirmeye konu olabilir. Toplumumuzda en güncel konulardan biri olan demokratikleşme kapsamında dile getirilen "Çözüm Süreci" benzer bir hususun öğelerindendir. Uzun yıllar boyunca toplumsal düzende kategorizasyona uğrayan ve "öteki" kabul edilerek asimilasyona uğratılmaya çalışılan insanların var olduğu bir toplumda gerçek anlamda barış hakkının uygulandığından söz edemeyiz. Uzun yıllardan beridir devam eden silahlı çatışma süreçleri ile siyasal sorunların demokratik yollarla ele alınması, ancak daha önce bahsettiğimiz örümcek ağı misali birbirine bağlı olan insan hakları ve barış hakkının birlikte işletilmesine, asimilasyon politikaları ile tahakküm altına alma anlayışları yerine birbirimizi olduğumuz gibi kabul ederek yaşama olgunluğuna bağlıdır.

Sonuç olarak, Zygmunt Bauman'ın Modernlik ve Müphemlik perspektifinden dünya barış hakkına ve özellikle Türkiye'de kendi toplumsal unsurlarımıza bakarsak sadece formüllerle aşırı şekilde tarif edilmiş hukuki bir metinden fazlasına göz gezdirmiş oluruz. Günümüzün "modern toplumlarının" her şeyi kontrol etme, kategorize etme, asimile etme ve bunu kabul edenleri "makbul vatandaş" çerçevesinde kabul ederek yaşayışlarını sürdürme dürtüsüne karşı her türlü çeşitliliğin zenginlik olduğu kabulüyle karşı argümanlarımızı olgunlukla sunmalıyız.

Dayanışma hakları içerisinde yer alan üçüncü kuşak haklardan barış hakkı, tam da bu yüzden küresel bir dayanışmayı zorunlu kılar. Kendi özelelimizde ise birbirimizi olduğu gibi kabul ederek "öteki", "müphem" ve "yabancı" korkularına kapılmaksızın onurlu bir yaşamın kapısını barış hakkı temelinde aramalıyız. Dolayısıyla her şeyin katı kurallar temelinde hareket ettiği soğuk ve gri bir dünyada değil de akışkan ve renkli bir dünyada yaşamayı öğrenmeliyiz.

KENDİ İÇ BARIŞINI SAĞLAYAMAYAN HİÇBİR TOPLUM MUASIR MEDENİYETLER SEVİYESİNE ULAŞAMAZ

Kalıcı toplumsal barış, yalnızca çatışmaların sona ermesiyle değil; hukukun üstünlüğü, eşit yurttaşlık, özgürlük ve ortak refahın güvence altına alınmasıyla mümkündür. Geleceğin inşası ise toplumun her kesiminin sürece katıldığı, şeffaf ve kapsayıcı bir ortak iradeyi gerektirir

Av. Ali Rıdvan DEMİRKAPI

İnsanlık, tarih boyunca katlanılması güç acılara tanıklık etmiştir. Bu acılardan doğru veya yanlış birtakım çıkarımlar yapmıştır. Ne yazık ki insanlığın bu acı tarihinin kitabında coğrafyamız oldukça geniş bir bölümü kaplamaktadır. İnsanlığın, zamanı geriye alması gibi bir durumun söz konusu olmadığı düşünüldüğünde elimizde sadece düşünmenin, geleceği inşa etmenin ve kalıcı toplumsal barışı gelecek nesillere miras bırakmanın kalacağı açıktır.

Bilindiği üzere kendi iç barışını sağlayamayan hiçbir toplum muasır medeniyetler seviyesine ulaşamaz. İnsanlık tarihi incelendiğinde bunun sayısız örneğinin sabit olduğu su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır. Günümüzde hukuk kültürünü inşa edebilmiş, eğitim, mimari, bilim ve teknoloji başta olmak üzere her alanda ileri sayılabilecek bütün devletler, bu başarısını ilk olarak toplumsal çatışmalarını sonlandırıp tesis ettikleri iç barışlarına borçludur. Eğer bu toplumu oluşturan her birey "Coğrafyamız acıyı ve bedel siyasetini yeterince gördü, modern dünyayı ancak iletişim ve toplumsal barışla yakalayabiliriz." düşüncesini benimseyebilirse bu başarı bütün coğrafyamızın ortak, eşit ve adil bir şekilde kalkınması; aydın, özgür ve demokratik yaşamın tesisi anlamına gelecektir. Elbette kalıcı barışın sağlanması isteniyorsa bu geçiş sürecinde toplumsal hassasiyetlerin gözetilmesi, sağlanacak hakların hukuki zeminde şeffaf bir şekilde açıklanması, toplumun her kesiminde bireysel

menfaatlerin rafa kaldırılarak bu coğrafyanın kadim halklarının tümünü kapsayacak üstün yararların ön planda tutulması ve toplumun her kesiminin sürecin samimiyetine ikna olacağı yasal düzenlemelerin yapılması gerekecektir.

Toplumun her ferdi kalıcı barışın tesis edilmesinde bu sürecin her aşamasında inisiyatif almalıdır. Toplumsal barış ancak belirli zümrelerin değil, barışın olumlu sonuçlarından istifade edecek her kesimin ortak iradesiyle tesis edilebilir. Hukukun üstünlüğüne olan inançla özgür ve aydın bir geleceğin inşası için toplumun her kesiminin sürecin aşamalarında yer alması gereklidir.

Geleceğe umutla bakabilmek için elini taşın altına koyan herkesin çabası oldukça anlamlıdır. Toplumsal kalıcı barışın tesisinde rol alan herkes bu sürecin, geçici siyasi kazanımlara, spesifik olaylara veya bireysel çıkarlara heba edilmeyecek kadar hassas ve zaruri olduğunun kıymetli farkındalığına varmalıdır.

Birlik ve beraberlik içinde toplumun her kesiminin refaha kavuşması ve barışa olan özlemin sona ermesi için tarafların fikir birliği içinde belirleyecekleri yol haritasıyla somut adımların atılması sürecin ciddiyetine toplumu ikna edecektir. Bu anlamlı sürecin başarıyla sonuçlanması halinde artık bu coğrafyada acılar değil adalet, özgürlük, toplumsal barış, eşit yurttaşlık, toplumsal refah, kalkınma ve demokratik yaşam konuşulacaktır.

www.diyarbakirbarosu.org.tr